

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

DIŞ POLİTİKA ARACI OLARAK GÜMRÜK
YAPTIRIMLARININ UYGULANMASI

MEHMET BARAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
DOÇ. DR. SEGÂH TEKİN

KONYA-2022

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	MEHMET BARAN		
	Numarası	18811401017		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	ULUSLARARASI İLİŞKİLER		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	DIŞ POLİTİKA ARACI OLARAK GÜMRÜK YAPTIRIMLARININ UYGULANMASI			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

MEHMET BARAN

İmzası

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	MEHMET BARAN	
	Numarası	18811401017	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	ULUSLARARASI İLİŞKİLER	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒
		Doktora	☐
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR. SEGÂH TEKİN	
Tezin Adı	DIŞ POLİTİKA ARACI OLARAK GÜMRÜK YAPTIRIMLARININ UYGULANMASI		

Bu çalışmada uluslararası ilişkilerde dış politika aracı olarak kullanılan ekonomik yaptırımların bir alt türü olarak gümrük yaptırımları incelenmiştir. Gümrük yaptırımları çeşitleri, amaçları ve dış politika içerisindeki konumları yönünden araştırılmıştır. Gümrük yaptırımları ithalat ve ihracat yasakları, ithalat vergilerinin artırılması, tarife dışı önlemler, en çok kayrılan ulus statüsünün kaldırılması, DTÖ Anlaşması güvenlik istisnasının uygulanması kategorilerinde ele alınmıştır. Çalışmada gümrük yaptırımlarının bir sert güç politikası olduğu, ekonomik kâr elde etmek için uygulanan dış ticaret politikasından ayrıştığı, kullanımının gün geçtikçe arttığı, uygulanma şeklinin genellikle büyük ekonomilerden küçük ekonomilere yönelik bir şekilde asimetrik olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Gümrük yaptırımları, dış politika, uluslararası ilişkiler, ekonomik yaptırımlar, ithalat vergileri, ihracat, ambargo

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	MEHMET BARAN		
	Student Number	18811401017		
	Department	INTERNATIONAL RELATIONS		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	DOÇ. DR. SEGÂH TEKİN		
Title of the Thesis/Dissertation	ENFORCEMENT OF CUSTOMS SANCTIONS AS A FOREIGN POLICY TOOL			

In this thesis, customs sanctions are studied as a subdivision of economic sanctions which are used as a foreign policy tool in international relations. They are investigated with regard to their respective types, purposes and positions in foreign policy. Customs sanctions are reviewed under the categories of import-export prohibitions, import tax boost, non-tariff barriers, the abolition of the most-favored nation status and the enforcement of the security exception of the WTO treaty. We argue that customs sanctions are a type of hard-power policy, they are different from the foreign trade policy implemented to gain economic profit, their use is increasing and their mode of application is asymmetric between big economies and small economies.

Keywords: Customs sanctions, foreign policy, international relations, economic sanctions, import tax, export, embargo

İçindekiler

TABLolar	v
KISALTMALAR	vii
TEŞEKKÜR	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	7
KAVRAMLAR VE TEORİK ÇERÇEVE	7
1.1. Dış Politika	7
1.1.1 Dış Politikanın Amaçları	8
1.1.2. Dış Politikanın Araçları	9
1.2. Dış Politikada Yaptırımlar	14
1.2.1. Uluslararası İlişkiler Teorileri Açısından Yaptırımlar	14
1.2.1.1. Liberal Teori Açısından Yaptırımlar	14
1.2.1.2. Realist Teori Açısından Yaptırımlar	16
1.2.1.3. Neorealizm ve Yaptırımlar	17
1.2.1.4. Sert Güç/Yumuşak Güç Tartışması	21
1.2.2. Ekonomik Yaptırım Türleri	23
1.2.2.1. Boykot	25
1.2.2.2. Ambargo	26
1.2.2.3. Abluka	27
1.2.2.4. Finansal Varlıkların Dondurulması/Kara Liste	28
1.2.2.7. Gümrük Yaptırımları	29
1.2.3. Gümrük Yaptırımları ve Mekanizmaları	29
1.2.3.1. Gümrüklerin Uluslararası İlişkiler Tarihindeki Rolü	29
1.2.3.2. Gümrük Vergileri ve Eş Mali Yükümlülükler	29
1.2.3.2. Tarife Dışı Önlemler	32

1.2.3.4. Stratejik Ticaret ve Çift Kullanımlı Eşyalar	33
1.2.3.5. İthalat/İhracat Yasakları ve Kısıtlamaları	35
1.2.4. Uluslararası Örgütler ve Gümrük Yaptırımları.....	39
1.2.4.1. Birleşmiş Milletler	39
1.2.4.2. GATT ve DTÖ.....	40
GÜMRÜK YAPTIRIMLARININ SINIFLANDIRILMASI	46
2.2. Karşılıklılık Esasına Göre Yaptırımlar	46
2.2.1. Tek Taraflı Yaptırımlar.....	46
2.2.2. Karşılıklı Yaptırımlar (Tarife Savaşları).....	47
2.2.2.1. Tavuk Tarife Savaşı	47
2.3. Uygulayan Yönünden Yaptırımlar.....	48
2.3.1. Devletlerce Uygulanan Yaptırımlar	48
2.2.1.1. Megari Kararnameleri.....	49
2.2.1.3. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Japonya'ya Uyguladığı Yaptırımlar.....	50
2.2.1.4. ABD'nin Küba Ambargosu	54
2.3.2. Uluslararası Örgütlerce Uygulanan Yaptırımlar	56
2.2.2.1. Irak'ın Kuveyt'i İşgal Etmesi Sonucu Uygulanan Yaptırımlar	56
2.2.2.2. İran'a Karşı Uygulanan Gümrük Yaptırımları.....	59
2.3.3. Devlet Dışı Aktörlerce Uygulanan Yaptırımlar	60
2.2.3.1. BDS Hareketi (Boycott Divestment Sanctions).....	60
2.4. Değerlendirme	64
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	66
GÜNCEL UYGULAMALAR VE TARTIŞMALAR	66
3.1. Hindistan'ın Komşu Ükelere Uyguladığı Yaptırımlar	66
3.1.1. Hindistan'ın Pakistan'a Uyguladığı Tarife Artırımları.....	66

3.1.1.1. Arka plan.....	66
3.1.1.2. 2019 Pulwama Terör Saldırısı	67
3.1.1.3. Yaptırımların Sonuçları	70
3.1.2. Hindistan'ın Çin'e Uyguladığı Tarife Artırımları	72
3.1.2.1. 2020 Yılındaki Sınır Çatışmaları	74
3.1.2.2. Hindistan'ın Gümrük Yaptırımları	75
3.1.2.3. Sonuçlar	76
3.2. Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya Müdahalesi Sonucu Rusya Federasyonu'na Uygulanan Yaptırımlar.....	77
3.2.1.1. Arka plan.....	77
3.2.1.2. Rusya Federasyonu'na Yönelik Uygulanan Yaptırımlar.....	79
3.2.1.3. Yaptırımların Sonuçları	81
3.3. Etkililik ve Yan Etki (Colleteral Effect) Tartışmaları	84
3.4. Akıllı Yaptırım Kavramı.....	85
SONUÇ.....	87
EK-1 Hindistan-Pakistan Ticaret Rakamları	92
KAYNAKÇA.....	93
BM KARARLARI.....	117
MEVZUAT METİNLERİ	117

TABLolar

Tablo 1 Seçilmiş Bazı Yaptırımlarda Uygulayan Ülkeler ile Uygulanan Ülkeler Arasındaki Asimetri	12
Tablo 2 Rusya-Gürcistan Arasındaki İhracat Asimetrisi	13
Tablo 3 Ambargo ve İthalat Yasaklarının Kıyaslanması.....	38
Tablo 4 I. Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrası Savaşan Taraflardan Bazılarının Ticari Değişimleri	41
Tablo 5 1920-29 ve 1930-40 Yılları Arası Ortalama İthalat Tarifelerinde Değişim .	41
Tablo 6 GATT Güvenlik İstisnası'nın Kullanımına Çeşitli Örnekler	45
Tablo 7 İsrail'in Yıllara Göre İhracatı	62
Tablo 8 Hindistan'ın Pakistan'a Uyguladığı Tarife Artırımı.....	68
Tablo 9 2019-2020 Döneminde Hindistan'ın En büyük Üç İhracat Partneri	76
Tablo 10 2019-2020 Döneminde Hindistan'ın En Büyük Üç İthalat Partneri	76
Tablo 11 2020-2021 Yılı Hindistan'ın Çin'den İthalatında Değişim	77
Tablo 12 RF'nin MFN Statüsünü Kaldıracağını Belirten Ülkeler	81
Tablo 13 27. Fasılda Yapılan İthalatların 2020 Yılındaki RF'ye Bağımlılığı (Ülke Bazında).....	83
Tablo 14 Miyagawa'ya Göre 1933-1990 Arası Ekonomik Yaptırımların Başarı Tablosu.....	84
Tablo 15 Çeşitli BM Yaptırım Kararlarından Örnekler.....	85

GRAFİKLER

Grafik 1 Japonya'nın Demir Çelik Üretimi.....	52
Grafik 2 Japon Demir Çelik Endüstrisinin Hammadde Rezervlerinin Yıllara Göre Durumu	52
Grafik 3 Japonya'nın Yıllara Göre Petrol İthalatı	53
Grafik 4 İsrail'in İhracat Rakamları ve Sosyal Medyada İsrail'e Boykot Çağrısı Arasındaki İlişki.....	63
Grafik 5 Yıllara Göre Hindistan Pakistan Toplam Ticareti (Milyon. \$)	69
Grafik 6 Rusya'ya Çeşitli Ülke ve Ülke Gruplarının Enerji Bağımlılıkları (2020) ...	83

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AG: (Australian Group) Avusturalya Grubu

BDS: (Boycott Divestments Sanctions) BDS Hareketi

BM: Birleşmiş Milletler

COCOM: (Coordinating Committee for Multilateral Export Controls) Çok Taraflı İhracat Kontrolleri Kordinasyon Komitesi

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

FAO: (Food and Agriculture Organization) Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Organizasyonu

GATT: (General Agreement on Tariffs and Trade), Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

GDP: Gross Domestic Product: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

GKB: (Ya da LAC: Line of Control), Gerçekte Kontrol Edilen Bölge

GTS: Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi

IMF: (International Monetary Fund) Uluslararası Para Fonu

ITO: (International Trade Organisation) Uluslararası Ticaret Örgütü

MFN: Most Favored Nation, En Çok Kayırılan Ulus.

MRE: (Meal Ready to Eat) Hemen Yenebilir Askeri Gıda

NATO: (North Atlantic Treaty Organization) Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü

NPT: (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons) Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması

ÖTL: Ömrünü Tamamlamış Lastikler

RF: Rusya Federasyonu

Uİ: Uluslararası İlişkiler

WTO: (World Trade Organisation) Dünya Ticaret Örgütü

TEŞEKKÜR

Bu tezin yazım sürecinde bana desteğini esirgemeyen değerli eőim Őerife Ayça BARAN ve sevgisiyle destek veren kızım Bengi Ada BARAN'a çok teşekkür ederim. Danışman hocam değerli Doç. Dr. Segâh TEKİN'in emeklerine ayrıca minnettarım. Bu çalışmada birçok kiőiye teőekkürü borç bilirim. Süreç boyunca beni motive eden değerli hocam Doç. Dr. Cüneyt ÖZŐAHİN başta olmak üzere, Mustafa ÖDEN, Orhan EVİNTAN ve Pelin BAYHAN'a ayrı ayrı teşekkür etmek isterim. Bu çalışmayı yazabilmek için kullandığım izinlerde benim yerime çalışmak zorunda kalan mesai arkadaşlarım, kaynakları temin etmemde yardım sağlayan, fikir ve önerileriyle destekleyen isimlerini buraya sığdıramayacağım sayısız arkadaşıma da teőekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

“Biz bu yaptırımları Rusya üzerindeki etkileri uzun vadede en üst düzeyde, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri üzerindeki etkileri de en alt düzeyde olacak şekilde birlikte tasarladık.” (Biden, 2022).

2022 yılının başlarında Rusya Federasyonu (RF)'nun Ukrayna'ya müdahalesinin hemen ardından dünya ülkelerince ardı ardına uygulanmaya başlanan ekonomik yaptırımlar bu yaptırımların gerçekten işe yarayıp yaramadığını tekrardan tartışmaya açmıştır (Lowrey, 2022, Constable, 2022). RF'na uygulanan yaptırımların ağırlıklı olarak ithalat, ihracat ve gümrükle ilgili diğer alanlarda olması, gümrük yaptırımlarının Uluslararası İlişkilerdeki (UI) yerini de gündeme taşımıştır.

UI devletler arasındaki ilişkilerin tarih boyunca siyasi, diplomatik, ekonomik ve askeri biçimleri olmuştur. Yer yer bunların birbirinden ayırt edilmesi güçleşmektedir. Örneğin bir devletin diğerine yönelik ilişkilerini kimi zaman ekonomik ilişkiler, kimi zaman aile bağları, kimi zaman dini sebepler başat olarak etkilerken kimi zamansa bu ilişkiler yalnızca diplomatik düzeyde seyretmiştir.

Uluslararası ticaretin tarih boyunca artış trendinde olması, 20. yüzyılda hızlanan ulaşım teknolojisinin de sayesinde astronomik boyutlara ulaşması, eskiden yalnızca komşu devletler ve ticaret yolları boyunca seyreden ticari ilişkilerin sömürgecilik döneminden sonra evrensel bir hal almasını sağlamış, bu durum da birbirine komşu olmayan ülkelerin dahi yoğun ve kompleks ilişkiler kurmasını beraberinde getirmiştir.

İlk çağlarda toplumların savaş gibi hallerde birbirinin limanını ablukaya almak, ticarete fiilen engel olmak, tüccarların sınırlardan geçişine izin vermemek gibi daha çok fiziki müdahaleler ile uyguladıkları ilk ekonomik yaptırımlar gün geçtikçe daha karmaşık, daha gelişmiş ve yaygın hale gelmiştir. Gelişen teknolojiyle de birlikte yaptırımların uygulama alanları kadar yöntemleri de gelişmiştir.

Dünya Savaşları dönemine gelindiğinde, devletlerin ithal ettikleri krom, pamuk, petrol gibi stratejik ürünlerin savaşın seyrini etkileyecek hale gelmesi, ekonomik yaptırımların savaşların içindeki önemini de artırmıştır. Bu bakımdan artık

ticaret artık yalnızca uluslararası ekonomik ilişkiler çerçevesinde gelişen gelir kazandırıcı faaliyetler olarak değerlendirilemez hale gelmiştir.

Ekonomik ilişkilerin siyasi öneminin artması, yalnızca gelir elde etmek amacıyla geliştirilen ekonomi politikalarının arka planına siyasi saiklerin de girmesini sağlamıştır. Örneğin kimi zaman devletlerin kendi ekonomik kayıpları pahasına başka bir ülkenin ticaretine engel olmak istemeleri, özellikle stratejik ürünlerin ithaline veya ihracına engel olmaya çalışarak rakip ülkeleri zayıflatmak istemeleri, güç kazanan ülkelerin ticari nüfuzunu kırmak istemeleri gibi yeni ekonomi politik hedefler literatüre girmiştir.

İki savaş arası dönemde yaşanan Milletler Cemiyeti başarısızlığından dersler alınarak kurulan Birleşmiş Milletler'e (BM) çeşitli çatışma bölgelerinde barışı tesis etmek amacıyla ihtiyaç duyulması doğaldır. Ancak kayda değer askeri bir gücü olmayan bir örgüt olduğu için, BM'nin askeri müdahale dışındaki müdahale araçlarına gereksinim duyması ekonomik yaptırımların Uİ'de yeniden tanımlanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda BM'nin çatışma bölgelerinde çatışmanın aktörlerine yönelik hızlı ve pratik bir yaptırım aracı olarak kullandığı kısmi veya kapsamlı ambargolar 20. yüzyılın son çeyreğinde önemli bir gündem olarak yer etmişse de sonuçlarının enine boyuna değerlendirilmesi ile bu yaptırımların beraberinde getirdiği insani sakıncalar göz önüne alınmış ve akıllı yaptırım gibi daha yeni fikirler literatürde tartışılmıştır.

Uİ'de ekonomik yaptırımların yumuşak gücün mü yoksa sert gücün mü uygulama alanına girdiği gibi pek çok tartışma da bu doğrultuda 20. yüzyılın son çeyreğinde gündemi meşgul etmiştir. Bu tartışmalardan en önemlisi yaptırımların başarılı olup olmadığı üzerinedir. Ekonomik yaptırımların çatışma bölgelerindeki aktörler üzerinde oluşturdukları etki enine boyuna tartışılmış, bu yaptırımların işlevselliği şüphe ile karşılanmıştır.

Ekonomik yaptırımlar içerisinde finansal yaptırımlar, kara liste, abluka oldukça sık bilinen unsurları barındırır da gümrük ve gümrükle ilişkili yaptırımlar genellikle "ekonomik yaptırımlar" altında bir alt konu olarak irdelenmemiştir. Bu doğrultuda, ithalat ve ihracat gibi kavramlar dahi birbirinden ayırt edilmeden

“ambargo” parantezi altında ele alınmışlardır. Bunun sonucunda neredeyse tüm gümrük yaptırımları ambargo olarak sınıflandırılarak genelleştirilmiştir.

Bu çalışmada odak bu yaptırımların alt türlerini de detaylıca kapsayacak şekilde daraltılmıştır. Örneğin gümrük vergilerinin artırılması sıklıkla ekonomik bir gelir elde etmek amacına bağlanarak uluslararası ticaretin konusuna dahil edilse de bunun siyasi sebeplerle yapılıp yapılmadığı literatürde yeterince tartışılmamıştır. Bu çalışma, ekonomik yaptırımları gümrük ve gümrükle ilişkili yaptırımlar bağlamında incelenecektir. Dolayısıyla çalışmanın temel amacı, ithalat ve ihracat ile ilişkili olarak alınan çeşitli kararların arkalarında yer alan siyasi gayelerin neler olduklarını ortaya çıkarmaktır.

Gümrük vergilerinin artırılması, çeşitli eşyaların çeşitli ülkelerden ithalatının yasaklanması kadar kolay incelenebilir bir konu değildir. Çünkü gümrük vergileri uluslararası ticarete çoğunlukla gelir elde etmek amacıyla artırılmaktadır. Ancak bu çalışmada tespit edilen çeşitli örneklerde, gümrük araçlarının da bir dış politika enstrümanı olarak kullanıldığı ortaya konulmuştur. Nitekim bir ülkenin diğer ülkenin En Çok Gözetilen Ulus Kaydı (MFN) statüsünü iptal ederek ondan gelen eşyalardan yüksek ithalat vergileri tahsil etmesi gibi çeşitli kararların arkasında siyasi saikler bulunabilir.

İthalat ve ihracat yasaklarının ise ülkelerin kimi zaman kendi ekonomik kayıplarını da göze alarak karşı ülkeyi ekonomik olarak daraltmayı, karşı ülkeye ekonomik kayıp verdirmeyi hedefleyen “silahlar” olarak kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Bu doğrultuda kimi zaman çevre kirliliği, insan sağlığı gibi durumlarda belirli eşyaların ithalatı yasaklanırken kimi zaman karşıdaki ülkenin özne ülkeye karşı yaşadığı ekonomik bağımlılığın bir cezalandırma amacı olarak görüldüğü göze çarpmaktadır. Bu tür yaptırımları uygulayanların sıklıkla dünyanın önde gelen ekonomik güçleri olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu türden yaptırımlar aslında bir bakıma “komşunu dilendir” (beggar-thy-neighbor) denen bir tür ticaret savaşı formasyonuna dönüşmektedir.

Ticaret savaşları 21. yüzyılın başlangıcında en çok tartışılan konulardan birisi olagelmiştir. Artan ticari ilişkilerin ve bu ilişkilerle birlikte güçlü ekonomiye sahip

ülkelerin büyük pastadan pay kapma yarışları ticaretin her türden enstrümanını birer silah haline getirmektedir. Ancak ticaret savaşlarında da yukarıda gümrük vergileri hususunda alınan kararların ekonomik gelir elde etmek mi yoksa karşı ülkeyi zayıflatmak amacıyla mı alındığı arasındaki çizgi, Uluslararası Ticaret ile Uluslararası İlişkiler disiplinlerinin inceleme alanları arasındaki çizgiyi de belirlemektedir.

Bu çalışmada, ekonomik gelir elde etmek amacıyla alınan kararların UI'nin alanına girmediği, daha çok uluslararası ticaret ve uluslararası iktisadın alanına girdiği değerlendirilmiştir. Dolayısıyla içerisinde siyasi bir saik olmayan türden ekonomik hamleler çalışmada incelenmemiştir. Ancak burada önemli bir detay vardır. UI teorilerinden realist teorinin, her devletin en güçlü ve en başat aktör olma arzusunu taşıyacağını iddia etmesi de göz önüne alındığında, çoğu defa devletlerin dünya ekonomisinde zirvede olma arayışları siyasi güç edinme çabası ile de ilişkilendirilebilmektedir.

Çalışmada öncelikle teorik altyapı irdelenecektir. Bu doğrultuda dış politikanın içerisinde gümrük yaptırımlarının bir dış politika aracı olarak nasıl kullanıldığı teorik arka planda ele alınacaktır. Çalışmada liberal teori, realizm ve neorealizm perspektifinden gümrük yaptırımları özelinde ekonomik yaptırımlar ayrı ayrı incelenecektir. Ayrıca sert güç-yumuşak güç ayrımı, akıllı yaptırım kavramı, ekonomik yaptırımların türleri de detaylandırılacak ve devamında çeşitli örnek olay incelemeleri yapılacaktır.

Çalışmanın temelinde; ithalat yasakları, ihracat yasakları, vergi artırımları gibi çeşitli gümrük işlemlerinin yalnızca ekonomik gelir elde etmek veya dış ticaret politikası, ülke ekonomisini korumak, sağlık gibi sebeplerle uygulanmadığını; bunların çoğu defa ekonomik yaptırımların temelinde yer aldıklarını, bazı durumlarda siyasi sebeplerle tatbik edildikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada gümrük yaptırımları UI boyutundan irdelenmiştir. Bu nedenle ekonomik gelir kaygısıyla hareket edilen tüm durumlar çalışma dışı bırakılmıştır. Çalışmada özellikle vergi artırımlarının siyasi sebeplerle olabileceği hususu Hindistan-Pakistan arasında yaşanan karşılıklı vergi artırımları gibi çeşitli somut olaylarla örneklendirilmeye çalışılmıştır. Bu türden vaka incelemeleri çalışmanın en

önemli dayanakları olup, bunlar aynı zamanda ileriye projeksiyon tutacak türden analizlere tabi tutulmuşlardır.

Çalışmanın literatüre en önemli katkısının Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulması sonrasında yeknesaklaştırılmaya çalışılan dış ticaret kurallarının (menşe kuralları) özelinde siyasi olaylar ışığında çeşitli istisnalar (güvenlik istisnası gibi) ve çeşitli BM kararları ile devre dışı kalabildiği ve normal seyrinde işleyen gündelik ticari ilişkilerin silaha dönüşebildiği bir dış politika potansiyeline ışık tutması olacağı düşünülmüştür. Dolayısıyla, liberal teorik altyapıyla dış ticaretin serbestleştirilmesi yönünde atılan her türlü adıma rağmen gümrük yaptırımları özelindeki ekonomik yaptırımlar hala son derece sık başvurulmuş ve güçlü potansiyele sahip “silahlar” olarak bu çalışmada tetkik edilmiştir.

İlerleyen zamanlarda gündemi daha çok meşgul etmesi beklenen “ticaret savaşları”nın askeri çatışmaların yerini alması, bu savaşlarda kullanılan çeşitli enstrümanların ise konvansiyonel silahların yerini alması iddialı bir beklenti değildir. Ekonomik yaptırımların insani maliyetinin askeri müdahalelerden daha az olması, uygulanmasının kolay olması ve uluslararası toplum tarafından askeri müdahalelere göre daha kolay kabul görmeleri bunların cazibelerini gün geçtikçe artırmaktadır. Hiç değilse, bu yaptırımların askeri çatışmalara güçlü bir destek sunmalarının beklendiği açıktır. RF'nin Ukrayna'ya müdahalesinin hemen ardından tüm dünyada oldukça popüler olan ekonomik yaptırımlar da askeri müdahaleye göre daha az sakıncaları olan bir yöntem olarak karşımıza çıkmıştır. Nitekim nükleer savaşa neden olabilecek askeri bir karşılığa oranla ekonomik karşılık karşı ülke tarafından da daha meşru bir tepki olarak görülebilmektedir.

Çalışmada ortaya konan pek çok başarısız ekonomik yaptırımın başarısızlığının alenen ortada olmalarına, yan etkileri (colleteral effect) yönünden oldukça yıkıcı oldukları tespit edilmelerine rağmen 21. yüzyıla gelindiğinde bu yaptırımlar rafa kaldırılmamış, bilakis daha çok cazibe kazanmışlardır. Çatışmaların gün geçtikçe daha maliyetli hale gelmesi, savaşa yönelik artan kamuoyu karşıtlığı da bunda etkili olmuştur.

Bu çalışmada ağırlıklı olarak vaka analizi (örnek olay) üzerinden çalışılmıştır. Bilgileri verilen her enstrüman için en az bir örnek incelenmeye çalışılmıştır. Bu örnek analizlerinde uluslararası ticaret akışı verileri için ağırlıklı olarak UNSTATS ve ITO kapsamındaki istatistikler birinci kaynaklar olarak kullanılmıştır. Hindistan-Pakistan bölümünde yetkili resmi makamlardan istatistik istenmiş ve alınan istatistikler analiz edilmiştir.

Tezin ilk bölümü olan Kavramlar ve Teorik Çerçeve’de dış politikadan başlamak üzere tezde kullanılan kavramların, Uluslararası İlişkiler teorileri bakımından teorik çerçeveleri çizilmiştir. İkinci Bölüm olan Gümrük Yaptırımlarının Sınıflandırılması bölümünde yaptırımların çeşitli esaslara göre sınıflandırması yapılmıştır.

Tezin üçüncü bölümü Güncel Uygulamalar ve Tartışmalar olup bu bölümde tezin en önemli üç olay incelemesi irdelenmiş, ayrıca bunlar dışında yaptırımlara ilişkin çeşitli soru işaretlerine cevap aranmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR VE TEORİK ÇERÇEVE

Uİ'de siyasetin bir şekli olarak dış politika, devletlerin kendi sınırlarının dışında gerçekleştirdikleri politikalarıdır. Bu haliyle dış politika, esasen Uİ disiplininin bir alt dalı şeklinde görülmektedir. Dış politikada devletler arasındaki ilişkilerin çeşitli biçimleri vardır. Yaptırım, en basit tabirle devletlerin başka devletle yapmamaları gereken davranışlara karşı ceza uygulamalarıdır. Yaptırımlarda hedefteki özne çeşitli araçlarla istenen biçimde davranmaya zorlanır (Dilek, 2019:28). Askeri müdahale bu araçlardan birisidir. Bu araçlardan bir diğeri ise ekonomik yaptırımlardır.

Uİ literatüründe, öneminin büyüklüğüne karşın, devletler arasında vuku bulan ekonomik ilişkiler daha çok alçak politika (low politics) olarak görülmüş ve ikincil planda kalmıştır (Ataman, 2007:446-508). Oysa ekonomik tezahürlerinden biri olan söz konusu yaptırımların da siyaseten cezalandırıcı bir araç olarak kullanıldığı durumlar göz önünde bulundurulduğunda, Uİ'nin özellikle siyasi kararlar neticesinde cereyan eden ekonomik davranış değişiklikleriyle de ilişkili tartışmalarla ilgilenmesi kaçınılmazdır.

Bu araçlarda önemli bir ayırım ekonomik kararların ne amaçla alındığının analizinde yatmaktadır. Belirli bir ülkeden ithalatı durdurmak gibi çeşitli kararların siyasi bir amaçla alındıkları yoksa bir dış ticaret politikası mı oldukları bu kararların arka planındaki ikili ilişkilerin analiziyle anlaşılabilir. Bunun için de dış politika analizine ihtiyaç duyulmaktadır.

1.1. Dış Politika

Dış politika basit olarak devletlerin diğer devletlere yönelik davranışları olarak tanımlanabilir. Genel olarak devletlerin kendileri etrafındaki dış ortamı muhafaza etmek veya değiştirmeye çalışmak şeklindeki çeşitli davranışları olduğu ifade edilmiştir (White, 2014:11).

Küreselleşme ile birlikte tartışmaya açılan birçok şey gibi bireyin dünya ile olan ilişkisi de artık daha karmaşık hale gelmiş, dünyanın bir noktasında olan bir olayın bir başka noktasındaki insanların hayatına olan etkisi gün geçtikçe artmıştır (Sens ve

Stoett, 2002:3). Dolayısıyla, iç ve dışın ayrımlarının belirsizleştiği bir dünyada, “dış politika”nın yalnızca “güvenlik” ve “egemenlik” ile sınırlı kalmayacağı aşikardır. Dünyanın bir başka yerinde yaşanan bir çatışma, bir ülkedeki petrol fiyatlarını yükseltebilir veya bir başka ülkedeki döviz kurunu etkileyebilir. Sınırların geçişkenliğinin artması, olayların da yerelliğini sorgular hale getirmektedir.

Ulus devletin “sınırsızlaşması” (*deterritorialization*) kavramı ve küreselleşme ile devletler arasında akışkan hale gelen paranın, fikirlerin, insanların vb. dış politikaya yeni görevler tanımladığı ifade edilmektedir (Chong, 2017:6). Bu nedenle artık “yüksek politika” ve “düşük politika” ayrımı da muğlaklaşmıştır. Dış politikanın kapsamı daha da genişlemiş ve önceden önemsenmeyen pek çok şey bu kapsamın içerisine dahil olmuştur. Bu durum doğal olarak temel aktörleri de tartışmaya açacaktır. Zira 21. yüzyılda küreselleşme ile birlikte dış politikanın değişen çehresi, devlet dışı aktörlerin de giderek artan öneminin vurgulanmasını zorunlu hale getirmiştir (Stengel ve Baumann, 2017:2). Yine 21. yüzyılla birlikte dünyadaki önemli gelişmeler, nükleer silahlar gibi yeni kavramlar dış politikanın araçsal çeşitliliğini de büyük çapta artırmıştır.

1.1.1 Dış Politikanın Amaçları

Dış politikanın amacını anlamak için öncelikle ulusal çıkar (national interest) kavramına değinmek gerekir. Bu kavramın tarihi, uluslararası ilişkilerin tarihinde modern devlet yapısının evrimiyle doğrultulu olarak irdelenmelidir. Uluslar, uluslararası ilişkilerde kendi yollarını önceliklerine göre belirlerler. Bu öncelikler ise güvenlik, güç, ekonomik yeterlilik, prestij gibi kavramlarla ilintilidir (Basu, 2012:53).

Ulusal çıkar kavramı, esasında üzerinde mutabık kalınmış bir kavram olmamakla birlikte çok fazla tanımlanmıştır (Frankel, 1970:15). Realist teori, ülkelerin her zaman güç arzuladığını ifade ederek bu kavramı güce endekslemiştir (Brown ve Ainley, 2005:30). Bu bakımdan devletler için en önemli olan şeyin güç olduğunu ifade etseler de güç de kimi yazarlara göre güç içerisinde başka unsurları barındırır, ekonomik güç de bu unsurlardan biridir. Temel motivasyon diğer devletlerden daha üstün olmaktır (Manan, 2015:177).

Kimi yazarlar, ulusal çıkar hakkında objektif ve sübjektif yönlü iki tip bir ayrım getirmiştir. Objektif ulusal çıkarlar sorgulamalarla ulaşılabilir, ülkeleri yönetenlerin fikirlerinden bağımsız, coğrafya, nüfus gibi etmenlerden beslenirken; sübjektif çıkarlar ülkeyi yönetenlerin ideolojisine vb. göre değişebilir türden çıkarlardır (akt. Burchill, 2005:3).

Ulusal çıkar, devletlerin dış politikadaki uygulamaya koymak istedikleri bir nevi “arzular”, ya da “özlemler” olarak devletlerin dış politik eylemlerine yönelik bir kılavuz niteliğindedirler. Devletler hedefledikleri dış politik çıkarlara yönelik yol belirlerler ve bu yolda hareket ederler (Metea, 2020:75-76). Ulusal çıkarlar kimi zaman dış politikadaki çeşitli diğer ulusal çıkarlarla rekabet halinde olabilmektedir. Bu durumda ulusal çıkarların da birbirine kıyasla önem farklılıkları olduğu değerlendirilebilir.

1.1.2. Dış Politikanın Araçları

Dış politika, devletlerin hedefledikleri çıkarlar için sınırlarının ve yönetimlerinin dışında kalan dünya ile gerçekleştirdikleri çeşitli eylemlerdir (Baharçipek, 2003:103). Bu bağlamda devletler çeşitli saiklerle dışlarındaki dünya ile etkileşime girerler. Her şeyden önce uluslararası arenada devletlerin birbirleriyle sıfır ilişki içerisinde olmaları oldukça güç görünmektedir. Dolayısıyla hemen her devletin bir dış politikası ve bu politikada ulaşmak istediği amaçlarının bulunacağından söz edilebilir.

Dış politikadaki araçlar çeşitli kategorilere ayrılabilir. Bunlardan ilki toplumsallaştırma (*socialization*) türü araçlardır. Bunlar nispeten daha yumuşak türden araçlar olarak görülebilir. İlk seviye araçlar olan toplumsallaştırma araçlarında daha çok iletişim ön plandadır. Retorik eylem olarak da nitelendirilebilecek bu tür araçlarda diyalog daha önemlidir. Örneğin ikna, söylem, sözel alandaki retorik araçlar olabileceği gibi askeri geçitler gibi çeşitli sözlü olmayan retorik eylemler de bulunabilir. Bu durumda izlenim bir araç haline gelmektedir. Soğuk Savaş süresince Amerika'nın Sesi gibi radyolarda yapılan halk diplomasisi de bunun bir örneğidir (Morin, 2018:32-34).

Halk diplomasisi (*public diplomacy*) içerisinde akademik yayınlardan öğrenci değişim programlarına pek çok unsuru ve aktörü barındıran bir diplomasi şeklidir. Ticari şirketlerin kurdukları iş ağları da ikili diplomatik ilişkiler üzerinde bir etkiye sahiptir (Kulsoom, 2021:255-256). Bu türden bağlantıların yarattığı ilişki ağlarının siyasi karar alıcıların üzerinde etkisi olması kaçınılmazdır. Nitekim bu durumda alınacak diplomatik kararlar, şirketlerin bilançolarını etkilemekte, insanları taşınmak zorunda bırakmakta bu da çok yönlü sonuçlara neden olduğu için onları karar alıcılar üzerinde baskı yapmaya itmektedir.

Retorik eylemin bir ileri düzeyi ise zorlamadır (*coercion*). Zorlayıcı araçlarda hedefteki ülkenin davranışını değiştirmek hedeflenmektedir. Bunun ilk sütunu havuç ve sopa ikilidir (Morin ve Paquin, 2018:35-37). Zorlamalarda karşı aktörün istemediği bir davranışı yapması hedeflenir. Zorlamalarda tehditler veya eylemler kullanılabilirdiği gibi tehditler alenen veya gizli olabilir (Art ve Greenhill, 2018:4-5). Bu türden dış politika yaptırımlarında karşı taraf pozitif yaptırımlar da denen ödüller ve negatif yaptırımlar olan cezalar ile belirli bir davranışı benimsemeye zorlanır. Askeri manevralardan, çeşitli yasaklamalara pek çok türü bulunmakla beraber kimi zaman bütün bir nüfus yerine yalnızca elit bir kesim hedef alınır. Belirli bir kişi, şirket, grup üzerinde yaptırımlar uygulanır. Bu türden zorlayıcı yaptırımların bir şekli de zorlayıcı diplomasıdır. Ekonomik yaptırımlar da zorlayıcı diplomasının bir türüdür (Morin ve Paquin, 2018:35-37).

Zorlayıcı eylemlerin caydırma ve zorlama şeklinde kendi içinde de ikiye ayrıldığı söylenebilir. Caydırmada, bir nevi karşı ülkenin halihazırdaki bir davranışı sürdürmesi ve bundan vaz geçmemesi hedeflenir. Bu bakımdan davranışı sürdürmeyi bıraktırdığı takdirde zorlayan tarafından farklı bir muamele göreceği hissettirilir (Art ve Greenhill, 2018:5). Bunun yaratacağı korku, davranışları etkilemektedir.

Ekonomik ilişkilerin daha çok cezalandırıcı yönü üzerinde durulsa da ekonomik güç pozitif olarak da kullanılabilir. Havuç ve sopa örneğine benzetilebilecek bu durumda havuç, ülkeleri istenen yönde davranmaya ödüllendirme yoluyla yönlendirmektir (Mingst ve Arreguin-Toft, 2017:156-157).

Cezalandırmadan bahsedildiğinde ise karşımıza “ekonomik yaptırım” kavramı çıkmaktadır. Ekonomik yaptırımlar, özünde devletin güç kaynaklarından da birisi olan ekonomik güçten beslenmektedir. Bunun için de devletin görece güçlü bir ekonomiye sahip olması gerekir. Nitekim, ekonomik güç, sağlam bir endüstriye ve sağlam bir bütçeye bağlı olup esasında nitelikli bir askeri gücün de kaynağıdır. Günümüzün ilerleyen teknolojisi oldukça karmaşık ve maliyetli ileri teknoloji silah sistemlerine yönelik olduğundan bu sistemlerin yüksek maliyeti ekonomik kabiliyetle ilişkilidir. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi yüksek ekonomik kapasiteye sahip bir pazara yönelik olarak duyulan olası bir yoksunluk, ülkeler için ciddi maliyet doğurmaktadır. Bu durumun da farkında olan ABD ekonomik kapasitesini ekonomik yaptırımlar amacıyla sıklıkla kullanmış olup, 1946 ile 2018 arasında 443 defa bu yönteme başvurmuştur (Sisson, Siebens ve Blechmen 2020:4).

Ekonomik yaptırımların güçlü, hiç değilse yaptırım uygulanan ülkeye bağımlı olmayan bir ekonomik kapasiteye sahip olması bu yaptırımları her ülkeye uygun olmayan enstrümanlar haline getirmektedir. Nitekim, ABD, Çin, RF gibi büyük ekonomilerin kendilerine bağımlı veya kendileriyle ciddi ekonomik ilişkileri olan ülkelere yaptırım uygulama kapasiteleri asimetrik bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla, örneğin Irak’a ambargo uygulandığında, Irak’ın kendisine ambargo uygulayan ülkelere yönelik girişeceği bir ekonomik yaptırım bu ülkeler üzerinde eşit etki yaratmayacaktır. Bu nedenle bu asimetri, ekonomik yaptırımları dış politika aracı olarak “lüks” hale getirmekte ve genellikle büyük ekonomilerin başvurduğu bir araç yapmaktadır.

Ekonomik yaptırımların bu asimetrisi verilerin analizinde kolaylıkla görülmektedir. Nitekim, Birleşmiş Milletler’in yaptırımları hariç tutulursa, belirli başlı ekonomik yaptırımların görece analizi yapıldığında aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Yaptırım Uygulayan Ülke:	Yaptırım Tarihindeki GDP'si:	Yaptırım Uygulanan Ülke:	Yaptırım Tarihindeki GDP'si	İki Ülke Arası Orantı
Birleşik Krallık ve Fransa	486 Milyar Dolar (1939) (Zuljan, 2018)	Almanya	384 Milyar Dolar (1939)	%79
Amerika Birleşik Devletleri	1,094 Milyar Dolar (1941) (Zuljan, 2010)	Japonya	196 Milyar Dolar (1941) (Zuljan, 2010)	%17
Amerika Birleşik Devletleri	1.073,300 (1970) Milyar Dolar	Küba	5,69 Milyar Dolar (1970)	%0,5
Amerika Birleşik Devletleri	1.073,300 (1970) Milyar Dolar	Vietnam	2,775 Milyar Dolar (1970)	%0,2
Amerika Birleşik Devletleri	4.855,200 Milyar Dolar (1987)	İran	277,019 Milyar Dolar (1987)	%0,5
RF	1.060,901 (2006) Milyar Dolar	Gürcistan	7,979 Milyar Dolar (2006)	%0,7
Amerika Birleşik Devletleri	13.815,600 Milyar Dolar (2006)	Kuzey Kore	13,764 Milyar Dolar (2006)	%0,09
RF	20.527,200 Milyar Dolar (2018)	Ukrayna	130,916 Milyar Dolar (2018)	%0,6
Hindistan	2.831,553 Milyar Dolar (2019)	Pakistan	318,478 Milyar Dolar (2019)	%1,11
Amerika Birleşik Devletleri	22.996,100 Milyar Dolar (2021)	RF	1.775,548 Milyar Dolar (2021)	%7

Tablo 1 Seçilmiş Bazı Yaptırımlarda Uygulayan Ülkeler ile Uygulanan Ülkeler Arasındaki Asimetri (Courty Economics, 2022)

Savaş durumuyla birlikte gelişen ilk iki yaptırımın mecburi durumu göz ardı edilirse, yaptırım uygulayan ülkelerin uygulanan ülkeye kıyasla yaklaşık 100 kat daha büyük ekonomiler olduğu göze çarpmaktadır. Ticari bağımlılıklar arasında da benzer asimetrieler vardır. Örneğin 2005 yılında RF'nin Gürcistan'a olan ticareti bunu ortaya koymaktadır.

	İhracat (Toplam)	İhracat (Gürcistan'a)	İhracat (Rusya'ya)	Oran:
RF	241,451 Milyar Dolar (2005)	0,353 Milyar Dolar	X	%0,14
Gürcistan:	2,489 Milyar Dolar (2005)	X	0,153 Milyar Dolar	%6

Tablo 2 Rusya-Gürcistan Arasındaki İhracat Asimetrisi (UN COMTRADE, 2022)

Tabloda görüleceği üzere RF'nin ihracatı içindeki Gürcistan'ın payı, Gürcistan'ın İhracatı içerisindeki RF'nin payına oranla çok daha düşük kalmaktadır. Ülkeler arasındaki GDP farkının da bunun sebeplerinden birisi olduğu değerlendirilebilir ancak görece düşük ekonomiye sahip ülkelerin kendilerinden çok daha büyük ekonomilere karşı yaptırım uyguladıkları örnekler literatür taramasında tespit edilememiştir.

Ekonomik yaptırımların maliyetsiz oldukları söylenemez. Uygulayan ülke tarafında da bir maliyetleri vardır. Karar alıcılar maliyetleri hesaplarken bazen yanılığa düşebilmektedir. Hatta bazı durumlarda savaş açmaktan daha maliyetli olabilir (Baldwin, 2020:123-124). Çünkü uluslararası ticaret gibi çok taraflı ekonomik ilişkiler her iki tarafa da kazançlar sağlayan bir ilişki türü olduğundan zarar görmesi durumunda her iki tarafın da ekonomik kazançlarını etkileyecektir.

Dış politikada kullanılan araçların son türü ise müdahalelerdir. Müdahaleler politik veya askeri müdahaleler olarak iki seviyede ele alınabilirler. Politik müdahalelerde bir ülkedeki belirli bir kesim doğrudan desteklenir. Askeri müdahaleler daha ileri seviye bir dış politika aracı olarak her zaman savaşla eş görülmemelidir. Bazen sınır çatışmaları veya ablukalar da askeri gücün kullanıldığı müdahale şekilleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazen belirli bir siyasinin suikasta uğratılması, çeşitli hedeflerin bombalanması şeklinde de görülebilmektedir (Morin ve Paquin, 2018:37-38). Aslında askeri müdahalelerin dış politikaların en görünür tarafları olma özelliklerini hala korudukları söylenebilir. Zira ülkeler arası ikili zirveler, diplomatik görüşmeler vb. son derece yaygın bir şekilde yapılırken ülkelerin bir askeri manevra yapmaları veya bir ülke içerisine yanlışlıkla bir balistik füze fırlatılması gibi (Mukesh, 2022) en ufak bir askeri girişimleri daha büyük tartışmalara konu olmaktadır.

1.2. Dış Politikada Yaptırımlar

Bu bölümde dış politikada cezalandırma unsuru olarak kullanılan yaptırımlar çeşitli boyutları ile ele alınacaktır.

1.2.1. Uluslararası İlişkiler Teorileri Açısından Yaptırımlar

Uİ teorileri içerisinde yaptırımlar genellikle güç enstrümanları ile ilişkili olarak ele alınmıştır. Bu bakımdan yaptırımları “zorlayıcı” dış politika araçları arasında bir araç olarak görülmesi ve bunların negatif ve pozitif yaptırımlar şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutulması bunların daha çok araçsallığı üzerinde durulduğunu göstermektedir. Ancak yaptırımların normatif olarak da irdelendiği çeşitli çalışmalar da yer almaktadır. Bu çalışmanın ortaya konacağı gibi, çeşitli analizlerde yaptırımların etkinliği tartışılmıştır. Yaptırımların liberal teorinin varsayımları göz önüne alındığında daha çok olumsuz olarak konumlandırılabilmesi ve uyum ile iş birliğini engelleyici bir araç olarak görülebileceği, realist teorisyenlerce ise daha çok bir güç enstrümanı olarak irdelenebileceği görülmektedir.

1.2.1.1. Liberal Teori Açısından Yaptırımlar

Bireylerin temelde iyi ve rasyonel davrandığını varsayan liberal düşüncenin Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra yapılan barış temelli çalışmalarda kendine yer bulması, Uİ disipliniinde “idealizm” olarak bilinen ve iyimser bir yaklaşım olarak “açık diplomasi”, “ilerleme fikri” gibi kavramlar ekseninde şekillen teoriyi ortaya çıkarmıştır (Uğrasız, 2003:141-142). İnsan hakları, demokrasi, sınıflandırılmış devlet gibi detaylara odaklanan liberal teori Uİ’yi bir çok yönden etkilemiştir (Burchill 2015:85). Sıklıkla birbirinin yerine kullanılan idealizm ya da liberalizmde; insan ilişkilerinde çatışmanın kaçınılmaz olmadığını ve zenginlik ve özgürlüğün en fazla seviyeye ulaştığı herkesin yararına bir toplumun kurulabileceğinin mümkün olduğu düşünülmektedir (Shimko, 2017:39).

Liberal teorinin temel amaçlarından birisi serbest ticaretin, kapitalizmin yaygınlaştırılması ve liberal ülkeler arasında güçlü ticaret bağlarının kurulduğu serbest pazara dayalı bir ekonomik sistem inşa etmektir (Meiser, 2017:24). Serbest ticaret, hem ülke içerisinde hem de ülkelerin arasında korumaların ve kısıtlamaların kaldırılmasını gerektirir (Acar, 2019:22). Dolayısıyla devletin fiilen müdahale ederek

bir başka ülkeyi ekonomik amaçlı olarak cezalandırmak maksadıyla ticareti etkileyecek mahiyette yapacağı müdahalelerin de liberal teori tarafından olumsuz görüleceği söylenebilir. Ancak yaptırımların savaşa kıyasla daha barışçıl yöntemler olması da liberal teorinin sıcak bakacağı tarafıdır.

Devlet içerisinde bireylerin daha fazla özgürlüğe sahip olması için devletin küçültülmesi/daraltılması yönünde argümanları bulunan liberalizmin uluslararası ilişkilerdeki egemen devletler arasındaki ilişkiye yönelik yaklaşımı başlangıçta liberalizmin ülke içini ilgilendirdiği şeklinde olsa da zamanla bunu destekler varsayımlar da geliştirmişlerdir. Geldikleri noktada ilerleme kavramına vurgu yapan liberaller devletin geliştikçe devletler arasındaki ilişkilerin de düzeleceğini savunmuşlardır. Liberal barış olarak adlandırılan bu yaklaşım, demokratik devletlerin birbirleriyle savaşmayacağı üzerine kuruludur (Sharp, 2018:46-48). Çatışmaların hiç yaşanmaması, liberal barış kavramına göre sağlanabilir bir şey olduğundan bu durumda yaptırımlara da hiç ihtiyaç duyulmayacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan büyük buhranın sorumlusu olarak ülkeler arasındaki ticari engellerin görülmesi nedeniyle liberal düşüncede yükselen uyanış bunlara karşı çeşitli organizasyonların tesisini amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda “Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Antlaşması” (GATT) imzalanmış ve ilerleyen yıllarda da benzer girişimlerde bulunulmuştur (Hayek, 2009:2007). Söz konusu antlaşmanın ardından 1994 yılına kadar GATT kapsamında mamul ürün ticaretinin üzerindeki gümrük vergilerini azaltma amacıyla girişimlerde bulunulmuştur. Bu çabalar doğrultusunda bir miktar tarife indirimi de sağlanmıştır (Miller, 2008:48).

Serbest ticaretin, refah artıran bir unsur olduğu kabul görmektedir. Ticaretteki mal değişimi, taraf ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerine göre uzmanlaşmalarını da sağlamaktadır. Devletler arasında yaşanan bu iş bölümü sayesinde, üretimde verim artışı yaşanmakta ve tüm dünya çapında gelir artışı elde edilmektedir. Bu durum, ticari kazancın tüm taraflara artı şeklinde yansımaları sağlamaktadır. Yani bir bakıma ticaret herkesin kazançlı olduğu bir durumdur (Kraus, 2000:1). Uluslararası ticaretin bu çift tarafın kazandığı yapısı liberalizmin de temel motivasyonlarından birisidir. Nitekim

lkeler arasındaki ticaretin artması her iki tarafın da yararına bir durum arz ettiği için tarafları yakınlılaştırma gücüne sahiptir.

Liberal teorinin genel varsayımları göz önüne alındığında, devletlerin liberalleşmesinin beraberinde barışçıl ilişkileri getireceği, liberalleşmenin bir unsurunun da ticaretin serbestleşmesi olduğu varsayılabilir. Bu durumda ekonomik yaptırımlara hiç ihtiyaç duyulmayacağı, zaten karşılıklı artan iş birliği ve ekonomik bağımlılığın devletleri çatışmadan da alıkoyacağı şeklinde bir varsayım beklenebilir.

1.2.1.2. Realist Teori Açısından Yaptırımlar

Realistler devleti çıkarları peşinde koşan temel aktörler olarak ele almaktadır (Nicholson, 1998:90). Tarihsel altyapısı Thucydides'ten Machiavelli'ye kadar sürdürülen realist teorinin liberalizme göre nispeten karamsar görülebilecek yaklaşımı kendisine İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra literatürde ağırlıklı bir yer bulmuştur. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında literatürde kendisine -özellikle de Wilson'ın çalışmalarıyla- yer bulan idealizme bir tepki olarak şekillenen realizm, idealistlerin olanla ilgilenmeleri gerekirken gereksiz yere ve fazlaca "olması gereken" ile ilgilendiklerini ne sürmektedir (Pevehouse, 2017:38).

Sosyal yaşamımızda nasıl ki çatışma kaçınılmazsa, Realistlere göre devletler arasında da nlenemezdir (Shimko, 2016:36). Realistler bu nedenle devletler arası ilişkilere idealistler kadar iyimser bakmazlar. Uluslararası ilişkileri bir çatışma ortamı olarak gördükleri için, güce; özellikle de askeri güce odaklanmaktadırlar (Pevehouse, 2013:5). G kavramını merkeze koyarken güvenlik kavramı ile i içe değerlendirmek gerekir. Nitekim devletlerin kendi güvenliklerini her şeyin üzerine koydukları bir durumda, güçsüz olmanın güvenlikleri için en büyük tehdit olacağı açıktır. Uluslararası ilişkileri anarşik bir ortam olarak tahayyül ettiğimizde, her türden tehlide açık hale gelmek anlamına gelen "güçsüz" duruma karşı gücün tek ve en nihai "güvenlik" enstrümanı olacağı açıktır.

Realist teorinin gücü esasında askeri gle ilişkilendirmesi, ekonomik ilişkileri nispeten "alçak politika" olarak görmesi ekonomik yaptırımları da askeri yaptırımların bir uzantısı olarak görmelerini kaçınılmaz kılmaktadır. Esasında tarihsel süreçte hemen her savaş beraberinde savaşılan ülkeye yönelik çeşitli ambargo uygulamalarını

da getirmiştir. Dolayısıyla savaşın da doğal bir uzantısı olarak görülen ekonomik yaptırımlar bir nevi gölgede kalmıştır denebilir. Bu nedenle realist literatürde kayda değer bir yer buldukları söylenemez. Kaldı ki realistlere göre liderlerin ekonomik hedefleri siyasi/stratejik hedeflere göre daha ikincil plandadır (Blanchard ve Ripsman, 2008:374). Yine de Realistler uluslararası ticareti gücün kaynaklarından da birisi sayarak yabana atmamaktadır (Pevehouse, Goldstein ve Whitworth, 2013:5).

Realistlere göre uluslararası politikada olduğu gibi uluslararası ekonomik arenada da anarşinin kurlsızlığı hakimdir. Devletlerin ekonomik hamleleri ise yine güç ve zenginlik elde etmek ile ilintilidir. Uluslararası arenanın sıfır toplamlı olması beraberinde ekonomik savaşları da doğuracaktır (Filipenko, Bazhenova ve Stakanov, 2020:71).

Realistler diğer yandan karşı ülkeye ekonomik olarak zarar verilmesinin, o ülkeyi yaptırım uygulayan ülkeye itaate mecbur bırakacağını da düşünmektedirler (Yazdani ve Nozari, 2015:5). Ekonomik yaptırımların karşı ülkenin ekonomisi üzerinde istikrarsızlaştırıcı etkiler oluşturabileceğinden hareketle askeri kapasiteye oldukça etkisi olan ekonomik kapasite ve lojistik imkanların da zarar görebilecek olması neticede bir kenara atılmayacak kadar önemli bir olanaktır.

Kimi akademisyenler yaptırımların realist teoride oyun teorisi ile birlikte ele alınmaları gerektiğini öne sürmektedirler. Bu durumda karşı tarafın tercihinin ne yönde olacağı bilinmemektedir. Tehdit de en az yaptırımın uygulanması kadar önem kazanmaktadır nitekim tehdit eden tarafın bir sonraki hamlesi bilinmemektedir (Lacy ve Niou, 2004:25-26).

1.2.1.3. Neorealizm ve Yaptırımlar

Yeni realizm veya yapısal realizm de denebilen bu teori, Kenneth Waltz ile ilişkilendirilen, uluslararası ilişkilerde sistemin yapısına odaklanan bir teoridir. Yapı ile kast edilen sisteme ait düzenleyici/kısıtlayıcı yönler olup Waltz küresel sistemi işaret etmiştir (Evans ve Newnham, 2007:447). Waltz arayışı insan doğasından sistemin yapısına yönelterek realizmde bir yönelimsel değişikliğe gitmiştir (Lamb ve Robertson-Snape, 2017:18). Neorealizm ortaya atıldığı 80'lerden bu yana Uİ teorisine

en büyük katkı olarak görülse de, devlet merkezci olması gibi çeşitli yönlerinden en çok eleştirilen teorilerden de birisi olmuştur (Chan, Mandaville ve Bleiker, 2001:177).

Neorealistler de kendi aralarında defansif/savunmacı ve ofansif olarak ikiye ayrılmış olup, defansif/savunmacı akımın öncülerinden olan Kenneth Waltz, her ne kadar analiz sisteminin temelini devleti olsa da uluslararası politikanın anarşik yapısının *sisteme* bir bütün olarak bakıldığında değerlendirilebileceğine işaret eder. Tanımlamış olduğu sistemle ilgili olaraksa çeşitli sınıflandırmalar yapar. Örneğin iki kutuplu, çok kutuplu sistemlerin kendine özgü dinamikleri vardır. Savunmacı neorealistler devletleri daha çok kendi *status quo*'larını korumaya niyetli varlıklar olarak tanımlarlar. Ancak John Mearsheimer gibi teorisyenlerin öncülük ettiği saldırgan neo-realistlere göre devletler saldırıya yönelik bir kapasiteye sahip olmalarının yanı sıra kendilerine yönelik de herhangi bir saldırı gelmeyeceğinden asla emin olamazlar (Chernoff, 2007:50-51).

Neorealizme göre devletler kendi maddi kapasitelerine/yapabilirliklerine göre davranan, otonom birimlerdir. Devletler arasındaki temel farklılık da kapasiteyle ilintilidir (akt. Donnelly, 2019:17). Sistemde bir hiyerarşi yoktur, devletler egemenlik yönünden eşit ünitelerdir ve sistem anarşik bir yapıya sahiptir. Anarşik yapının karşıtı ise hiyerarşidir. Eğer bir hiyerarşi oluşmaz ise sistem anarşik kalmaya devam edecektir (Tuğtan, 2018:123-124). Dolayısıyla Waltz, devletlerin önünde iki seçenek olduğunu ifade eder. Ya birbirleriyle hiyerarşik bir ilişki içindedirler, ya da ortada bir anarşi vardır (akt. Donnelly, 2019:60).

Neorealist teori ile gümrük yaptırımlarının ilişkisi, teorinin iki yönüyle ilintilidir. Bunlardan ilki teorinin iş birliğine bakışı, diğeri de GATT/DTÖ gibi uluslararası örgütlere veya anlaşmalara olan bakışıdır.

Klasik realizmin iş birliğine bakış açısı son derece karamsardır. Bireylerin kendi çıkarlarına odaklandığını ve bunu maksimize etmeye çalıştığını varsayarsak, iş birliğinden bahsetmek güçleşecektir. Neorealist Mearsheimer ise iki detaya işaret eder. Birincisi aldatılma korkusu iş birliğini güçleştirirken ikincisi devletler iş birliğinde ne gibi bir menfaatleri olduğu arayışındadır. Devletler iş birliğinde karşı tarafın kazancını da hesaba katmalıdır. Peki ya karşı taraf bu iş birliğinden çok daha fazla kazançlı

çıkıyorsa (akt. Whyte, 2022:2). Bu durum devletleri doğal olarak daha güvensiz yapacaktır.

Waltz karşılıklı ekonomik bağların da savaşı önleme konusunda başarılı olup olmadığını sorgulamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce birbirlerinin en büyük ticari ortaklarından olan Almanya ve İngiltere arasında savaşın yine de çıkmasını buna örnek olarak göstermiştir (akt. Tuğtan, 2018:777). Dolayısıyla neorealizmde devletler kendi aleyhlerinde olan bir çatışma durumundan, rakiplerinin daha fazla aleyhinde ise tatmin olabileceklerinden (Donnelly, 2019:64) iş birliği onlar için son derece zor bir seçenek haline gelmektedir. Bundan yola çıkıldığında devletlerin karşı ülkeye ekonomik bir menfaat sağlayabilecek Most Favored Nation (MFN) statüsünü verirken temel saikleri kendilerinin bu durumdan daha fazla çıkar sağlayacağı düşüncesi olmalıdır. Yine onların birbiriyle serbest ticaret anlaşması gibi anlaşmalar imzalarırken de temel saikleri kendilerinin bu durumdan daha fazla çıkar sağlayacağı düşüncesi olabilmektedir. Ancak neorealistlere göre bu mümkün olmadığında hiç değilse onlarla eşit kazanım sağlamak da iş birliğinin bir sebebidir (Brown ve Ainley, 2013:61).

Neorealistler ihtiyatla yaklaşılabilir bir iş birliğinin ancak alçak siyaset/low politics alanında olabileceğine işaret ederler. Konu yüksek siyasetin alanına girmeye başladığında orada durur (Collard-Wexer, 2006:402). Peki gümrük vergileri low-politics/aşağı siyaset alanına mı girer yoksa yüksek politika/high politics alanına mı girer? Gümrük vergilerinin esasında bir ülkenin ekonomik bütünlüğünün parçası olduğu göz önüne alındığında alçak politika/low politics alanına girdiğini düşünmek yanlış olacaktır. Bu durumda devletlerin bu konuda bir fedakarlıkta bulunmayı kabul etmesi, ancak elde etmeyi planladıkları kazançla ilintili olmalıdır.

Sonuç olarak neorealist perspektiften iş birliğine bakıldığında devletler birbirlerine MFN statüsü verirken, birbirlerine yönelik tarife indirimleri yaparken veya birbirleriyle serbest ticaret anlaşmaları imzalarırken bu durumdan elde edecekleri menfaatin karşı taraftan daha fazla olacağı veya hiç değilse karşı tarafla aynı olacağı düşüncesiyle hareket ediyor olmalıdırlar. Ancak bu durumda karşı tarafın kapasitesini hesaplarırken yanılgıya düşebilecekleri gibi, karşı tarafın görelî çıkarının ne olduğunu hesaplarırken de yanılgıya düşebilir, bu yanılgının da onları kendilerinin aleyhine olan vergi indirimlerine itebileceği varsayılabilir.

Realistler uluslararası örgütleri önemli görmemiş, devlet merkezli ontoloji nedeniyle varlıklarını açıklamakta çoğu defa yetersiz kalmışlardır (Nielson ve Tierney, 2003:243). Realistler ve neorealistler devletleri başka devletlere yönelik etkileme çabalarında rasyonel davrandıklarını varsayar. Rasyonel düşünce ise bir davranışın sonucunda elde edilen faydayı maliyetle kıyaslayabilme potansiyeline işaret etmektedir (Goldstein ve Pevehouse, 2017:120). Fayda-maliyet analizi üzerine odaklanmış bir rasyonalite anlayışı devletlerin hiç değilse ittifak kurmanın onlara sağlayacağı faydayı hesaba kattıkları varsayımını da beraberinde getirir. Ancak Waltz, devlet dışı aktörlerin varlığını inkâr etmese de devletleri en temel aktör olarak ele almış, ittifakları da güç dengesine ulaşma bakımından devletlerin kullanabileceği dış dengeleme aracı olarak görmüştür (Ersoy, 2019:182). İttifakların sıklıkla güvenlik ile ilişkilendirildiği dikkat çekmektedir. Nitekim neorealistler, tehditler karşısında onları dengelemek amacıyla kurulabilecek ittifaklardan bahsederken kast edilen tehditler ilk etapta güvenlik ile ilintilidir (Wexer, 2006:400-401). İttifakların sistematik analizin bir eseri oldukları varsayıldığında NATO bu bakımdan oldukça iyi bir örnek teşkil edecektir (Hellmann ve Wolf, 2008:4).

Aktörlerin kendi aralarında bir durumu belirlemek veya çözmek için üzerinde mutabık oldukları kural, prensip vb. olarak tanımlanabilecek rejimlere (akt. Aksoy 2015:59), Bretton Woods sonrasındaki dünya ticaretini biçimlendirmek amacıyla inşa edilmiş GATT/DTÖ sürecini örnek gösterilebilir. Neorealistler rejimleri uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı üzerinde etkisi bulunmayan, baskın güçler ile geçici bağlar olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla aktörler arasındaki kapasite ve güç ilişkisi organizasyonları da biçimlendirmektedir. Bununla birlikte, neorealizm içinde filizlenen bir başka teori olan egemen denge teorisi (“hegemonic stability theory”) iş birliğine dayalı rejimleri geçici olarak görür ve bunların yine arzulanan faydalar için bir araç olduğunu vurgular (Ford, 2003:17-18).

Neorealistler uluslararası örgütlerin çalışma şeklinin içerisindeki devletlerin gücüyle belirlendiğini düşünmektedirler (Kartika, 2015:10). Ofansif neorealistlerden olan Maersheimer örgütleri bir tür arenaya benzeterek arena içinde aktörlerin birbirlerine duydukları minimum güvenle fayda sağlamak için çabaladıklarını söyler (akt. Kartika, 2015:10). Bu durumda araçsallaşsa dahi uluslararası örgütlerin varlığının

tanındığı anlaşılmaktadır. Ancak neorealistler bu örgütleri sistemden bağımsız düşünmez ve devletlerin fayda maliyet analizi yaparak kendilerine en yüksek faydayı sağlamayı hedeflediklerini söyler. Güvenlik ise her zaman bu organizasyonların üzerinde olmalıdır. İleride anlatılacağı üzere, GATT'ın güvenlik istisnası hükümleri bunu doğrular niteliktedir.

1.2.1.4. Sert Güç/Yumuşak Güç Tartışması

1.2.1.4.1. Yumuşak Güç

Gücün literatürde genelleşmiş tanımı, bir aktörün başka bir aktörün davranışlarını etkileme kapasitesi olsa da ilk çağrışımı genellikle askeri güç idi. Ancak yakın zamanlarda literatürde sert güç ve yumuşak güç şeklinde bir ayırımdan söz edilmeye başlandı. Sert güç ve yumuşak güç ayrımını literatüre katan Joseph S. Nye, askeri gücün ve kapasitenin dışında kalan alanlarda da gücün olabileceğini, askeri güç olmadan da aktörlerin başka aktörlerin davranışlarını etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Keohane ve Nye, askeri gücün artan maliyeti ve kamuoyunda karşılaştığı zorluklardan ötürü yaşadıkları sistemsel kısıtları dolayısıyla (Keohane ve Nye, 2015:81) her ne kadar askeri gücün önemini inkâr etmeseler de diğer başka güç unsurlarının da varlığını bağımlılık ilişkileriyle ortaya koyarak literatürde önemli bir tartışmayı beraberlerinde getirmişlerdir.

Bu bağlamda yumuşak güç bir aktörün diğer aktörün; kendi istediği şeyi istemesini sağlaması ve bu sayede de zorlamaya gerek kalmaması şeklinde özetlenebilir (akt. Sancak, 2006:17).

Devletlerin istedikleri hedeflere ulaşmalarında daha dolaylı bir yol olan yumuşak gücü kullanmaları, kültürün bir yumuşak güç unsuru olarak sayıldığı düşünüldüğünde göz önünde gerçekleştirilmeyecektir. Yumuşak gücün bu bağlamda daha kolektif bir güç olduğu ve sonuç alınması için oldukça uzun bir zaman geçebileceği veya istenen sonuca da ulaşamayacağı anlaşılabilir. Yalnızca popüler kültürde sembolleşmiş ABD markalarının, ABD karşıtı ülkelerin politikalarını değiştirmeye yeterli olmayacağı da açıktır (Sancak, 2006:18).

Önemli bir detay ise yumuşak güce sahip olabilmenin aslında meşru bir güç olmayla da ilişkisidir. Zira yumuşak güce sahip olmak isteyen aktör aynı zamanda bunu meşrulaştırmalıdır (Çavuş, 2012:25).

ABD'nin yumuşak gücü açısından Hollywood bir güç enstrümanı olarak sıklıkla kullanılmakta olup ABD'nin bu şekilde başka ülkelerin düşünce, kültür ve ekonomilerine yönelik biçimlendirici bir etkiye sahip olmaktadır. Bu güç aynı zamanda dünya ülkelerindeki kamuoyunu ABD'nin eylemlerine yönelik de hazırlamaktadır (Medin ve Koyuncu, 2017:841). Yumuşak gücün dünya çapında "kamuoyunu" biçimlendirme kabiliyeti onu savaş ve askeri operasyonlarda tartışmasız olarak destek bir unsur haline getirmektedir.

Yumuşak güç olarak kullanılan enstrümanlara sayısız örnekler verilebilir. Örneğin dil bir yumuşak güç olarak görülebilir (Kullab, 2022). Yine uluslararası öğrencilik ve öğrenci değişim programları da bir tür yumuşak güç unsuru olarak sayılabilir (Erdogan-O'Connor, 2022). Uluslararası çalışmalarda ülkelerin yumuşak güçlerini ölçmeye çalışan çeşitli indeksler denenmektedir.¹ Ancak yumuşak gücün kişilerin üzerinde etkisini kesin olarak ölçmek mümkün değildir. Bireylerin olaylara tepkileri genellikle uzun vadeli olarak oluşturulan değer yargıları ile şekillenmektedir. Bu bağlamda daha önceden kimi zaman savaş unsuru olarak kullanılan "propaganda"nın daha uzun vadeli ve seyrek ölçülerde kullanıldığı örnekleri her gün karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli ülkelerin birbirlerine yönelik askeri müdahalelerinin ardından dünya kamuoyundaki habercilik örnekleri de bu minvalde gösterilebilir.

1.2.1.4.2. Ekonomik Yaptırımlar ve Yumuşak Güç

Yumuşak güç kavramının mimarı olan Nye, bu gücün bir ülkenin istediklerini elde etme açısından zor kullanmak veya bir şey vermek yerine yalnızca cazibe kullanması olduğunu ifade ederek (Nye, 2004:12) ekonomik yaptırımların esasında onun zihninde bir sert güç olduğunun işaretini vermiştir. Ekonomik yaptırımlar içerisinden, ileride detaylandıracağımız gümrük tarifelerini artırmak haricindekilerin tamamı doğrudan karşı ülke ekonomisini etkilerken, gümrük tarifelerini artırıp

---

¹ Örn. Global Soft Power Index, <https://brandirectory.com/softpower/> Erişim Tarihi: 22.04.2022

azaltmak şeklindeki gümrük yaptırımları hemen sonuç alan türden yaptırımlar değildir.

Gümrük tarifelerini artırmanın karşı ülkeye bir ekonomik bedel ödettireceği varsayılabilir. Ancak burada tehlikeye giren yalnızca karşı ülkenin menfaati değil her iki ülke arasındaki ekonomik bağlardır. Dolayısıyla eğer iki ülke arasında ciddi bir ekonomik bağ yok ise, bu yaptırım karşı ülkenin ekonomisine doğrudan bir etki doğurmayabilir. Örneğin bir Afrika ülkesinin hiçbir ticareti bulunmayan Kuzey Kore menşeli eşyalara yönelik gümrük tarifelerini artırması, Kuzey Kore üzerinde de düşük veya kayda değer olmayacak seviyede bir etki oluşturacaktır.

Bu durumda gümrük yaptırımlarının yumuşak güç oldukları söylenebilir mi? Sorunun cevabı Nye'nin kullandığı "cazibe/attraction" kavramında yatmaktadır. Yumuşak güç cazibeyi esas alırken sert güç zorlama/coercion üzerine kuruludur (Gray, 2011:IX). Cazibede ise bir konuda karşıdaki aktörün de aynı şeyi istemesi sağlanır. Bu bakımdan manyetik enerjiye benzetilmektedir (Fletcher, 2021).

Kendisine yönelik gümrük tarifelerinin artırıldığı bir ülkenin, yaptırım uygulayan tarafa karşı bir cazibe duyması beklenemez. Bu durumda şiddetinin yoğunluğundan bağımsız olarak, karşı ülke üzerinde yarattığı etkinin şekli nedeniyle gümrük yaptırımlarının da sert güç olarak değerlendirilmesi kaçınılmazdır.

1.2.2. Ekonomik Yaptırım Türleri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletlerde askeri gücün kullanımının yaratacağı maliyet ve ortaya çıkardığı riskleri yönünden fikir değişiklikleri oluşmuştur. Bu bakımdan askeri müdahaleler dışındaki başka yaptırım şekilleri ön plana çıkmıştır (Küpeli, 2016:100). Yüzlerce yıl boyunca devletlerin başka devletlere karşı kullandıkları ekonomik yaptırımların uygulamada yükselişi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonradır. Çeşitli çalışmalar güçlü ekonomik yaptırımların 1970'lerden sonra daha fazla kullanılmaya başladığını söylemektedirler (Pomeranz, 2017:182).

Ekonomik yaptırımlar, ekonomilerin başka ekonomilerle olan ekonomik bağlarını diplomaside bir araç olarak kullanmasıdır (Eyler, 2007:2). Askeri bir müdahaleye gerek kalmaksızın, karşı ülkenin alacağı kararlar üzerinde bir etki sağlamayı amaçlamaktadırlar (Haufbauer, 1986:8). Askeri müdahalelerin çok fazla

insan kaybına, ekonomik külfete sebebiyet verecek olması nedeniyle ekonomik yaptırımların daha az başarı şansına rağmen yine de daha az maliyetli olması, bunların uygulaması daha kolay bir seçenek oluşu giderek artan bir popülerite sebebidir (Hannah Allen ve Lektzian, 2012:121).

Ekonomik yaptırımların birkaç çeşidinden söz edilebilir. Bunlar belirli bir kaynağın ticaretinin kısıtlanması, belirli hizmetlerin transferinin kısıtlanması, kaynak transferinin engellenmesi ve pazara erişimin engellenmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Miyagawa, 1992:16). Bu yaptırımlar genellikle finansal ve ticari yaptırımlar şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Finansal yaptırımlar, yardımların durdurulması, kredilerin iptal edilmesi, transfer ödemeleri ve faiz ödemelerinin durdurulması, borç yapılandırılmasının reddedilmesi, para transferlerinin engellenmesi veya finansal varlıkların dondurulması gibi çeşitli türlere ayrılmaktadır. Ticari yaptırımlar ise ihracat veya ithalat kotaları, lisanslama uygulamaları, ithalat ve ihracat ambargoları, ayrımcı tarife uygulamaları, balıkçılık haklarının durdurulması, ticari anlaşmaların iptali, kara liste uygulaması gibi çeşitli unsurlara ayrılmaktadır (Doxey, 1987:11-12). Lisanslama uygulamaları, kotalar gibi uygulamalar daha çok “tarife dışı önlemler” olarak tanımlanmaktadır (OECD, 2022).

Kaynak ticaretinin kısıtlanması denildiğinde akla ilk gelen boykot olmaktadır. Boykot bir ülke vatandaşlarının başka bir ülke mahreçli malları çeşitli sebeplerle satın almaması şeklinde gerçekleşir (Köse, 2004:1). Çeşitli ülkelerin dünya çapında geniş çaplı boykotlara maruz kaldığı olaylar tarihte görülmüştür. Bunların pek çoğu ülke vatandaşları tarafından herhangi bir devlet kararı olmaksızın kendiliğinden gerçekleşmiştir. (Chernoff, 2022)

Ambargo ise boykottan farklı olarak devletin bir veya daha fazla ülke ile ticareti durdurmasıdır. Ambargo belirli bir eşya üzerinde olabileceği gibi ülkeler arasındaki ticaretin tamamını da hedefleyebilir (Plano ve Olton, 1988:155). Silah satışlarına yönelik ambargo, stratejik eşyalara yönelik ambargo (çift kullanımlı materyaller vb.) gibi örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Ambargoda devlet veya uluslararası örgütler karar verici olarak karşımıza çıkarken boykotta bireyler de etkili olabilmektedir.

Kimi kaynaklarda gümrük tarifesi, kota, fiyat yükseltme ve düşürme (damping) şeklindeki türden yaptırımları pasif, boykot, ambargo ve ablukayı ise aktif yaptırımlar olarak nitelendirilmiştir (Sönmezoğlu, 2014:494). Yine ekonomik yaptırım türlerine “iç yıkım” adında bir başka tür daha eklenmiştir. Buna “sabotaj” ve “grev” örneklerini verilmektedir (Galtung, 1967:382). Ancak bu tarz sabotaj faaliyetleri bir yaptırım türünden çok istihbarat/espionaj faaliyetlerini andırmaktadır. Bu çalışmada tarife, kota gibi uygulamaları gümrük yaptırımları olarak ele alırken, ambargo, boykot, abluka gibi yaptırımları ise genel olarak ekonomik yaptırımlar içinde ele alınmaktadır.

Yaptırımlar devletler üzerinde bir etki aracı olarak hedeflense de sonucu itibarıyla karşı ülkenin toplumu üzerinde de bir baskı yaratarak onları yönetime karşı muhalif olmaya itebilirler (Hafner-Burton, 2014:279). Ancak bir ülke vatandaşları üzerindeki etkileri yönüyle ekonomik yaptırımlar yer yer savaşla kıyaslanmış ve bunların belki de en az savaş kadar yıkıcı olabileceği yönünde eleştiriler de yapılmıştır (Allen, 2012:122).

Yaptırımlar arasında kavramsal örtüşmeler bulunmaktadır. Ancak bunlar uygulama farklılıklarıyla ayrışabilmektedir. Örneğin ticari yaptırımlar politik bir hedef doğrultusunda bir ülkeye yönelik ticareti kısıtlamakta iken, bir savaş ile birlikte tatbik edilen ekonomik savaş da benzer uygulamaları içermektedir. Nitekim ilki herhangi bir savaş durumu olmadan politik amaçlar doğrultusunda alınan ticari kararlarken, ikincisi bir savaş esnasında gerçekleşen ve savaşın da bir parçası olan yaptırım şekli olarak “ekonomik savaş” (economic warfare) olarak değerlendirilmektedir (Lindsay, 1986:154). Dolayısıyla yaptırımlar türlerine ayrılırken barış zamanı ve savaş zamanı yaptırımlar olarak da ikili bir ayrıma tabi tutulabilirler.

1.2.2.1. Boykot

Tarihte ilk defa İrlanda’da ortaya çıkan bir hareket türü olan Boykot, ortaya çıktığı coğrafyadan dünyanın pek çok yerine yayılmıştır. 60’lı yıllarda çeşitli toplumsal gruplar tarafından da oldukça sık olarak kullanılmıştır (Çetinkaya, 2004:57-58). Boykot özet olarak bir ülkenin mallarını almamak, bunları pazara sokmamak şeklinde ifade edilebilir. Kimi çalışmalarda boykot ülkelerden ziyade toplumun uyguladığı bir yaptırım türü olarak ifade edilmektedir (Sönmezoğlu, 2014:495).

Boykot yalnızca bir ülkeyi hedef alacak şekilde uygulanmamıştır. Örneğin çocuk işçiliği ile üretilen ürünlere yönelik boykotlar, (Maio, 2013:1609) gibi tüketim etiği ile de ilişkilendirilebilmektedir (akt. Sheehan ve Lee, 2014:2). Dolayısıyla “yalnızca” uluslararası ilişkiler ve dış politika aracı olduğu düşünülemez. Nitekim daha önce vurgulandığı üzere birçok boykot herhangi bir siyasi müdahale olmaksızın kendiliğinden gerçekleşmiştir.

1.2.2.2. Ambargo

Ambargo, sözlük anlamı birkaç farklı kullanıma işaret ederken en yaygın kullanımı “belirli bir limandan seyahat eden gemilere engel olunmasıdır.” (Berridge ve James, 2003:92). Bu bakımdan abluka ile sıklıkla benzer anlamda kullanılır. Ancak günümüzde daha çok belirli bir ülkenin ticaretine yönelik konulan engeller anlaşılmakta olup, özellikle silah ambargoları uluslararası ilişkilerde sıklıkla kullanılmaktadır (Brzoska, 2008:1). Bu dip durumlarda daha çok “ticaret ambargosu” ifadesi tercih edilmektedir (Berridge ve James, 2003:92).

Gerek boykotta gerekse de ambargoda hedef ülkenin ekonomik kazancını azaltmak hedeflenirken, hedef ülke ile yaptırımı uygulayan arasındaki ekonomik entegrasyon ne kadar yüksek ise bu iki yaptırımı beklenen netice o kadar fazladır (Caruso, 2003:2). Dolayısıyla bu tip yaptırımlarda yaptırım uygulayan taraf ile yaptırım uygulanan taraf arasında eksikliği etki doğuracak bir ekonomik ilişkinin olması gereklidir.

Zorunlu silah ambargoları şeklindeki yaptırımlar, BM Güvenlik Konseyi tarafından da uygulanan bir yaptırım şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaptırım şekilleri ileride uluslararası örgütler başlığı altında da detaylandırılacağı üzere, BM Anlaşması Bölüm VII uyarınca barışı tehdit eden saldırgan eylemlere karşı bir tür cezalandırma aracı olarak tasarlanmış ve silah kullanılmayan yaptırımlar arasında sınıflandırılmışlardır. Ayrıca BM tarafından zorunlu olmayan ambargolar da uygulanmışlardır. Bu iki arasındaki ayrım alınan kararlardaki “çağrıldı/Calls upon” ve “şiddetle teşvik edildi/strongly urges” ve “bütün ülkelerin yapmasına karar verildi/decided that all states shall” gibi ifadelerle anlaşılmaktadır.

BM'nin 418 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararında örneğin “*Decided that all states shall*” ifadesini kullanmış olup 4 Kasım 1977 tarihli bu kararda silah ambargosu şu şekilde ifade edilmiştir:

“[BM Güvenlik Konseyi] Tüm Devletlerin [Decides that all States shall], silah ve mühimmat, askeri araç ve teçhizat, paramiliter polis teçhizatı ve yukarıda belirtilenler için yedek parçaların satışı veya devri de dahil olmak üzere, Güney Afrika'ya her türlü silah ve ilgili malzeme sağlamayı derhal sona erdirilmesine karar verir ve ayrıca yukarıda belirtilenlerin üretimi veya bakımı için her türlü ekipmanın ve tedarikin sağlanması ile yukarıda bahsedilenlere yönelik üretim ve bakım lisans düzenlemelerinin iptaline karar verir.” (BM, 1977)

1.2.2.3. Abluka

400 yıldır yaygın olarak kullanılan bir yaptırım tekniği olarak ablukalar savaş gemileri kullanılarak hedef ülkenin ticaretine, daha doğrusu açık denizlere erişimine fiilen engel olunması şeklindedir (Fraunces, 1992:893). Ablukada askeri bir gücün kullanılması (Eatwell vd., 2018:3411) onun tanımının karakteristik ayrımıdır. Geçmişte daha çok hedef ülkenin ekonomisine zarar verme amacı olarak kullanılan ablukaların günümüzdeki tanımı daha çok askeri operasyonların başarıya ulaşması ile ilintilidir (Frostad, 2018:195). Bu yönüyle ablukalar yakın tarihteki savaşların ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir. Örneğin Birinci Dünya Savaşı esnasında İngiliz Donanması Alman Kuzey Sahillerini abluka altında tutmuştur (Lamb ve Robertston-Snape, 2017:270)

Ablukalar, bir askeri operasyona gereksinim duymaları bakımından diğer ekonomik yaptırımlardan daha çok askeri/ekonomik hibrit bir yaptırım türüne benzetilebilirler. Tarihteki kullanımı da daha çok bu yöndedir. Genellikle savaş gemileri tarafından çeşitli liman veya ticaret yollarının zorla kapatılması şeklinde görülebilmektedir. Bu yönüyle abluka daha çok askeri türden bir uygulama şekline sahiptir. Milattan Önce 400'lü yıllarda bile savaşın beraberinde şehrin limanlarının abluka altına alınması şeklinde kullanımı vardır (Boardman vd. 1991:166).

1.2.2.4. Finansal Varlıkların Dondurulması/Kara Liste

Finansal varlıkların dondurulması (asset freezing) ile kara liste (blacklist) uygulamaları genellikle birlikte kullanılmakta olup, 11 Eylül Terör Saldırılarından sonra özellikle teröre karşı mücadelede değişen yöntemlerle birlikte kullanımı tartışılmış ve genellikle de “akıllı yaptırım” olarak tanımlanmışlardır. Bu yaptırımın temel mantığı, finansal bir varlığın sahibi tarafından kullanılmasına izin verilmemesidir (Broek, Hazelhorst ve Zanger, 2010:19).

BM Antlaşması'nın Madde 41 altında düzenlenen bir ekonomik yaptırım şekli olarak finansal varlıkların dondurulması BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barışı ve güvenliği sağlama görevine yönelik kullanılabileceği araçlardan birisidir (Al-Own, Bydoon, 2017:54). Finansal varlıkların dondurulmasının ayrıca BM'nin diğer yaptırımlarına da destekleyici olarak kullanımı görülmektedir.

14 Kasım 1979'da ABD Başkanı Jimmy Carter tarafından, İran devriminden dokuz ay sonra Amerikan Büyükelçiliği'nin işgal edilmesine müteakiben İran'a ait 14 milyar dolar değerindeki malvarlığının dondurulması kararı buna verilebilecek örneklerden birisidir. Bu karar ile yalnızca ABD'deki İran malvarlıkları dondurulmamış, ABD'ye ait bankaların yurt dışındaki şubelerinde yer alan İran malvarlıkları da dondurulmuştur (Shaw, 1993:2).

Kara liste uygulaması finansal varlıkların durdurulması ile birlikte değerlendirilen bir uygulamadır. Dolayısıyla ondan bağımsız da değerlendirilmemelidir. Avrupa Birliği'nin uyguladığı anlamda kara liste terörle iltisaklı veya terör şüphesi olan kişi veya grupların finansal varlıklarını dondurmaya ifade eder (Cameron, 2003:225).

Ülkemizde bu uygulama 6415 sayılı Kanun ile uygulanmakta olup bu kanunun üçüncü bölümünde BM Güvenlik Konseyi'nin iki farklı kararına atıf yapılmakta olup, kanun metninde “*Kişi, kuruluş veya organizasyonlar*” ifadesi kullanılmaktadır. Kara liste uygulamasının bu bakımdan daha çok devlet dışı aktörlere karşı uygulanan bir ekonomik yaptırım yöntemi olduğu söylenebilir.

1.2.2.7. Gümrük Yaptırımları

Ülkelerin başka ülkelere yönelik gümrük yaptırımları kota uygulamaları, ithalata konulan yasaklar, ihracatın sübvansede edilmesi, vergiye yönelik fark uygulamaları gibi tarife içi önlemler olabileceği gibi, ayrıca tarife dışı önlemler olarak bilinen ithalatı veya ihracatı fiilen kısıtlayan önlemler de mevcuttur. Bu araçlara genelde “görünmez engeller” de denmektedir (Alagöz ve Ceylan, 2015:60-61).

1.2.3. Gümrük Yaptırımları ve Mekanizmaları

1.2.3.1. Gümrüklerin Uluslararası İlişkiler Tarihindeki Rolü

Tarih boyunca gümrükler ülkelere göre değişmekle birlikte birçok alanda işlevlere sahip olmakla birlikte temel olarak işlevleri vergi toplama, ticareti kontrol etme, fikri mülkiyet haklarını ve kültürel değerlerin korunması şeklinde özetlenebilmektedir. Bununla birlikte temel odağın gelir tahsil edilmesi olduğu söylenebilir (Widdowson, 2007:31). Gümrükler genellikle ticaret yolları, sınır noktaları veya limanlar gibi ticaretin doğrudan yapıldığı yerler veya bu yerlerin yakınlarında bulunmaktadır.

Vergi tahsilatının yarattığı ekonomik potansiyelinin o ülkenin askeri potansiyeline kaynak yaratması, daha basit bir ifadeyle; bir ülkenin ekonomik gücünün artmasının askeri gücüne de katkı sağlaması beklenmektedir. Bu durum ticaretin kendisi için de geçerlidir. Ticaret ülkenin artan refahı ve ekonomik kapasitesiyle birlikte askeri gücüne de kaynak yaratmaktadır (Gowa, Mansfield, 1993:408). Realist teori bakış açısından gücün unsurlarından biri olan ekonomik gücün bir parçası olan gümrüklerin sağlayacağı potansiyel daha çok askeri güce katkısının irdelenmesi yönüyledir.

1.2.3.2. Gümrük Vergileri ve Eş Mali Yükümlülükler

Gümrük vergileri tarihin en eski vergilerinden birisidir. Yunan şehir devletlerinden Atina, Pire limanında ithalatta %2 gümrük vergisi tahsil ediyor ve gemi üretim sanayisinde kullanan eşyaları gümrük vergisinden muaf tutuyordu (Yereli, 1994:79). Örneğin Roma İmparatorluğu’nda yaygın olarak tahsil edilmekteydi. Portorium adı verilen gümrükler pek çok yerde mevcuttu (Günther, 2016). M.S. 132 yılında Palmyra şehrinde yapılan tarife duvarı şehre yapılan ithalat ve oradan yapılan

ihracatlar ile bunlarla alakalı hizmetler için vergi tarifelerini ihtiva etmekteydi (Matthews, 1984:157). Sözkonusu tarife duvarında eşyalar, “eşek yükü”, “deve yükü” gibi ölçülerle vergilendirilmiş, basit ve anlaşılır bir sistem kurulmuştur. Yine bir çalışmada tarife uygulamalarının tarihinin izi Kautilya'nın M.Ö. 300'de yazdığı Arthasastra'ya kadar sürdürülmüştür (Satapathy, 1999:449).

Genellikle tarife sisteminde yöntem tipiktir. Sınır kapılarında yer alan geçiş noktalarında bulunan gümrük görevlileri oradan geçen kervanlardan vergi tahsilatı yapmıştır. Roma İmparatorluğu döneminde özellikle limanlardan Portoria adıyla alınan gümrük vergileri dönem dönem artırılıp azaltılırken, bir dönem yalnızca eyaletler arasındaki ithalat ve ihracat işlemlerinden tahsil edilmiştir (Long, 1875:944-945).

Kuruluşundan itibaren gümrük vergisi tahsil etmeye başlayan Osmanlı İmparatorluğu'nda gümrükler ikili bir yapıdadır. İç ve Dış Gümrükler şeklinde ayrılan bu sistemde ülke içinden tahsil edilen gümrük vergisi bir nevi tüketim vergisiyken, ülke dışından tahsil edilen gümrük vergileri ise kapitülasyonlarla şekillenmiştir. Örneğin 1454 yılında Venedik'e tanınan kapitülasyon ile %2 olarak tahsil edilmekteydi (Yereli, 1994:83-84). İhracat ve ithalat için uygulanan gümrük vergileri Balta Limanı Anlaşması'ndan sonra ithalat lehine çevrilmiş, ihracatta %12, ithalatta %5 şeklinde tahsil edilmiştir (Çeştepe ve Güven, 2016:2).

17. yüzyıldan itibaren artan sanayi ürünleri üretiminin etkisiyle Batı Avrupa Ülkeleri tarafından uygulanmaya başlanan gümrük tarifeleri (Srvacheva, 2019) Osmanlı İmparatorluğu'nda tarife defterleri şeklinde 18. Yüzyıldan itibaren düzenlenmeye başlanmış ve 14 yılda bir yenilenmekteydi (Toprak, 2019:178-179). Günümüzde ise uluslararası olarak kabul görmüş tarife cetveli olarak belirlenen bir sistem üzerinden tahsil edilmektedir. Bu sisteme **Armonize Sistem Nomanklatürü** denir. Bu sistemi Dünya Gümrük Örgütü 1972 yılından itibaren geliştirmiş olup ticarete konu bütün eşyalar için 5000 eşya grubundan oluşan bir araçtır (Yılmaz vd., 2017:100). Bu tabloda yer alan eşyalara konulan vergiler **ad valorem** olarak bilinen yani eşyanın kıymeti üzerinden tahsil edilen bir vergi şeklinde bir de **spesifik tarife** olarak bilinen eşyanın ağırlığı, hacmi gibi fiziksel ölçütlerine yönelik olarak belirlenen vergiler şeklinde düzenlenmişlerdir (Vural, 2000:43).

Armonize Sistem Nomanklatürü'nde belirlenen vergiler ithalata yönelik olmakla birlikte, ülkelerin ihracata yönelik vergi uygulamaları günümüzde pek yaygın değildir. İhracata yönelik vergiler en çok dünya piyasasında oluşan tekel gücü kullanmak amacıyla belirlenirler (Akkaya, 1994:269). WTO tarafından herhangi bir sakıncası olmayan ihracat vergileri genellikle fakir ülkelerin dünya piyasasının kendilerine bağımlı olduğu hammaddelerden aldıkları vergiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Endonezya'nın dünyanın en büyük palm yağı üreticisi olarak palm yağı ihracatından aldığı vergi buna bir örnektir (Piermartini, 2004:2).

“4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun” tanımları kapsayan 3. maddesinde ithalat vergileri eşyanın ithalinde tahsil edilecek çeşitli vergiler üzerinden tanımlanmıştır. Genel itibariyle ithalat üzerinden alınan dolaylı bir vergi türü olarak karşımıza çıkmaktadır. İthalattan alındıkları durumlarda ithalatı zorlaştıracakları göz önünde bulundurulduğunda ithalat hacmini artırıp azaltma kabiliyetlerinin olduğu da söylenebilir.

Vergilerin ulusal ve uluslararası ekonomide yatırımların, ithalat ile ihracatın üzerinde etkisi büyüktür (Alpogu, 2015:133). Devletler bir dış ticaret politikası aracı olarak kullandıkları gümrük vergilerinden hem gelir elde etmeyi hem de iç üretimi korumayı amaçlarlar (Şahin, 2020:91-92).

İthalat vergilerinin konulması özellikle ithalat hacmini etkilemektedir. Ancak imalatın karmaşık yapısı nedeniyle ihracat üzerinde de etki yaratabilir. Bunun nedeni ihraç edilecek eşyaların bağımlı oldukları ithal girdilerin vergiler nedeniyle maliyetlerinin yükselmesidir. Bu durumda ihraç edilecek eşyaların da maliyetleri yükselmekte, bunun sonucunda ihracatı yapılan eşyaların uluslararası pazarda rekabet avantajı kaybolmaktadır. Bu sorunu aşmak için ülkeler genellikle ithalatta sanayi ara mallarının, ham maddelerin vergilerini düşük tutmak ancak perakende malların vergilerini yüksek tutmayı hedeflemektedir. Bu nedenle imalat girdilerinden ötürü ülkelerin ithalattaki vergileri indirmesinin dolaylı yoldan ihracatı etkileyebileceği durumlar mevcuttur (Hayakawa, 2020:2). Bu durum serbest ticaret anlaşmaları gibi ekonomik entegrasyonların da önemli sebeplerinden birisidir.

Bir ülkenin ithalat üzerinden vergi alması, doğal olarak ihracat yapan karşı ülke açısından bir ekonomik kaybı da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle ülkeler aralarındaki ticari hacmi artırma ve serbestleştirme amacıyla serbest ticaret anlaşmaları yapmaktadırlar (Kalaycı, 2017:134). Nitekim ülkeler bu türden entegrasyonlarda kendi sanayileri için elzem olan ancak ülke içinde imal edemedikleri girdilerin vergilerini indirmek, ihraç ettikleri ürünlerin ise ithalatçı ülkede vergilerinin indirilmesi ile ilgilenmektedirler. Dolayısıyla entegrasyonlarda maliyetleri düşürmek de hedeflenir (Kenton, 2022).

Ülkeler arasındaki ticari hacmi azaltıcı etkisi nedeniyle ithalat vergileri uluslararası ticaretin istenmeyen ancak bir nevi “mecburen katlanılan” zorlukları olarak görülmektedir.

1.2.3.2. Tarife Dışı Önlemler

İthalatta tarife dışı engeller olarak bilinen uygulamalar, ülkelerin doğrudan vergilerle değil, vergiler dışındaki dolaylı önlemlerle ithalatı engellemeyi amaçlayan enstrümanlardır (Alagöz ve Ceylan, 2015:60). Bunların teknik ve teknik dışı olarak iki çeşidi bulunmakta olup, temizlik, standardizasyon, kota, fikri sınai haklar gibi çeşitli uygulamalar ile yürütülürler (UNCTAD, 2012:3). Engel olarak işlevleri daha çok zorlaştırma yönleriyle ilişkilidir. Örnek vermek gerekirse teknik bir standardizasyon olmasaydı çok daha hızlı yapılacak bir ithalat işlemi, teknik standardizasyonun mevcut olduğu durumda bu şartları taşımak zorunda kalacağından yavaşlayacak belki de şartları karşılayamadığı durumlarda -örneğin şartlar çok ağırsa ve karlılığı engelliyorsa- duracaktır.

Örneğin ithalatta uygulanan önlemlerden biri olan kotada ithalatı engellenmek istenen eşyalara yönelik olarak çeşitli miktar veya kıymet sınırlamaları getirilebilmektedir. Bunlardan birisi kota sistemidir. Çeşitli türleri olmakla birlikte genellikle belirli bir miktara kadar düşük tarife ile yapılan ithalatın bu kota dolduğunda ise yüksek vergi uygulamalarına geçmesi üzerine kuruludur (Elitaş, 2017:57-59). Teknik engellere verilecek bir örnek olarak ise CE işaretinin bulunmasının zorunlu hale getirilmesi ve AB tarafından 1995 yılından itibaren uygulanması gösterilebilir.

Bununla sağlık ve güvenlik gibi çeşitli asgari şartlara uygun olmayan eşyaların engellenmesi amaçlanmaktadır (Seymen 2004:121-123).

Doğrudan ithal yasağı da uygulanabilmekte olup bununla belli bir eşyanın ithalatı tamamen yasaklanmaktadır (Seyidoğlu, 2007:165). rnek olarak “1072 Sayılı Kanun’la” rulet gibi bazı oyunlara ait makinelerin ülkemize ithali yasaklanmıştır. Bu türden yasakların uluslararası anlamdaki dayanağı GATT’ın istisna hükümleridir. Ozon tabakasını incelten maddeler gibi çeşitli başka ithalat yasakları uluslararası mevzuat dayanağını yine bu GATT istisnalarından almaktadır. Bu istisnalarla devletlerin kendileri için önemli olan, haklı önlemlerini güvenceye almak amaçlanmıştır (Kaya, 2017:177-179).

1.2.3.4. Stratejik Ticaret ve ift Kullanımlı Eşyalar

Stratejik ticaret, stratejik eşyaların ve hizmetlerin ülkeler arasındaki dolaşımı olup esasında stratejik eşya ve hizmet kavramları üzerinde odaklanmaktadır. Literatürde bunlara dair kesin tanımlar olmamakla birlikte, askeri amaçlı üretilmiş olsun olmasın askeri amaca fayda sağlayan her türden eşyanın “stratejik” olduğu değerlendirilebilir (Frland, 1991:197). Bu nedenle, askeri amaçla kullanılan veya hem askeri hem de sivil amaçlarla kullanılabilen eşyaları stratejik eşya olarak nitelendirmek mümkündür. Kitle imha silahları gibi silahlarla ilişkilendirilebilecek bazı teknolojilerin de stratejik olarak değerlendirilmesi bu kapsamdadır. Burada analizin hiç değer ise askeri amacın ne olduğuna odaklanması gerekmektedir. Örneğin askeri gıda (MRE) hangi kapsamda değerlendirilecektir? Bilindiği üzere gıda bir ordunun savaşabilmesi için en temel ihtiyaçtır. Sağlıklı bir beslenme ve su tedariki olmaksızın herhangi bir ordunun başarı sağlaması son derece zordur (Hill, Fallowfield, Price ve Wilson, 2011:231). Bu durumda MRE retiminde kullanılmak üzere ithal edilecek kuru üzüm de bir stratejik eşya mıdır? Bu eşyaların tam olarak ne oldukları üzerindeki tartışmalar bu kapsamda şekillense de genel olarak kuru üzüm ile askeri araçların çalışabilmesi için gerekli olan yakıtın stratejik öneminin farklı olacağı değerlendirilebilir.

Avrupa Birliği’ne ait olan ve savunma ile ilişkili eşyaları içeren Komisyon Yönergesi 2014/108/EU ekinde zet olarak silahlar, mühimmatlar, bombalar ve

torpidolar, atış kontrol sistemleri bunların bilgisayar ve parçaları, askeri yer taşıtları, bazı kimyasal ve biyolojik ajanlar, enerjetik malzemeler (politeknik malzemeleri), savaş gemileri, savaş uçakları, askeri elektronik ekipmanlar, yüksek kinetik patlayıcı maddeler, zırh ve korunma sistemleri, askeri eğitimlerde kullanılan malzemeler, askeri amaçlı görüntüleme malzemeleri, bunların aksam parçaları veya bitirilmemiş halleri, bunların veri bankaları, enerji silahları, kryojenik ve süper iletken malzemeler, yazılımlar ve teknolojiler sayılmıştır. (EU COMMISSION DIRECTIVE, 2014)

Stratejik eşyaların bazı yazarlarca yalnızca çifte kullanımlı sivil ya da ticari eşyalar olarak değerlendirildiği de görülmektedir (Nelson, 2020:125). Ancak piroteknik malzemeler gibi eşyaların sivil ve askeri kullanımlarının iç içe geçmiş olması bu ayrımı güçleştirmektedir. Örneğin barut sivil bir eşya mıdır? Nitekim hava yastığı teknolojisinden havai fişeklere kadar eğlenceden güvenliğe pek çok alanda kullanımı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada stratejik eşyaların askeri, sivil ve çifte kullanımlı eşyalar olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca stratejik eşyaların ticaret tarafı olan ülkelerin askeri potansiyeline yaptığı katkı ve bunun ikame edilemezliği de önemli olmaktadır. Yukarıda örneği verilen MRE'lerin imalatında kullanılacak kuru üzüm, olası bir durumda kurutulmuş elma ile yer değiştirilebilirken mermi imalatında kullanılacak olan barut eksikliğinde askeri tedarik zinciri bozulmaktadır.

Stratejik eşyaların her bir olay bazında ayrı ayrı değerlendirilmesi daha sağlıklıdır. Zira, savaş halinde olan bir ülkenin, savaştığı ülkeye uçak imalatı için gerekli olan alüminyumun elde edildiği boksit ihracatını yapmasının karşı ülkenin askeri potansiyelini güçlendireceğini düşünmesi beklenirken, kimyasal silah ürettiğinden şüphe edilen bir ülkeye yönelik boksit ihracatının eğer o kimyasal silahın imalatında bir girdi değilse stratejik ticaret olarak değerlendirilmemesi daha olasıdır. Bu bakımdan eşyaların stratejik olarak değerlendirilmesinde daha çok amaçlılık devreye girmektedir. Karşı ülkenin bu eşyayı çoğunlukla ne amaçla kullandığı istatistiki verilerin incelenmesinden tespit edilerek o eşyaya yönelik yaptırımların devreye sokulması daha sık gözlemlenmektedir.

Çift kullanımlı eşya tabiri hem sivil amaçlarla hem de askeri amaçlarla kullanılabilen eşyaları ifade etmektedir (2013/12 Tebliğ). Bu bakımdan ihracat kontrolleri içerisindeki çift kullanımlı eşya rejimleri belirli başlı alanlarda

toplanmıştır. Bu rejimler Wassenar Düzenlemesi, Avusturalya Grubu (AG) ve Zangger Komitesi gibi rejimlerdir (Çakmak, 2021).

Soğuk Savaş döneminde gelişmiş ülkelerin ellerinde bulundurdukları yüksek askeri teknolojinin gelişmekte olan ülkelere aktarılmasını engellemek amacıyla kurulan COCOM (Çok Taraflı İhracat Kontrolleri Kordinasyon Komitesi) merkezi Paris'te bulunan 17 üyeli bir organizasyon olarak Sovyet teknolojisinin az gelişmiş ülkelere geçmesini engellemeyi hedefleyen bir organizasyondur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından 1995'te yerine gelen Wassenar Düzenlemesi, COCOM üyelerine ilaveten yeni katılan üyelerle birlikte 41 üyeye ulaşmıştır ve kurulduğu yıldan beri çift kullanımlı ekipmanların ve konvansiyonel silahların ihracatlarına ilişkin politikaları uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır (Rajagopalan ve Biswas, 2017:3).

AG ise biyolojik ve kimyevi özellikli maddelere odaklanan bir forum özelliğine sahiptir. 41 üyesi bulunmaktadır. Katılımcı devletlerin mutabakat sağladıkları kontrol listeleri üzerinden ihracat kontrol rejimi oluşturmaktadır (Himmel, 2014:3-4).

Zangger Komitesi, 1970'te yürürlüğe giren kısaca "*NPT Anlaşması*" şeklinde bilinen nükleer silahların yayılmasını engelleme rejimi kapsamında oluşturulmuş 38 üyeli bir komite olup temel amacı nükleer eşya ve nükleer teknolojinin barışçıl amaçlarla kullanılmasıdır (Williams, 2011).

Bütün bu organizasyonların amacı çift kullanımlı olarak kabul edilen stratejik eşyaların ihracatının kontrol edilmesidir. Siyasi sebeplerle ortaya çıkan bu organizasyonlar gümrük kontrollerini ihracat kontrol rejimleri olarak düzenlemektedir.

1.2.3.5. İthalat/İhracat Yasakları ve Kısıtlamaları

Türkiye'de halihazırda yürürlükte olan "*4458 sayılı Gümrük Kanunu*" nun 3. maddesinde ithalat vergilerinin tanımı yapılmışsa da ithalatın ne olduğu ifade edilmemiş, hatta 15. bendinde gümrük rejimleri sayılırken de "*ithalat rejimi*" adında bir rejim sayılmamıştır. (4458 s.k.)

Gümrük Kanunu'nda serbest dolaşım kavramı ön plana çıkmaktadır. Bunun gümrük rejimleri içindeki karşılığı ise “*Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi*” şeklindedir. Bu bağlamda aynı kanunun İkinci Ayrım'ında yer alan 74. Maddede “*Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi*” özet olarak ticaret politikası önlemlerinin tatbik edilmesi, vergilerin ve ithalat işlemlerinin tamamlanması şeklinde tarif edilmiştir. (4458 sk.)

Burada geniş anlamda “ithalat” olarak görülen işlemin içerisinde geçen “eşyanın ithali” ifadesinin aslında bir yön duygusu verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim, çeşitli kaynaklarda ithalatın ne olduğunun nasıl tanımlandığına bakıldığında Goode tarafından;

“*Normalde döviz karşılığında bir ülkenin sakinleri tarafından diğerinde yerleşiklerden satın alınan bir mal veya hizmet.*” (Goode, 2020:294) Olarak tanımlanırken, Deardoff tarafından daha detaylı olarak şöyle tanımlanmıştır:

- “1. Bir ülkeye ticari amaçlarla sınırdan geçen bir mal.
2. Yabancı bir üretici tarafından yurt içi yerleşiklere sağlanan, hizmet olabilecek bir ürün.
3. Tanım 1 ve/veya 2 kapsamında bir mal veya hizmetin ithal edilmesini sağlamak.” (Deardoff , 2006:134)

Deardoff'un tanımında geçen sınırdan geçen mal ifadesi, en genel tanım olup, bundan hareketle ülkemizde de 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun bundan hareketle ithalat/serbest dolaşım tanımlarındaki farklılaşma anlaşılır hale gelmektedir. Bu manada, eşyanın serbest dolaşıma girişinde vergilerin ödenmesi ve ticaret politikası önlemleri gibi bazı nitelikli işlerin tamamlanmasını gerektirirken, eşyanın ithali ifadesi Deardoff'un kast ettiği gibi yalnızca sınırdan geçmeyi kast etmektedir.

İthalat kavramının İngilizcesi olan “Import” ifadesinin genel kullanımında ise ülkemizdeki gibi bir ayrım göze çarpmamakta, genellikle Goode tarafından yapılan tanıma yakın bir kullanım dikkat çekmektedir. Örneğin Far Eastern Survey'de 1983 yılında yayınlanan bir haberde Pasifikte yaşanan gerilim nedeniyle Japonya'nın Brezilya'dan yaptığı pamuk ithalatına koyduğu kısıtlamalardan bahsedilmekte, Japonya'nın yalnızca ithalat işlemi engellemeye çalışmadığı aynı zamanda ithalatı başka kaynaklara kaydırmaya çalıştığı da ifade edilmekte olup (C.P., 1938:11-12)

burada anlaşılmanın genel itibariyle bir ülkenin bir başka ülkeden yaptığı mal veya hizmet tedarikinin “ithalat”ın evrensel karşılığı olduğu söylenebilmektedir.

İthalat yasakları, GATT uyarınca istisna hükümlerine uydukça bir ticaret bariyeri olarak görülmemiştir. Bu durumlarda çeşitli ekonomik, çevre, sağlık gibi kaygılarla ithalat yasakları uygulanabilmektedir. Örneğin Türkiye’ye ithali yasak olan eşyalara bakıldığında esrar, ipek böceklerinin tohumları veya ozon tabakasına zarar veren maddeler gibi eşyalar olduğu görülecektir. (Gümrük Yönetmeliği)

Örneğin 2006’da yayınlanan “*Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü Yönetmeliği*”nin 5. Maddesinin 4 bendinde “*ÖTL’lerin ithalatı yasaktır.*” (ÖTL Kontrol Yönetmeliği) şeklinde oldukça net bir ifade kullanılmış olup, yönetmelikte söz konusu ömrünü tamamlamış lastiklere ithalat, transit ve ihracat şeklinde üç farklı rejim ifadesi kullanılmıştır. Aynı yönetmelikte transit ve ihracat işlemlerinde “*Basel Sözleşmesi*” hükümleri işaret edilmiş olduğundan (ÖTL Kontrol Yönetmeliği), bunların dışında kalan her tür işlemin ithalat olarak anlaşılacağı değerlendirilmektedir.

UI’de ithalat yasaklarının yer yer ambargo ile birlikte telaffuz edilmesi karşımıza çıkmaktadır. Örneğin ileride anlatılacak olan BM yaptırımlarında bir ülkeden ithal edilecek belirli cinsten eşyanın ithalinin yasaklanması şeklinde bir uygulamanın ambargonun parçası haline geldiği ithalat yasakları görülmektedir. Bu doğrultuda ithalat yasaklarının ambargoya kıyasla daha dar bir tanım olduğu düşünülmektedir. Ambargo bütünüyle siyasi olmakta iken ithalat yasakları yukarıda verilen kullanılmış lastik örneğinde olduğu gibi çevre, sağlık, narkotik vb. sebeplerle uygulanabilmektedir. Tablo şeklinde bir kıyaslama yapılırsa;

Ambargo:	İthalat Yasakları:
Genelde belirli bir eşyaya değil geniş çaplı bir eşya grubuna (Her türlü silah, ekipman vb. gibi) uygulanır.	Genelde spesifik olarak her bir eşyaya ayrı ayrı uygulandığı görülmektedir. (İpek böceği tohumu)
Genellikle uygulama dayanağı yerel mevzuat, BM mevzuatı ve GATT Güvenlik İstisnası’dır.	Genellikle uygulama dayanağı GATT İstisna hükümleridir.
Genelde belirli bir ülkeye veya birden fazla ülkeye karşı ve geniş çaplı olarak uygulanır. (Irak, Yugoslavya vb.)	Ülkeye yönelik uygulanabileceği gibi da özel olarak her ülkeden gelen belirli eşyaya veya eşya gruplarına yönelik de

	uygulanabilir. (Ozon tabakasını incelten maddeler vb.)
Genellikle siyasi bir sebepten ötürü uygulanır. (Soykırım, işgal, silahlı çatışma vb.)	Siyasi sebepleri olabileceği gibi (Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda uyguladığı pamuk ithalat yasağı gibi), teknik, çevre, sağlık, güvenlik gibi sebeplerle uygulanması daha sık görülmektedir.
Askeri bir kuvvet ile desteklenebilir, açık denizlerde gemilerin durdurulup kontrol edilmesi gibi ilave güvenlik önlemleri ile karşılaşılabılır.	Genellikle idari bir tedbir olarak gümrük işlemlerinde uygulanır.

Tablo 3 Ambargo ve İthalat Yasaklarının Kıyaslanması

İhracat yasakları ithalat yasaklarına göre daha az karşılaşılan yasaklardır. Türkiye'de uygulamada olan mevzuat incelendiğinde, yasakların ağırlıklı olarak "Kültür ve tabiat varlıkları" "Sığıla", "Yalankoz" "Datça Hurması", "Zeytin fidanı", "Salep" (İhracat 96/31 Tebliğ) gibi yerel ve Türkiye'ye özgü değerlerin ve ormanların, tabiatın korunmasını amaçlayan türden oldukları göze çarpmaktadır. Nitekim GATT Anlaşması'nın Madde XX içerisinde yer alan Genel İstisnalar içindeki b bendi insan ve çevre sağlığının korunması için gereken durumları f bendi ise kültür varlıklarını istisna tutmaktadır. (GATT INDEX)

Türkiye örneğinden görüldüğü üzere ihracat yasaklarının da ithalat yasakları gibi genellikle teknik, çevre, sağlık gibi konulara yönelik olarak düzenlendiği görülse de siyasi sebeplerle uygulandıkları örnekler de mevcuttur. Filipinler'in 1946'da ABD'den bağımsızlığını kazanmadan önce 1941 yılında Nazi müttefiklerinin eline geçmesi kaygısıyla stratejik ürünlerin ihracatına koyduğu ihracat yasağı buna bir örnek olup, ABD haricindeki tüm ülkelere söz konusu ürünlerin ihracatı yasaklanmıştır (Porter, 1941:82). Benzer bir durum İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin Almanya'ya ihraç ettiği krom nedeniyle yaşanmış olup, 19 Ekim 1939 tarihinde Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan bir anlaşma sonrası Türkiye'nin Almanya'ya krom satmaması sağlanmak istenmiştir (Karakaş, 2010:455).

Özet olarak ithalat ve ihracat yasakları ambargoya kıyasla daha dar bir tanım olarak karşımıza çıkmakta olup, ağırlıklı olarak çevre, sağlık, kültür varlıklarının korunması gibi konularda uygulanmaktadır. Ancak bu yasakların yer yer siyasi olarak

kullanıldıkları da görülmektedir. Bu doğrultuda, bu yasaklar bir ambargo kararının parçası olarak veya stratejik eşyaların satışının/ihracatının engellenmesi olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

1.2.4. Uluslararası Örgütler ve Gümrük Yaptırımları

Gümrük yaptırımlarının ağırlıklı olarak ambargo şeklinde ve BM tarafından uygulandığı göze çarpmaktadır.

1.2.4.1. Birleşmiş Milletler

BM'nin öncüsü olan "*Milletler Cemiyeti Kurucu Anlaşması'nın*" 16. Maddesi, üyelerin yaşanan herhangi bir anlaşmazlığın çözümü için önceden öngörülen çeşitli prosedürlerin izlenmediğine karar verdikleri takdirde diplomatik yaptırımlar ve ekonomik yaptırımlar öngörmekteydi. Bu türden bir davranış da, suçluyla tüm kişisel, mali ve ticari, ilişkilerini derhal kesecek olan "*Birliğin diğer tüm Üyelerine karşı bir savaş eylemi*" olarak kabul edilmekteydi. Milletler Cemiyeti'nin yaptırımları, sözde kuralları ihlal edenleri bundan caydırmayı veya bunda başarısız olunduğu takdirde onları cezalandırmayı amaçlamaktaydı. Kolektif tatbik edilen ekonomik silahların hedef ülke üzerinde yıkıcı bir etkisi olacağı düşünülmekteydi. Bununla birlikte Cemiyet üyeleri, bu 16. Maddenin kendilerine yüklediği yükümlülüklerden pek de memnun değillerdi. Nitekim Ekim 1935'te İtalya'nın Etiyopya'yı işgal etmesinin ardından Lig yaptırımlarına yalnızca bir kez başvurulmuştu. Ancak söz konusu yaptırımlar bu işgali durduramadığı gibi devamında işgalin geniş çapta tanınması Milletler Cemiyeti'nin itibarını son derece olumsuz etkilemişti (Doxey, 1987:14-15).

BM'nin uluslararası güvenliğe ve barışa yönelik alabileceği önlemlerin geneli "yaptırım" olarak bilinmektedir. Milletler Cemiyeti'nde yalnızca "agresif" eylemlere karşı uygulanması öngörülen yaptırımların BM ile çapı genişletilmiş ve uluslararası barış ve BM'nin hedeflerine yönelik her türden eyleme uygun hale getirilmişlerdir (Chandhoke, 2010:9). Bu yaptırımlar askeri olabileceği gibi ekonomik nitelikte de olabilir. Nitekim çoğunlukla da ekonomiktir (Akkutay, 2014:411). "*Birleşmiş Milletler Kurucu Anlaşması'nın*" VII. Bölümü altında yer alan 41. ve 42. maddeler BM yaptırımlarının dayanağı olup 41. maddede özel olarak silahlı olmayan yaptırımlara atıf yapılmıştır. Bu maddede özetle ekonomik ilişkilerden ulaştırmaya,

diplomasiden posta telgrafa kadar pek çok aracın kesilebileceği veya kesintiye gidilebileceği ifade edilmektedir. (BM ANLAŞMASI, 1945)

41 ve 42. maddeler incelendiğinde BM'nin üç çeşit yaptırım öngördüğü anlaşılacaktır. Bunlar diplomatik türden, ekonomik ve askeri türden yaptırımlardır. Diplomatik yaptırım olarak diplomatik ilişkilerin kesilmesi ön plandayken ekonomik yaptırımlarda daha çok ambargo ön plana çıkmaktadır. Askeri yaptırımlar ise hedefteki ülkeye karşı askeri gücün kullanılmasına müsaade etmektedir (Birdişi, 2016:179).

BM'nin yaptırımları genel olarak özetlenirse, eşya veya para akışının kesilmesi, finansal varlıkların dondurulması, ambargolar, kara liste uygulaması, kredilerin durdurulması gibi önlemler sayılabilir (Chandhoke, 2010:10).

1.2.4.2. GATT ve DTÖ

Birinci Dünya Savaşı'na kadar pek de uzun sayılmayacak bir sürede dünya ticaretinde görece sakin bir ortam mevcuttu. 1860-1913 arasındaki dönemde dünya ticareti temel prensip ikili ticaretlerde MFN (Most Favored Nation:En Çok Kayrılan Ulus) üzerine kuruluydu. Söz konusu ticarete ülkeler kendi aralarında MFN'e dayalı, çok taraflı iş birliğine dayalı düzenlemelerin bulunmadığı ikili ticaret anlaşmaları imzalıyordu. Her ne kadar çok taraflı bir düzenleme olmasa da ticaret engelleri nispeten düşük seviyede idi (Irwin, 1995:323). Avrupa bu ticarete oldukça büyük bir paydaya sahipti. Örneğin pik demir üretiminin %58'i, çelik üretiminin %56,7'si ve pamuk ve tekstilde de en büyük yüzdeye sahipti (Litman, 1926:24). Ancak savaştan sonra Avrupa ekonomisi büyük bir tahribat ile karşılaştı. Ticaret de bununla orantılı olarak tahrip oldu.

Ülke:	1913			1921			Değişim:
	İthalat (Mil. \$)	İhracat (Mil. \$)	İhracat, İthalat Toplamı (Mil. \$)	İthalat (Mil. \$)	İhracat (Mil. \$)	İhracat, İthalat Toplamı: (Mil. \$)	
Birleşik Krallık:	3276	2631	5907	3801	2752	6553	+%10
İtalya	703	485	1188	743	356	1099	-%7
Fransa	1639	1330	2969	1694	1480	3174	+%6

Brezilya:	322	312	634	220	222	442	-%30
Japonya	361	315	676	781	603	1384	+%104
Amerika Birleşik Devletleri:	1851	2495	4346	2572	4403	6972	+%60
Almanya*	2577	2411	4988	1243	745	1988	-%60
Avusturya*	694	563	1257	344	183	527	-%58

Tablo 4 I. Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrası Savaşan Taraflardan Bazılarının Ticari Değişimleri (UNSTATS; 1962)

Tablo 2 incelendiğinde özellikle savaşı kaybeden tarafın ticaret hacminde oldukça ciddi azalma görülmektedir. Ticaret hacmindeki bu çapta daralmalara rağmen birçok ülke 1918 sonrasında yerli sanayileri güçlendirmek amacıyla gümrük tarifelerinde artışa gitti (Litman, 1926:24). Ülkeler arasındaki ticareti düzenleyecek ortak bir kurumsal yapının yoksunluğu bir yana, ülkeler tarife artışlarının haricinde kota, lisans gibi tarife dışı önlemler de uygulamaktaydılar (Irwin, 1995:323).

Her ne kadar Wilson'un tarifeleri ve ticaretin önündeki engelleri kaldırma çağrısına (akt. James, 2002:101) karşın, ülkeler birbiri ardına tarifeleri artırdılar.

Ülke:	1920-1929 Toplam İthalat Ad Valorem Tarife Ortalaması	1930-1940 Toplam İthalat Ad Valorem Tarife Ortalaması	Değişim: %
Amerika Birleşik Devletleri	13,0	16,6	+%27
Kanada	13,4	15,2	+%13
Fransa	7,1	21,0	+%195
Almanya	7,2	26,1	+%262
İtalya.	4,5	16,8	+%273
Birleşik Krallık:	9,8	23,2	+%136

Tablo 5 1920-29 ve 1930-40 Yılları Arası Ortalama İthalat Tarifelerinde Değişim (Crucini ve Kahn, 2003:5)

1929 yılında yaşanan Büyük Buhran ile süreç daha kötüye gitmiş olup ülkeler korumacılığa daha fazla yönelmişti (Irwin, Mayroidis ve Sykes, 2008:5). İlerleyen yıllarda uluslararası ticarete iş birliği giderek azalmış, ülkeler karşılıklı olarak gümrük tarifelerini artırmıştır. Bu da beraberinde ticarete önemli bir azalmayı getirmiş olup

ekonomilerinin canlılığı büyük oranda dış piyasaya bağımlı olan gelişmiş ülkeler bu durumdan rahatsızlık duymaktaydılar (Seyidoğlu, 2007:192-193).

Yine aynı süreçte bazı ülkeler belli başlı ülkelere yönelik olarak ayırım gözeten tarife sistemleri de uyguladılar. Örneğın Birleşik Krallık ile dominyonları olan Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkeler arasında tercihli tarife uygulamaları yürürlüğe sokuldu (Irwin, Mayroidis ve Sykes, 2008:6). Bunun sonucunda ise uluslararası rekabet olumsuz olarak etkilendi (Seyidoğlu, 2007:193). Korumacılığın giderek artan popülaritesinin karşısında dünya ticaretini serbestleştirme yönünde birtakım girişimler olduysa da sesleri cılız ve sönük kaldı (Irwin, Mayroidis ve Sykes, 2008:6).

1947 yılında Cenevre’de toplanmadan önce başlıca Batı ülkeleri ve Japonya’nın ortalama tarife seviyeleri %22 seviyesindeydi (Bown ve Irwin, 1947:17).² Bu oran günümüze kıyasla oldukça yüksek bir tarife seviyesidir.³

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ise uluslararası ticarete bir düzen koymak isteyen, savaşın kazanan tarafları olan ABD ve müttefikleri bir araya gelerek ticareti liberalize etmek amacıyla GATT yani “*General Agreement on Tariffs and Trade*” anlaşmasını 1947 yılında imzaladılar (Carbaugh, 2011:190-191).

Savaş sonrası düzeni taşıması planlanan üç örgüt Dünya Bankası, IMF ve Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) idi (Ay ve Yapar, 2005:58).

Müzakerelerde tam mutabakat sağlanamadığından Dünya Ticaret Örgütü kurulamadı. Dolayısıyla GATT esasında bir örgüt olarak değil bir anlaşma olarak varlığını sürdürdü (Krugman ve Obstfeld, 2003:237). Bununla birlikte Cenevre’de bir sekreteryası vardı (Seyidoğlu, 2007:193). GATT sanayi malları özelinde bir ticaret serbestisini amaçlamaktaydı (Seyidoğlu, 2007:190). Bu yönüyle daha çok sanayi ülkelerinin kendi aralarındaki ticaret hacmini etkilemekteydi.

Eylül 1986’da başlayan Uruguay Turu müzakereleri 1993 yılının aralık ayında sonuçlanmış, 1994 yılında Fas, Marakeş’te imzalanan bir anlaşma ile Dünya Ticaret

² Bown ve Irwin bu çalışmalarında ağırlığa göre tarife oranı ortalaması (weighted average) almakta olup, Dünya Bankası’nın 1987 tarihli Dünya Gelişim Raporunda bu rakamın %40 olduğu belirtilmektedir. (World Bank, 1987:134)

³ 2017 yılında Dünya ortalaması %5,17 idi. (Trading Economics, 2022)

Örgütü kurulmuştur. Faaliyete geçmesi ise 1995 yılının ocak ayında olacaktır (VanGrasstek, 2013:154). Dünya Ticaret Örgütü görüşmelerinde sanayi ürünlerindeki gümrük tarifelerinin indirilmesi, az gelişmiş ülkeler lehine tarife indirimleri ve tarım ürünlerinin de kapsama alınması gibi ticareti serbestleştirme yönünde çeşitli önemli adımlar atıldı (Seyidoğlu, 2007:198)

GATT-DTÖ ve En Çok Kayrılan/Gözetilen Ulus İlkesi

En Çok Kayrılan/Gözetilen Ulus İlkesi (MFN), tarihi oldukça eski bir prensiptir. Örneğin 1667 Madrid Anlaşması'nda kullanımı karşımıza çıkmaktadır (Comtrade, 1846:42). Tarihteki en önemli kullanımı ise Çin'in dünya ticaretine açılması şeklindeki "*Açık Kapı Politikası*"nda karşımıza çıkmaktadır (Pritchard, 1942:161). Özet olarak MFN bir ülkenin bir başka ülkeye, diğer ülkelere uyguladığı tarifeler arasında uyguladığı en düşük tarifeyi uygulamasıdır (Carbaugh, 2011:190). Örnek vermek gerekirse, A ülkesi B ülkesine MFN statüsü vermiş olsun. A ülkesi pamuğa %20 tarife uygulamaktayken, MFN statüsü bulunmayan bir C ülkesine pamukta %10'luk bir tarife uygularsa, otomatik olarak MFN uyguladığı B ülkesine de bunu uygulaması gerekmektedir. MFN statüsü alan ülke, A ülkesinin üçüncü ülkelere uyguladığı veya gelecekte uygulayacağı her türden vergi kolaylığını herhangi bir ticaret anlaşmasına gerek kalmaksızın otomatik olarak kazanmaktadır (Dunn ve Mutti, 2004:185).

MFN sistemi kayıtlı ve kayıtsız şeklinde iki uygulama şekline sahiptir. Kayıtlı sistemde mütekabiliyet esastır. Yani bir taraf diğerine bir MFN statüsü verdiğinde, diğer tarafın da eşdeğer bir MFN statüsü vermesi beklenir. Kayıtsız sistemde ise ülkeler birbirlerine karşı otomatik olarak bunu uygularlar. GATT sisteminde uygulanan şekli de budur. Daha esnek bir sistemdir (Seyidoğlu, 2007:121-122).

Uluslararası ticarete bir tür ayrımcılık olarak görülebilecek MFN statüsü, GATT ile çok taraflı hale getirilmiş ve üye ülkelerin tüm diğer üye ülkelere bu statüyü tanıması da zorunlu hale gelmiştir. GATT bununla uluslararası ticaretin önündeki engelleri çok taraflı olarak azaltmayı hedeflemiştir (Feenstra, 2004:175). Ancak o dönemin Doğu Bloğu ülkeleri ile çok az gelişmiş ülkeler GATT anlaşmasını imzalamamış, bir kısım OECD Ülkeleri de yükümlülüklerini tamamıyla yerine

getirmemişlerdir (Gilpin, 1987:191). 1955 yılında üyelerin %40'ı, bazı sektörlerde bazı ülkelerin aşırı avantajlı olması gerekçesiyle MFN uygulamasını kabul etmemiştir (Gowa ve Yeon Kim, 2005:456).

Her ne kadar MFN prensibi DTÖ'nün temel prensiplerinden birisi olsa da, onun da istisnai durumları vardır. Genel olarak GATT istisnaları haricinde, entegrasyonlar ve “*Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi*” (GTS) adı verilen gelişme yolundaki ülkelere yönelik kolaylıklar MFN prensibine istisna hallerin bazılarıdır (Sri Lanka Embassy, 2022).

1.2.4.2.2. GATT-DTÖ Güvenlik İstisnası

GATT anlaşmasının Article XXI maddesi güvenlik istisnalarını tanımlamaktadır. Bu maddeye göre özetle, bir ülkenin güvenliğine veya menfaatine yönelik tedbirler, savaş gibi durumlar veya BM kapsamı yapılan operasyonlar gibi çeşitli durumlar GATT'a istisna tutulmuşlardır. (Milletlerarası Andlaşma 95/6525)

Geçmişte de günümüzde de bu anlaşmanın Article XXI istisnaları çeşitli kullanım alanları bulmuştur. Örneğin ABD, 1949 yılında Çekoslavakya'nın komünist bir yönetime geçmesine müteakiben bazı ekonomik yaptırımlar uygulamış, Çekoslavakya'nın GATT itirazına Article XXI'yı gerekçe göstermiştir. 1961 yılında Gana aynı gerekçeyle Portekiz'e yaptırım uygulamıştır. Almanya, İsveç gibi ülkeler de çeşitli sebeplerle bu maddeyi uygulamış, 1982 yılında Arjantin'e Falkland Savaşı'ndan ötürü yapılan yaptırımlarda da Article XXI gerekçe gösterilmiştir (Zillman, 1944:120-121). Bu madde anlaşma uyarınca yapılan birtakım önlemler için hukuka uygunluk sebebi teşkil etmektedir (Yılmaz, 2020:264).

ABD Vietnam Savaşı'ndan 1994'e kadar Vietnam'a MFN statüsü uygulamamış, %4,9 olarak alması gereken MFN Tarifesi yerine ortalama %35'lik tarife tatbik etmiştir (Fukase ve Martin, 1999:i-2). Yine ABD, Çin'in 1952 yılında Tibet'i işgal ettiği ve Dalai Lama'yı sürgüne zorladığı gerekçesiyle MFN statüsünü kaldırmış, 1980 yılında yeniden bu statüyü vermiştir (Ward, 2020:1-2).

ABD 1998 yılından itibaren MFN yerine PNTR (Permanent Normal Trade Relations) ifadesini kullanmakta olup, günümüzde Kuzey Kore ve Küba'ya bu statüyü tanımamaktadır (US CUSTOMS AND BORDER PROTECTION, 2021). RF'nin

Ukrayna'ya müdahalesinden sonra Ukrayna'ya yönelik olarak da MFN statüsünü tartışmaya açmıştır (Baumgarten, Cadet ve Snarr, 2022).

Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri arasında yaşanan anlaşmazlıkta da bu istisna karşımıza çıkmaktadır. Katar'ın Birleşik Arap Emirlikleri'nden yapılan ithalatı kısıtlaması, yine Birleşik Arap Emirlikleri'nin Boykotuna karşılık Katar'ın yaptığı ithalat yasaklaması yine bu madde dayanak gösterilerek gerçekleştirilmiştir (Gardner, 2020:205-206).

Güvenlik istisnası, GATT anlaşmasının en çok başvurulan istisnalarından birisi olarak, çok sayıda çatışmada işletilmektedir. Ülkeler kendi güvenliklerini tehdit altında gördükleri durumlarda karşı ülkenin MFN Statüsünü bu istisnaya dayanarak iptal etmektedirler. Bu bakımdan istisnanın içerisinde yer alan örneğin i bendindeki “sürekli ordu kurulması”na yönelik hükümler gibi karşı ülkenin silahlanmasına veya askerileşmesine katkı sağlayacak her türden ihracatı, ithalatı, ekonomik ilişkiyi yasaklamak bu istisnanın temel kullanım şeklidir.

Tarih:	Uygulayan Ülke:	Uygulanan Ülke:
1994	Nikaragua (Delimatsis, 2018:3)	Honduras ve Kolombiya
1996	Amerika Birleşik Devletleri (Ravikumar, 2016:331)	Küba
2016	Rusya (Jaipuria ve Ganguly, 2020)	Ukrayna
2017	Çeşitli Ülkeler (WTO, 2017)	Katar
2017	Katar (Gardner Jr, 2020:205)	Birleşik Arap Emirlikleri
2019	Hindistan (Ranjan, 2019)	Pakistan
2022	Çeşitli Ülkeler (Beqiraj ve Jung, 2022)	Rusya

Tablo 6 GATT Güvenlik İstisnası'nın Kullanımına Çeşitli Örnekler

İKİNCİ BÖLÜM

GÜMRÜK YAPTIRIMLARININ SINIFLANDIRILMASI

2.2. Karşılıklılık Esasına Göre Yaptırımlar

Bu bölümde gümrük yaptırımlarının karşılıklılık esası irdelenecektir. Uluslararası hukuk açısından son derece önemli olan mütekabiliyet prensibi, devletlerin kendilerine uygulanan uygulamaları karşı tarafa aynı şekilde uygulamasının genel ismidir. Bu prensip devletlerin birbiriyle olan egemen eşitliğine dayanır. Hem milletlerarası hukukta hem de milletlerarası özel hukukta kullanılan bir kavram olarak “mukabele-i bilmisil” yani fazlasıyla karşılıktan farklıdır. Mütekabiliyet prensibinin “*yararlanma ve engelleme*” şeklinde biri olumlu diğer olumsuz iki türünden söz edilebilir. Birisinde karşı tarafın yararlandığı haklardan yararlandırma söz konusu iken diğerinde ise karşı taraf tarafından karşılıklılık esasının gerçekleşmediği durumda haklardan yararlandırmama söz konusudur (Dost, 2015:3-5). Örneğin A ve B ülkeleri arasında dostane ilişkilere rağmen A ülkesi kendi içindeki B vatandaşlarının ev satın almasına kısıtlama getirsin. Bu durumda B ülkesinin halihazırda kendi içindeki A vatandaşlarına tanıdığı ev satın alma hakkını kaldırmasında engelleme şeklinde bir mütekabiliyet söz konusudur.

2.2.1. Tek Taraflı Yaptırımlar

Gümrük yaptırımlarında mütekabiliyet esasına tek taraflı olmayan yaptırımlarda karşılaşılmaktadır. Bu tip yaptırımlarda bir ülke diğer ülkeye, diğer ülke kendisine herhangi bir yaptırım uygulamadığı halde belirli bir yaptırım uygulamaktadır. Karşı ülkenin bu yaptırımı aynı türden bir yaptırımla karşılık vermesi durumunda yaptırımlar karşılıklı olacak, karşı ülkenin herhangi bir karşılık vermemesi durumunda yaptırımı tek taraflı kalacaktır.

Tek taraflı yaptırımlar bazı yaptırımların doğası gereği tek taraflı olmasından da kaynaklanmaktadır. Örneğin BM yaptırımları dayandığı uluslararası hukuki altyapıdan dolayı aynı yoldan karşılık verilmesi mümkün olmayan yaptırımlar olmaktadır. Tek taraflı yaptırımların temel özelliği bir ülke veya birden fazla ülkenin bir hedefe yönelik olarak uyguladığı tek taraflı baskı unsuru olmalarıdır. Örneğin

ABD'nin Küba'ya yönelik yaptırımını bir tek taraflı yaptırım örneğidir (Subedi, 2021:22).

2.2.2. Karşılıklı Yaptırımlar (Tarife Savaşları)

Karşılıklı yaptırımlarda ise, kendisine yönelik bir yaptırım uygulanan ülke, yaptırım uygulayan tarafa aynı türden yaptırımlarla cevap vermektedir. Bu durumda ticaret ambargosuna karşı ticaret ambargosu, tarife artırımlarına karşı tarife artırımını gibi adımlar atılabilmektedir.

2.2.2.1. Tavuk Tarife Savaşı

Tavuk Tarife savaşı olarak bilinen ticaret savaşı, karşılıklı yaptırımlara verilebilecek bir örnektir. Nispeten daha ucuz olan Amerikan tavuklarının Avrupa piyasasında Avrupa menşeli tavuklara yönelik talebi azalttığını fark eden Avrupa Ekonomik Topluluğu 1962 yılında Amerikan malı olan tavuklara yönelik gümrük tarifelerini yükseltmiştir (Mor, 2018:186). Başlangıçta bir tür ekonomik korumacılık önlemi olarak ortaya çıkan tarife artırımları siyasi bir boyut almıştır. Zira, ABD bu eyleme karşılık olarak Avrupa'dan ithal edilen çeşitli ürünlere %25 ilave gümrük vergileri koymuştur. Bu ürünler arasında hafif kamyonetler, brendi gibi eşyalar bulunmaktadır (Ikenson, 2003:1).

Söz konusu uygulamadan önce Almanya Federal Cumhuriyeti, Amerikan menşeli kümes hayvanlarına %15 ithalat vergisi almaktaysa da 1958'de 2,5 milyon dolar olan Amerikan menşeli hayvan satışları 1961 yılına geldiğinde 35,5 milyon dolara ulaşmıştı. 1962 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun daha önce ad valorem olan %15'lik ithalat vergisini spesifik vergiye dönüştürmesi ve pound başına 13,5 cent olarak tahsil etmesiyle Amerikan pazar payı düştü (Walker, 1964:671).

Bu uygulamada Avrupa Ekonomik Topluluğu iç piyasayı korumak amaçlı bir adım atarken çıkarları bundan ötürü çıkarı zedelenen ABD gümrük vergilerini siyasi bir enstrüman olarak kullanmış ve karşı ülkelere ekonomik bir kayıp verdirerek onları istenen yönde hareket etmeye zorlamıştır. ABD'ye, Almanya Federal Cumhuriyeti menşeli binek kamyonetler 1963 yılında 13.546 adet ithal edilmişken bir sonraki yıl keskin bir düşüşle 4.966 adede, 1970 yılına gelindiğinde ise 1.872 adede düşmüştür (US Trade Commission, 1978:11). Ancak bu yaptırımda hedeflenen başta Almanya

Federal Cumhuriyeti olmak üzere Avrupa Ekonomik Topluluğu üyeleri iken yaptırım, konunun dışında kalan Japonya'yı etkilemiştir. Japonya'dan ABD'ye gelen hafif kamyonetlere daha önceden %4 olarak uygulanan ithalat vergileri %25'e yükselmiş bulunmaktaydı (Feenstra, 2004:234). 1963 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne 195 adet Japonya menşeli binek kamyonet ithal edilmişken, 1969 yılında bu sayı 5 adede düşmüştü (US Trade Commission, 1978:11). Bu durumda Almanya Federal Cumhuriyeti yaptırımıyla beraber yaklaşık %86'lık bir pazar kaybı yaşarken, Japonya en başından beri miktar olarak nispeten az da olsa, satışlarının yaklaşık %97'sini kaybetmiştir. Bu durumun sonucunda Japonya firmaları fabrikalarını ABD'ye taşımak durumunda kalmışlardır (Kennedy, 2018).

2.3. Uygulayan Yönünden Yaptırımlar

Gümrük yaptırımları uygulayan yönünden de çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulabilir. Devletler, uluslararası örgütler ve diğer devlet dışı aktörler tarafından uygulanan yaptırımlar şeklinde ayrılabilir. Literatürde en sık görülen ve tarihi de en eski olan yaptırım türü devletlerce yapılan yaptırımlardır. Bu tip yaptırımların izi Yunan şehir devletleri (Polis)'lere kadar sürülebilmektedir.

2.3.1. Devletlerce Uygulanan Yaptırımlar

Bu tip yaptırımlarda devletler kimi zaman karşılıklılık esasıyla kimi zaman da tek taraflı olarak bir veya birden fazla ülkeye karşı gümrük yaptırımları devreye sokmaktadır. Bu tip yaptırımlar ileride verilecek örneklerde de görüleceği üzere başlıca siyasi krizlerde, savaşlarda vb. çatışmalarda genellikle görülmektedir. Tarihte ilk örneği, Yunan şehir devleti Atina'ya kadar sürülmekte, Megari Kararnameleri olarak bilinen bu örnek aynı zamanda tarihin ilk ekonomik yaptırımı olarak da görülmektedir.

Bir diğer devlet tarafından uygulanan yaptırım İkinci Dünya Savaşı esnasında ABD tarafından Japonya'ya uygulanan çeşitli yaptırımlardır.

Yine bir diğer yaptırım örneği ABD'nin Küba'ya uyguladığı yaptırımlardır. Küba Ambargosu da devletlerce uygulanan yaptırımlara örnek olarak bu bölümde irdelenmiştir.

2.2.1.1. Megari Kararnameleri

Diplomaside ekonomik yaptırımların bir güç olarak kullanımının tarihi 435 yılında uygulanan “Megari Kararnamesine” kadar götürülebilmektedir. (Eyler, 2007:159; Eco, 2017:131; Brunt, 1951:269 vb.). Kimi kaynaklara göre Aspasia şehrinde üç kadının kaçırılmasına yönelik bir tepki olarak uygulamaya konmuştur. (Haufbauer, 2009:9-10) Kimi kaynaklara göre ise Megari'nin 446 yılında terk ettiği Atina ile olan ittifakını yeniden tesis etmesi ve Pelepones Birliği'nden ayrılması amacıyla baskı yaratmak amacıyla uygulanmıştır (Souza, 2002:25). Aristophanes bir eserinde bu kararnamenin Peleponesyza Savaşları'nın sebeplerinden birisi olduğunu ima etmiştir. (Haufbauer, 2009:9-10) Bu karar ile Atinalıların Megaralılar ile her türden ticareti yasaklaması, ekonomik yaptırımların siyasi bir enstrüman olarak kullanılmasının ilk örneğidir. Atina ile Sparta ve Pelepones Birliği arasında yaşanacak olacak savaş öncesinde Pelepones Birliği'nin de bir üyesi olan Megari'ye Atina tarafından uygulanan bu boykot savaşın sebeplerinden birisi olacaktır (Tekin, 1998:83).

Thukydides, savaşın ana sebebinin Atina Devleti ve Sparta Devleti arasında birbirlerinin müttefikleri ile nasıl ilişki kuracaklarına dair yaşanan anlaşmazlık olduğunu değerlendirmiştir. Bu anlaşmazlık da bir Sparta müttefiki olan Megari'ye ve Atina'nın uyguladığı ekonomik yaptırımlar ve Atina'nın Sparta müttefiki olan Korinthos'tan yardım bekleyen Potidai'yi kuşatması ile patlak vermiştir. Megari Kararnamesi'nin arkasındaki siyasi gerekçe, Atina ve Sparta arasındaki Peleponesyza Savaşları öncesindeki çekişmeye götürülmelidir. Nitekim iki şehir devleti arasında gücün ve hegemonyanın kimde olacağına dair geçmişten gelen bir çekişme mevcuttur (Martin, 2012:256).

Spartalılar Megari Kararnamesi'nin yürürlükten kaldırılması halinde savaşmayacaklarını bildirmişseler de (akt. Tritle, 2010:32) Atina'nın bunu reddetmesi düşmanlığı körüklemiştir. Üstelik Atina lideri Pericles Megari Kararnamesi'nin yazılı olduğu levhayı indirmeyi yasaklayan bir yasa yürürlüğe koymuştur (Martin, 2012:256).

Kaynaklarda genellikle Megari Kararnamesi olarak geçse de, Ste. Croix birden fazla kararname olduğunu, bunlardan savaşı körükleyen in ithalat yasaklarına dair olan olduğunu vurgulamıştır. Bununla Megari mallarının Attica'ya ithali yasaklanmıştır. Kararnameler içinde ana kararname olarak kabul edilebilir olanı ile ise Megari'lilerin Atina limanlarını kullanmaları yasaklayan karardır. Bunun tarihi ise belirsizdir (Croix, 1972:226-227).

Megari Kararnameleri tarihte başlıca ithalat yasakları şeklinde seyreden ilk ekonomik yaptırımlar olarak aynı zamanda ithalatın bir siyasi enstrüman olarak kullanılmasına örnektir. Ancak kararnamelerin sonucunda istenen siyasi hedefe ulaşamamış, Megari Atina'ya yakınlaşmadığı gibi Atina ve müttefikleri ile ile Sparta ve Pelepones birliği arasında çıkan ve yaklaşık 30 yıl süren savaşların sonucunda Atina ve müttefikleri yenilgiye uğramıştır (İplikçioğlu, 2007:40-41).

2.2.1.3. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Japonya'ya Uyguladığı Yaptırımlar

Japonya, 20. yüzyılın başında sanayisinin ihtiyaç duyduğu pek çok hammaddesini Mançurya'dan tedarik etmekteydi. 1905'te Rus Çarlığı'nı yenerek Rus Çarlığı'nın bölgeden çıkmasının ardından Japonya, Mançurya bölgesini öncelikle demiryolu şirketi ile kolonileştirmeye girişti. 1927 yılında Japon kabinesini kuran Giichi Tanaki, Tanaki Memorandumu adında bir belgeyi imparatora sundu. Bu belgede Japonya'nın Mançurya ve Moğolistan'ı ele geçirmesinin gerektiğini ifade eden Tanaki bunun için daha önce Rus Çarlığı'nı yenmelerinde olduğu gibi bu defa da ABD'nin yenilmesi gerektiğini söylemekteydi (Armaoğlu, 2007:231-233). Bu esnada Japonya'nın karşısında durabilecek büyük güçler olan Sovyetler Birliği ve ABD henüz müdahale edebilecek durumda değillerdi. Japonya bu durumu fırsat bilerek 1931 yılında Mançurya'yı işgal etti ve işgalini 1932 yılında tamamlayarak burada kendine bağlı bir devlet kurdu (Sander, 2007:70-71).

İlerleyen yıllarda kurulan Japon hükümetleri de o sırada Avrupa'da güçlenen Almanya'ya ilgi duymaya ve onunla benzer düşünceler taşımaya devam ettiler. Bu doğrultuda 1936 yılında Japonya ve Almanya arasında Sovyetler Birliği'ne karşı bir anlaşma da imzalandı. Devamında Almanya'nın başarılı Fransız işgalinin ardından

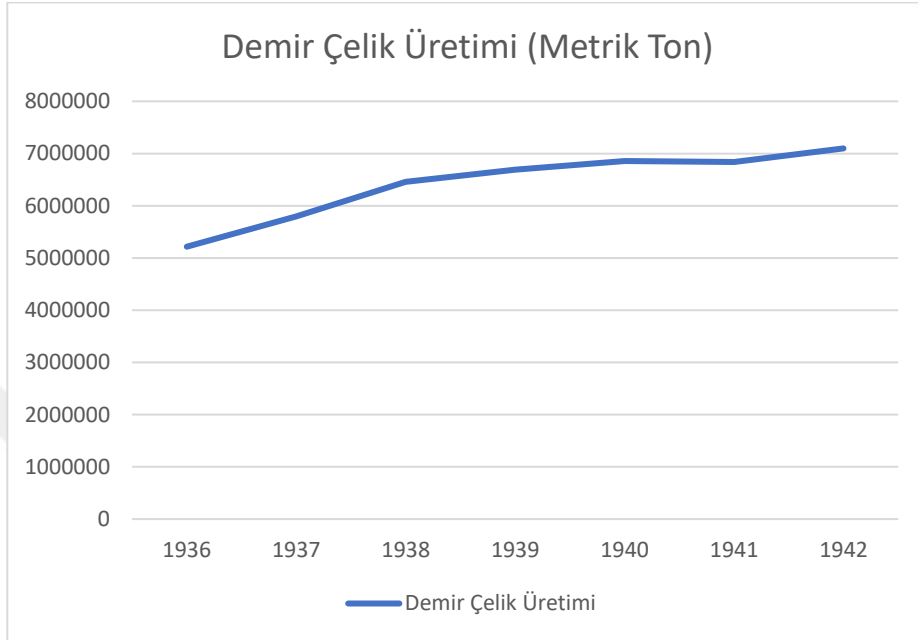
İtalya, Almanya ve Japonya arasında Mihver Devletleri'ni oluşturan anlaşma Eylül 1940 yılında imzalandı. Bu anlaşma doğrultusunda bu üç devlet aralarında herhangi birine yönelen dış tehditlere karşı birbirlerine yardım etmeyi kararlaştırdılar (Meyer, 2009:205-206). Bu anlaşma Japonya'ya Doğu Asya'daki hedeflerine yönelik bir güven duygusu verdi. Nitekim Yeni Zelanda gibi ülkeleri de kapsayan büyük bir alana karşı ilgi duymaktaydı (Henshall, 1999:118). Japonya 22 Temmuz 1941'de Hindic'in'i işgale başladı.

ABD'de bu süreçte ilk olarak ihracatçılara yönelik ahlaki yönden bir baskı uygulandığından söz edilebilir. Çünkü o sıralarda Amerika'nın ihraç ettiği ürünlerle yapılan silahların Çin'de masum halkı katletmede kullanıldığına yönelik bir tartışma sürüp gitmekteydi (Meyer, 2009:209). Bu tartışmalar doğrultusunda ABD'de Japonya'ya silah endüstrisi ve havacılık ürünleri satan firmaların kendilerini ahlaki bir ikilem içinde bulacağı açıktır.

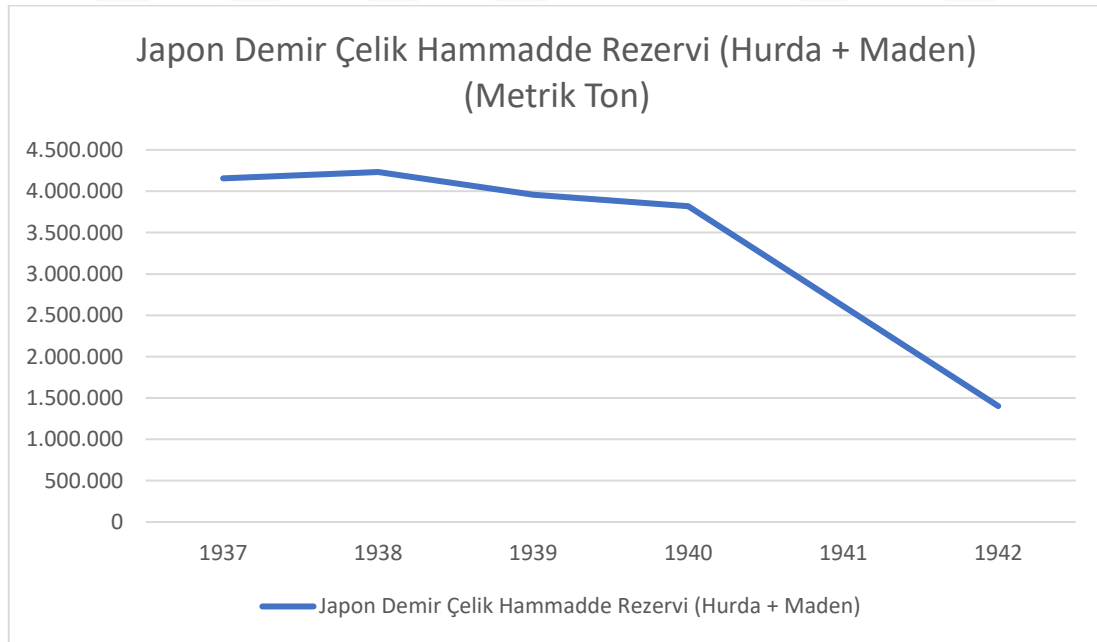
ABD 1940 yılında ahlaki ambargoyu gerçek bir ambargoya dönüştürecektir. Japonya'ya karşı bazı ürünlerin ihracatına yasaklar uygulamaya başlanmıştır. Savaş sanayi için stratejik olan bu eşyalar arasında havacılık yakıtları, bazı yağlar ve hurda demir bulunmaktadır (Record, 2009:15). Bu yaptırım stratejik ticaretin önlenmesi olarak değerlendirilebilir.

Japonya, söz konusu yaptırımdan önce 1937 yılında savaş endüstrisinin en önemli girdilerinden birisi olan demir çeliğin %55'ini ithal etmekteydi. Bu ithalatın büyük çoğunluğunu ise ABD'den hurda demir ve çelik olarak yapmaktaydı (Krause, 1968:29). Japonya'nın 1938 yılında ithal ettiği tüm savaş hammaddelerinin ise %57,1'i, petrol ithalatının ise %55'i ABD'den gelmekteydi (Smethurst, 2012:10). Dolayısıyla özellikle savaş endüstrisinin temel girdileri olabilecek demir çelik ve petrokimya eşyalarına yönelik bu yaptırımın Japonya üzerinde bir etki doğuracağı açıktır. Zira istatistikler incelendiğinde Japonya'nın demir çelik üretimi 1937 yılında 5.798.000 metrik ton iken 1940 yılında 6.835.000'e çıkmış, yaptırımların ardından 1941 yılında yaklaşık 38.000 metrik ton gerilese de 1942 yılında yine de 7.099.000 metrik tonun üzerine çıkmıştır. Ancak çelik üretimi için gerekli olan hurda demir ve demir stokları bu süreçte çok hızlı tükenmiştir. 1939 yılında 5.791 metrik ton hurda demir ve 3.952.000 metrik ton demir stoku varken, 1943 yılına gelindiğinde 1.437

metrik ton hurda demir ve 792.000 metrik ton demir stoku kalmıştır (Erselçuk, 1947:106-109). Hurda demir stokunun yaklaşık %72'si, demir stokunun ise yaklaşık %79'u rezervlere ve mevcut üretime rağmen erimiştir.

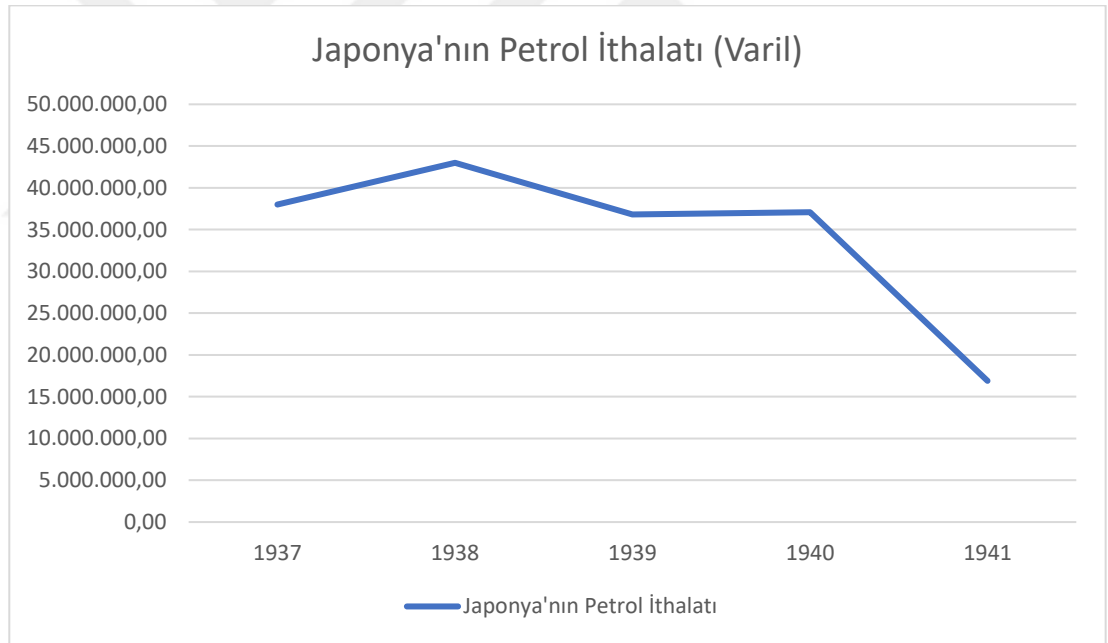
Grafik 1 Japonya'nın Demir Çelik Üretim (Erselçuk, 1947:106-109)

Grafik 2 Japon Demir Çelik Endüstrisinin Hammadde Rezervlerinin Yıllara Göre Durumu (Erselçuk, 1947: 106-109)

Grafikler incelendiğinde demir çelik üretiminin artmaya devam ettiği ancak yaptırımlardan sonra hammaddenin hızla tükenmeye başladığı görülmektedir.

Demir çelik endüstrisindeki bağımlılığa benzer bir dışa bağımlılık Japon petrol sektöründe de mevcuttur. Japonya petrol ithalatının neredeyse tamamını ithal etmekte, bu ithalatın da %75-80 kadarını Amerika Birleşik Devletleri'nden temin etmekteydi (Record, 2009:15). 1941 yılındaki petrol ihtiyacı yıllık 30 milyon varil iken, kendi üretimi 5 milyon varili geçmiyordu. Ancak 60 milyon varil de petrol stoklamıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nin uyguladığı ambargolar nedeniyle yönünü rezervlere çevirmiş, ardından sentetik petrol üretiminden, Sumatra ve Borneo'dan tedarik başlamıştır. Bu nedenle 1943 yılına kadar da tedarik sorunu yaşamamış olsa da, ilerleyen süreçte Amerikan Donanması'nın petrol tankerlerini vurması nedeniyle tedarik sıkıntıları baş gösterecektir (Stranges, 1993:232).

Grafik 3 Japonya'nın Yıllara Göre Petrol İthalatı (Lohnstein, 2021:6) (Maechling, 1979:11) (Department CF State, 1946:225)

Japonya'nın 1941 yılında Fransız Hindicini'ni de işgal etmesinin ardından yaptırımlara bir yenisi daha eklenecek ve ABD'deki Japon malvarlıkları donduracaktır (Huffman, 2010:105). Aynı zamanda petrol sevkiyatı da tamamen durdurulacak ve bu ambargoya İngiltere ve Hollanda da dahil olacaktır. Amerika bu ambargoyu kaldırma karşılığında Japonya'nın hem Hindicini'nden hem de Çin'den çekilmesini

istemekteydi. Bu kadar ağır koşulları kabul etmek Japonya'nın itibarını tamamen bitirecekti (Hart, 2016:275-276).

Bu yaptırımlar bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bazı yazarlar bu yaptırımların Japonya'yı savaşa daha fazla yönelttiğinden kuşku duymaktadırlar. Andersen, Japonya'nın bu yaptırımlar nedeniyle bir ikilemde kaldığından söz eder. Ona göre Japonya, sanayisinin ihtiyacı olan bu hammaddeleri elde edememe riskiyle karşı karşıya kaldığı için, ya Amerika'nın taleplerini kabul edip ikinci sınıf bir devlet olarak kalacak yani bir bakıma aşağılanacak, ya da ellerindeki mevcut kaynaklar bitmeden savaşmayı tercih edecekti (Andressen, 2002:110). Japon yöneticileri petrol tedarikinin durması ve ambargo ile birlikte Japonya'nın bir çember içerisinde kalacağından endişe ettikleri için ABD ile savaşmaktan başka yolun kalmadığını düşündüler (Gompert, 2014:93). Dolayısıyla ithalata dayalı ekonomilerinin sıkışıklığa doğru sürüklenmemesi adına harekete geçme gerekliliği hissettiler (Hobsbawm, 2003:59).

Demir stoklarındaki hızlı düşüşe rağmen Japonya'nın çelik üretimindeki dikkat çekici artışı, stokların bitmeyeceğini öngördüklerin mi göstermektedir? Bu durum hızlı bir savaş endüstrisi üretim çabasını göstereceği gibi Andersen'in stoklar bitene kadar savaşacakları düşüncesiyle hareket ettikleri yönündeki tespitini doğrular niteliktedir. Bu doğrultuda ABD'nin ihracat yaptırımları sonucu Japonya'nın kaynaklarının tükenmesi, Japonya'nın bu kaynaklara biran evvel erişme ihtiyacını da doğurduğundan bunun savaş kararı üzerinde etkisinin olabileceği beklenebilir bir durumdur.

2.2.1.4. ABD'nin Küba Ambargosu

Küba İspanya'ya ait bir sömürge devlet iken 1898 yılında Amerikan-İspanya savaşı neticesinde bağımsızlığını kazanmışsa da bu defa da 1934 yılına dek Amerika Birleşik Devletleri güdümüne girmiştir. ABD'YE yakın, jeopolitik açıdan önemli bir ülkedir (Tekin ve Kanmaz, 2021:39). Bir süre diktatörlükle idare edilen Küba'nın başına 1953 ila 1959 yılları arasında verdiği mücadele sonunda Ocak 1959'da tamamladığı devrimle Fidel Castro geçmiştir (Armaoğlu, 2007:605). Bu tarihe kadar Küba'nın altyapı sektörünün %80'ini, yeraltı kaynakları ve otlaklarının %90'ı ve şeker

imalatının %40'ı ile petrol üretiminin tamamı ABD tarafından kontrol edilmekteydi (Hook ve Spanier, 2014:87).

ABD'nin Batista rejimine karşı başlangıçta iyimser olan tutumu, devrim sürecinde değişmiş olup, Küba'ya uygulanan ambargonun başlangıcı da Castro rejiminden öncesine, henüz Batista'nın iktidarda olduğu ama çatışmaların devam ettiği 1958 yılına gitmektedir. ABD krizi düzeltme isteğinin de etkisiyle Batista rejimine silah satışını 13 Mart 1958'de durduracaktır (Staten, 2005:79). Küba Devriminden sonra ise Küba'nın Sovyetler Birliği yönelmesi ve Küba'nın 1959'da aldığı Tarım Reformu kararının ardından Amerikan vatandaşlarına ait olan şeker plantasyonlarını kamulaştırmasıyla ABD ile Küba arasındaki ilişkiler bozulmuştur (Armaoğlu, 2007:606). 1960 yılında ABD'nin, Küba'ya ayırdığı şeker ithalatı kotasını kaldırmasının yerini 1961 yılında bir ticaret ambargosu alacaktır (MacEwan, 1981:34).

Küba ihracat gelirlerinin yaklaşık %75-80'ini şekerden sağlamaktadır (MacEwan, 1981:3). Ambargonun uygulanmaya başlandığı 1961 yılı itibariyle şeker ihracatının önceki yıllarla kıyaslanması yapıldığında, 1960 yılında 5,635.00 bin metrik ton olan şeker ihracatının 1961 yılında 6,414.00 bin metrik tona çıktığı, 1962 yılında ise 5,131.00'a gerilediği görülecektir (Echevarría, 1995:369). 1958 ile 1961 arasında yılda ortalama 5.658,25 bin metrik ton iken, 1962-1970 arasında şeker ihracatının yılda ortalama 4.953,34 bin metrik tona düştüğü anlaşılmaktadır (Echevarría, 1995:369). Bu zamana kadar ihraç ettiği şekerin çok büyük bir kısmını ABD'nin satın alıyor olmasına rağmen ihracat ortalamasındaki düşüşün %12 civarında kalmasının sebebi Soğuk Savaş'ın kendi iç dinamiklerinde aranmalıdır.

ABD'nin ambargo uygulama kararına karşın, ambargonun uygulandığı yılın sonunda Çin, Küba'dan 1 milyon ton, SSCB ise bir sonraki yıl 2,7 milyon ton şeker sipariş etmiştir (Staten, 2005:96). Küba'ya uygulanan ambargo, iki kutup arasında siyasi çekişmeler için bir meydan halini almıştır. Küba'nın şeker ihracatı içindeki büyük payın 1961 öncesinde ABD'ye ait olmasına karşın 1980 yılına gelindiğinde bu defa Küba şekerinin en büyük alıcısı SSCB olmuştur (Echevarría, 1995:364).

Soğuk Savaş'ın kendi iç dinamikleri nedeniyle bu yaptırımında istenen sonucun alınıp alınmadığı tartışmalıdır.

2.3.2. Uluslararası Örgütlerce Uygulanan Yaptırımlar

Uluslararası örgütlerce uygulanan gümrük yaptırımlarının en sık kullanımı ambargo şeklinde karşımıza çıkmaktadır. İlerideki örneklerde gösterileceği üzere en sık BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararlar neticesinde yürürlüğe giren yaptırımlar görülmektedir.

BM yaptırımları ileride akıllı yaptırım konusunda irdeleneceği üzere 90'lı yılların ortalarına kadarki yaptırımlar ve 90'lı yılların ortalarından itibaren yaptırımlar şeklinde sınıflandırılacaktır. Burada kırılma noktası Irak'ın 1990'larda Kuveyt'i işgal etmesi sonucu Irak'a uygulanan yaptırımlardır.

2.2.2.1. Irak'ın Kuveyt'i İşgal Etmesi Sonucu Uygulanan Yaptırımlar

Irak'ın Kuveyt'e yönelik talepleri bağımsızlığını kazandığı yıl olan 1932'den öncesine kadar götürülebilir. İngilizlerin 1921 yılında Irak ve Kuveyt'in sınırlarını çizmesi nedeniyle Iraklılar Körfez ile bağlantılarının zayıfladığını düşünerek bundan rahatsızlıklarını dile getirmişler, 1932 yılında ise bağımsızlıklarının ilanı ile birlikte sınırların da yeniden belirlenmesi yönünde talepte bulunmuşlardı (Goldschmidt ve Davidson, 2008:522). Kuveyt'in bağımsızlığını kazanması 1961 yılında gerçekleştiyse de Irak bunun hemen ardından Kuveyt'i ilhak ettiğini açıklayacak ama İngilizlerin asker sevk etmesi, Arap Birliği'nin Kuveyt'i tanıması ve Kürtlerle yaşadığı iç problemlerden ötürü fiilen işgale girişememiş, kadük kalan (Arı, 2008:562) ilhak ilanından 2 yıl sonra 1963 yılında Kuveyt'in bağımsızlığını tanımıştır (Armaoğlu, 2007:878).

Irak'ın Kuveyt'e yönelik talepleri 1990'larda tekrar gündeme gelecektir. Irak'ın Kuveyt'e yönelik suçlamalarından ilki Kuveyt'in petrol fiyatlarını düşürerek Irak ekonomisini zor durumda bıraktığı yönündedir (Mance ve Gritzner, 2003:45). Irak'ın İran ile yaptığı savaşın ardından yaşadığı ekonomik hasarın telafisi için neredeyse 230 milyar dolara ihtiyacı vardır. Gelirinin ise büyük çoğunluğu petrole dayanmaktaydı (Long, 2004:10). Petrol fiyatlarını belirlemek üzere 1989 yılında bir araya gelen OPEC ülkelerinin Kuveyt'ten talep ettiği petrol kota miktarında anlaşmazlık oluşmuş, yine Irak'ın petrol fiyatlarını yükseltme talebine ise Kuveyt destek vermemiştir (Khaddur ve Ghareeb, 2001:86-87).

Bir diğ er savaş sebebi ise coğ rafidir. Irak, Basra körfezine daha fazla erişmek istemekteydi. Nitekim Körfez'e kıyısı sadece 26 mil olup Kuveyt'in Basra Körfezi'ne 156 mil olan sınırından çok daha kısaydı (Long, 2004:10). 1975 yılında İran ile yaptığı onur kırıcı bir anlaşma ile zaten Şattül Arap bölgesinin bir kısmını kaybetmiş (Sweaeringen, 1988:408), sınır Şattül Arap üzerindeki talveg hattına çekilmişti (Cusimano, 1992:102).

Saddam Hüseyin'in 17 Temmuz 1990'da Kuveyt'i ve Birleşik Arap Emirlikleri'ni fazla üretim yaparak Irak'ın zarar etmesine neden olduğunu iddia etmesi çatışmanın fitilini ateşledi (Arı, 2008:563). Yine kendi sınırlarına yakın bölgeden kuyular vasıtasıyla Kuveyt'in Irak'a ait yeraltı petrolünü topladığını da iddia etmekteydi (Mance ve Gritzner, 2003:13). Bundan ötürü de Kuveyt'ten ciddi bir tutarda tazminat talebinde bulundu (Arı, 2008:564).

Yine İran Savaşı nedeniyle oldukça güçlendirilmiş, büyük askeri kapasiteye ulaşmış ordunun da siyaseten ağırlığının artması, bu gücün dikkatini bir başka yöne yöneltmenin iyi olacağı anlamına gelmekteydi. Öbür türlü bu büyüklükte bir ordu darbe girişiminde bulunabilirdi. Saddam bütün bu problemlerin hepsinin çözümünü Kuveyt'i işgal etmekte görmekteydi (Markwica, 2018:182-183).

Sürecin devamında bir takım başarısız arabuluculuk faaliyetleri (Armaoğ lu , 2007:881) de işgali engelleyemedi ve Irak 2 Ağ ustos 1990 günü Kuveyt topraklarına girdi. ABD buna karşılık saldırıyı kınayarak Irak'ın ve Kuveyt'in ABD'deki mal varlıklarını dondurdu (Goldschmidt ve Davidson, 2008:524).

Irak'ın işgal edildiği gün BM Güvenlik Konseyi toplanarak Irak'tan derhal Kuveyt'ten çıkmasını talep etti (Khadduri ve Ghareeb, 2001:134). 6 Ağ ustos 1990 tarihinde ise 661 sayılı kararla Irak'a karşı bir takım ekonomik yaptırımlar yürürlüğe koydu. (Akkutay, 2014:418)

İlgili yaptırım kararında:

“3. [Güvenlik Konseyi] tüm ülkelerin [aşağıdakileri] engellemesine karar verir; Irak veya Kuveyt menş eili olup işbu karar tarihinden sonra ihraç edilmiş her türlü eşya veya ürünün kendi topraklarına ithalini;” (BM, 1990)

Irak ve Kuveyt menşeli tüm eşyaların ithalini tüm üye ülkeleri kapsayacak şekilde yasaklamaktadır. İlgili kararda Irak'a yönelik ticaret tamamen durduruldu. Silah ve petrol ambargosunun yanı sıra uçuş yasağı ve para transferine de yasak konularak Irak yönetiminin tüm mal varlıkları da donduruldu (Alnasrawi, 2001:208). Bununla birlikte söz konusu yaptırımların yürürlüğünü takip etmek amacıyla bir komite de kuruldu (Cordesman, 1997:138). Ancak bu yaptırım kararı Irak'ı işgal kararlılığından vaz geçiremediği gibi Irak 661 sayılı karardan sadece 3 gün sonra, 9 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'i resmen ilhak ettiğini açıkladı. BM'nin buna tepkisi ise 662 sayılı kararla bu ilhakı yok hükmünde saymak yönündeydi (Khadduri ve Ghareeb, 2001:140).

Yaptırım kararından önce gelirlerinin büyük kısmını ihraç ettiği petrole dayandıran Irak'ın yaptırım kararına rağmen yolundan dönmemesi dikkate değerdir. Bu doğrultuda BM'nin aldığı ekonomik yaptırım kararının siyasi olarak Irak üzerinde ciddi bir baskı oluşturmadığı sonucuna varılabilir. Nitekim ilerleyen 29 Kasım 1990'da 678 sayılı karar ile Irak'a neticede 15 Ocak 1991 tarihine kadar süre verilmiş, bu süre sonuna kadar Kuveyt'ten çekilmemesi sonunda üye devletlere barışı tesis etmeleri için her türlü yetki tanınmıştı. Irak Kuveyt'ten çekilmeyince de “*Çöl Fırtınası Harekâtı*” gerçekleştirildi (Tarhanlı, 2003). 17 Ocak 1991 tarihindeki harekâta Irak'ın çok sayıda stratejik hedefi vurulmuş ve harekât 28 Şubat 1991'de tamamlanmış, ardından Irak Kuveyt'ten çekilmiştir (Yaycı, 2019:336).

Yaptırımların Irak üzerindeki etkileri incelendiğinde Irak'ın 1990 yılındaki petrol satışı olan 10,2 milyar doların 1991 yılına gelindiğinde 305 milyon dolara düştüğü görülmektedir. Irak'ın 1989 yılında en fazla ihraç ettiği 10 ürünün toplam hacmi 12.147,5 milyon dolar olup bunun %99'una tekabül eden 12.026,7 milyon doları petrol ve doğalgaz ürünleridir (Jones, 2005:8-9). Dış ticaret hacmi büyük oranda petrol ürünlerine bağlı olan Irak üzerinde petrol ambargosunun bu denli ciddi olmasına karşın Irak'ın Kuveyt'ten çekilmeyip hatta Kuveyt'i ilhak etmesi, yaptırımın yetersizliği veyahut da güçsüzlüğü şüphesini doğurmaktadır.

Tıpkı Japonya'ya yönelik ekonomik yaptırımlar gibi Irak'a yönelik ekonomik yaptırımlar da savaşı önleyememiştir. Ancak Irak toplumu üzerindeki etkileri uzun yıllar boyunca çokça tartışılmıştır.

2.2.2.2. İran'a Karşı Uygulanan Gümrük Yaptırımları

İran'ın nükleer enerjiye sahip olma yönündeki talebi 1950'li yılların sonuna kadar gitmektedir. 1957 yılında ABD ile İran arasında imzalanan bir işbirliği anlaşması ile İran'da küçük bir araştırma reaktörü kurulması hedeflenmiş (Khan, 2009:47); 1967 yılında ABD'nin İran'a kurduğu bu araştırma reaktörü ile başlayan sürecin devamında 1977 yılında ABD ile İran arasında sekiz nükleer santral inşa edilmesine yönelik bir işbirliği anlaşmasının da imzalandığı bu iyimser havaya Fransa ve Almanya gibi başka ülkeler ve bu ülkelerden şirketler de katkı sağlamıştır (Birdiqli, 2012:36-37). 1970'te yürürlüğe giren son derece önemli bir anlaşma olan "*Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması*"'nı imzalayan İran antlaşma gereği bazı yükümlülükler üstlenmiştir. Barışçıl amaçlarla uranyum zenginleştirme, yakıt elde etme gibi hedeflerle İran'ın "*Atom Enerjisi Kurumu*" ise 1974'te kurulmuştur (Khan, 2009:48).

İyimser hava İran'da 1979 yılında yaşanan devrim ile sona ermiş ve artık İran ABD tarafından bir tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Devrim sonrası Humeyni yönetimindeyken başlarda dışa bağımlılığa sebep olacağı endişesiyle nükleer enerjiye karşı çıkan İran, Irak ile yaptığı savaştan sonra nükleer enerjiye yeniden yönelmiştir (Kuloğlu, 2010:60). 1990'lı yıllarda bu defa RF ile iş birliğine giden (Birdiqli, 2012:37) İran'ın nükleer enerji çalışmaları ile Batı ülkelerini kesin olarak karşı karşıya getiren olay 2002 yılında yaşanmıştır.

2002 yılında İranlı muhalifler İran'ın Natanz ve Arak şehirlerinde gizli nükleer çalışmalar yaptığını açıklamış, İran'ın buna yönelik tutumu ise bunların uluslararası hukuka uygun olduğu yönünde olmuştur (Khan, 2009:89-90). Ayrıca nükleer enerji talebi olan İran dünyadaki enerji rezervlerinin de ciddi bir kısmını elinde bulundurmaktadır (Akbaş ve Baş, 2013:25-26).

Suçlamalara karşın İran, tesislerinin Uluslararası Atom Enerjisi kurumu tarafından denetlenmesine müsaade etmiş ve denetlemelerin sonucunda herhangi bir bulguya ulaşamamıştır (Birdiqli, 2012:39). Ancak İran'a bu süreçte tam olarak iş birliği yapmadığı yönünde ilgili suçlamalar yöneltilmiştir. Yine İran, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nca mühürlenmiş Natanz tesisindeki mühürleri kırdığı için

Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nca konu BM Güvenlik Konseyi'ne havale edilmiş ve konsey tarafından çeşitli yaptırım kararları alınmıştır (Akbaş ve Baş, 2013:29). İlgili yaptırımları içeren karar R1737 (2006)'dir. Bu yaptırım kararı doğrultusunda İran'a nükleer teknolojiye yönelik hassas özellikteki eşyaların ve balistik füzelerin satılması yasaklanmıştır (Ekinci, 2009:115).

BM Genel Kurulu üyelerine ilave olarak Almanya tarafından çeşitli yaptırım kararları alınmış olup, bu yaptırımlar kapsamında İran'a yönelik çeşitli eşyaların satışlarının yasaklanmasıyla birlikte İran'dan bazı eşyaların ithalatı da yasaklanmıştır (Telci, 2018:2).

2.3.3. Devlet Dışı Aktörlerce Uygulanan Yaptırımlar

Uluslararası örgütler dışında, devlet dışı aktörlerce uygulanan gümrük yaptırımları literatürde pek sık görülmemektedir. Devlet dışı aktörlere başta bireylerin başlattığı yaptırım kampanyaları, dernek ve organizasyonların yaptığı çağrılar sayılabilir. RF'nin Ukrayna'ya yönelik yaptığı askeri müdahaleye müteakip olarak pek çok uluslararası şirket RF'deki operasyonlarını durdurma kararı almıştır. Bu şirketlerin arasında Coca Cola'dan MacDonalads'a dünyanın en çok tüketilen ürünlerini üreten şirketler de dahil olmuştur (Race, 2022). 3M gibi bazı firmalar tüm operasyonlarını durdururken (Reuters , 2022) BMW gibi bazı firmalar RF'deki üretimlerini de durdurmuşlardır (Padeanu, 2022). Türkiye'de yer yer Fransa, İsrail gibi pek çok ülkeye yönelik boykot çağrıları dile getirilmiştir. Örneğin 2020 yılında Fransa mallarına yapılan boykot çağrısı bunlardan birisidir (NTV, 2020).

Uluslararası arenada bu türden devlet dışı boykot hareketlerinin en meşhuru BDS hareketidir.

2.2.3.1. BDS Hareketi (Boycott Divestment Sanctions)

İsrail'e karşı bir boykot eylemi olarak BDS hareketinin tarihi BM'nin 2001 yılındaki Durban konferansına kadar götürülebilmektedir (Pessin ve Ben-Atar, 2018:8). İkinci İntifada'nın sonrasına denk gelen boykot hareketi türünün ilki değildir. Filistin'deki Yahudi yerleşimcilere karşı uygulanan Arap boykotlarının tarihi 1890'lara kadar götürülmektedir (Olesker, 2021:62). Bu ilk Arap Boykotları yeterince etkili olamamıştır (Greendorfer, 2017:5-6). Filistinli aktivistlerin 2005 yılında yazdığı

bir bildiri ile başlayan BDS hareketi, başlangıç aşamasında 170 civarında sendika, organizasyon ve sivil toplum kuruluşu tarafından desteklenmiştir. Henüz çağrının yapılmasından 48 saat içinde Filistin Uluslararası Koordinasyon Ağı çağrısını onaylamıştır (White, Ahmad ve Bennis, 2018:5). Bu hareketin başlangıcı olarak 2005 yılı olarak kabul görmektedir (Ananth, 2013:129).

BDS hareketinin ilham kaynağı 1950’li yıllarda Güney Afrika’da yaşanan apartheid karşıtı harekettir. Bu harekete karşı yürütülen boykot ve uluslararası alandaki tepkiler netice vermiş, Güney Afrika pek çok etkinlikten dışlanmış (May, 2020:10). Bu olayın dünya çapında pek çok harekete ilham sağlaması kaçınılmazdır.

BDS hareketinin talep ettiği üç unsur, Boycott (Boykot), Divestment (Yoksun Bırakma), Sanctions (Yaptırım) olup, boykotla İsrail malı ürünlerin alınmamasını, Yoksun Bırakma ile İsrail’e yönelik emeklilik, yatırım gibi fonların çıkarılması, yatırımcıları uzak tutma gibi finansal yaptırımları, “Yaptırım” ile de devlet çapında finansal, ticari ilişkilerin kısıtlanmasını hedeflemektedir (Maital, 2014:34). Özünde boykot içeren bir sivil toplum hareketi olarak BDS ithalatı talebi kısıtlaması yönünden ilgilendirmektedir.

BDS hareketinin temel çağrıları, İsrail’in işgal ettiği yerlerden çekilmesi, İsrail’in inşa ettiği duvarın ortadan kaldırılması, Filistinli mültecilerin geri dönmelerinin sağlanması gibi maddeler üzerinde şekillenmiştir. Ayrıca BDS hareketi sosyal medyayı da yoğun bir şekilde kullanmaktadır (Hitchcock, 2016:1-3). Arap Baharı’nda oldukça yoğun bir şekilde kullanılan sosyal medya, günümüzde sosyal medya aktivistliği kavramıyla birlikte toplumsal kampanyalarda oldukça büyük bir ağırlığa sahiptir. İkinci İntifada’dan sonra dijital dünyaya taşınan Filistin direnişi, sosyal medyayı geniş bir şekilde kullanırken İsrail de buna karşılık sosyal medyada kendi tezlerini ortaya koymaktadır (Monshipouri ve Prompichai, 2018:48).

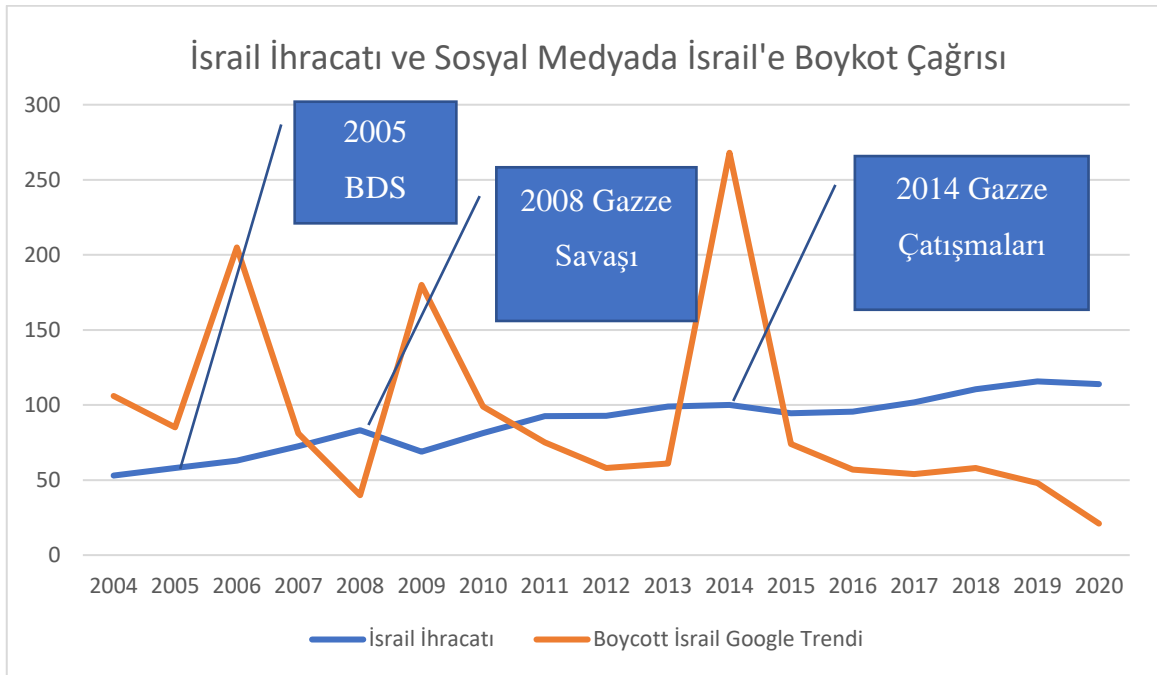
Sivil gazetecilik şeklinde bireylerin çeşitli olayları kaydedip yayınladığı gazetecilik biçimi, ayrıca çeşitli olayları anlatan müzik parçalarının hazırlanmasıyla kullanılan müzik, sosyal medya direnişini desteklemiştir. Örneğin Muhammed Assaf adında bir rap sanatçısının hazırladığı parça dört milyondan fazla izlendi (Monshipouri ve Prompichai, 2018:50).

Hareketin sonucunda İsrail'in ne kadar etkilendiğini anlamak için İsrail'in yıllara göre dış ticaretine bakılırsa, 2003 yılında 43,97 milyar dolar olan ihracatının, 2004 yılında 53 milyar dolara çıktığı, hareketin başladığı 2005 yılında ise 58,11 milyar dolara yükseldiği görülmektedir. 2005 yılından itibaren İsrail ihracatı 2009 yılına kadar sürekli artış göstermiştir (Macrotrends, 2022).

Yıl:	İsrail'in İhracatı (Milyar Dolar)
2003	43,97
2004	53,00
2005	58,11
2006	62,83
2007	72,42
2008	83,15
2009	68,88
2010	81,35
2011	92,52
2012	92,71
2013	98,88
2014	100,06
2015	94,59
2016	95,66
2017	101,72
2018	110,4
2019	115,71
2020	113,83

Tablo 7 İsrail'in Yıllara Göre İhracatı (Macrotrends , 2022)

Google Trend verileri incelendiğinde sosyal medyadan İsrail'e yönelik boykot çağrılarının Google üzerinde yapılan aramaları göz önüne alındığında İsrail ihracatı üzerinde bir etkinin oluşup oluşmadığı görülecektir.

Grafik 4 İsrail'in İhracat Rakamları ve Sosyal Medyada İsrail'e Boykot Çağrısı Arasındaki İlişki (Macrotrends, 2022)

Grafik 1 incelendiğinde İsrail'e yönelik boykot çağrılarının BDS Hareketinin başlangıcı olan 2005 sonunda büyük bir artış gösterdiği, 2009 yılında ve 2014 yılında büyük artışlar gösterdiği görülmektedir. İsrail'in ihracatında hem 2009 yılında %17,16 hem de 2015 yılında %5,4 düşüş yaşanmıştır (Bkz. Tablo 4). 2008-2009 yıllarında Gazze Savaşı yaşanmıştır. Savaşın sonunda en az 2100 Filistinli ve 66 İsrail askeri hayatını kaybetmiştir (BBC, 2022). 2014-2015 yıllarında ise 2014 Gazze Savaşı yaşanmıştır. 1462'si sivil 2.151 Filistinli hayatını kaybederken 67 de İsrail askeri ölmüştür (BBC, 2022).

Görüldüğü üzere en büyük boykot çağrıları iki büyük savaşın etkisiyle gerçekleşmiştir. Her iki boykot çağrısının yapıldığı dönemde de İsrail ihracatında düşme görülmüştür. Ancak ihracattaki düşmenin ne kadarının savaşın yarattığı tahribattan kaynaklandığı ne kadarının boykottan kaynaklandığı yalnızca istatistiklerden çıkarılması zor bir bilgidir. Eylemin halk tabanında gerçekleşmiş olması nedeniyle verilerin analizi güçleşmektedir. Örneğin 2009 yılında Suudi Arabistan'ın da ihracatı 322,85 milyar dolardan 202,06 milyara yaklaşık %37 oranda düşmüştür (Macrotrends, 2022). Bu düşüş İsrail'in ihracatındaki %17,16 olan kayıptan çok daha fazladır. Yine 2014 yılından 2015 yılına geçildiğinde Suudi

Arabistan'ın ihracatı 354,54 milyar dolardan 218,01 milyar dolara %38,5 düşmüştür (Macrotrends, 2022). Aynı dönemde ihracatı düşen ülkeler arasında Singapur ve İrlanda gibi sözkonusu savaşlarla ilgisi olmayan başka ülkeler de bulunmaktadır (Macrotrends, 2022). Aynı iki yıl diliminde dünya ihracatının toplamı irdelendiğinde, 2008 yılında tüm dünya ihracatının 17,663 trilyon dolardan 2009 yılında 13,825 trilyon dolara, 2014 yılında 20,869 trilyon dolardan 2015 yılında 18,256 milyar dolara düştüğü görülmektedir (World Bank, 2022). Buradan yola çıkıldığında BDS hareketinin öncülüğünü yaptığı boykot hareketinin mi yoksa dünya çapında yaşanan iki büyük küresel ekonomik daralmanın mı yoksa her ikisinin birden mi İsrail ihracatını düşürdüğü net olarak ayrıştırılamamaktadır. Ancak dünya çapındaki ekonomik daralmaya oranla (2009: %21,72 Dünya %17,16 İsrail) İsrail'in ihracatındaki düşüşün daha az olması boykotun etkisinin daha az olduğunun veya belki de hiç olmadığına göstergesi niteliğindedir.

2.4. Değerlendirme

Gümrük yaptırımlarının bir ekonomik yaptırım türü olduğunda mutabakat vardır. Ancak diğer dış ticaret politikalarından farkının temel olarak bir gelir elde etmek amacıyla olmadığı, temel amacının siyasi etki olduğu vurgulanmıştır. Bu bakımdan gümrük yaptırımları:

Ekonomik Yaptırımlar		Askeri Yaptırımlar
Gümrük Yaptırımları	Finansal Yaptırımlar	Abluka
<ul style="list-style-type: none"> ➤ İthalat/İhracat Yasakları ➤ Tarife Önlemleri <ul style="list-style-type: none"> - MFN Statüsünün Kaldırılması ➤ Tarife Dışı Önlemler ➤ Stratejik Ticaret Kontrolleri ➤ Ambargo 	<ul style="list-style-type: none"> Finansal Varlıkların Dondurulması Kara Liste Uygulaması Kredi/Finansman Yasakları Teknik Desteğin Durdurulması 	<ul style="list-style-type: none"> Limanların Savaş Gemileriyle Abluka Altına Alınması Ticaret Yollarının Savaş Gemileriyle Abluka Altına Alınması

şeklinde sınıflandırılabilir. Ayrıca uygulayan taraf bakımından tek taraflı yaptırımlar ve çok taraflı yaptırımlar şeklinde sınıflandırılabilirken uluslararası örgütlerce uygulanan yaptırımlar da ayrıca değerlendirilebilir.

Bazı yaptırımlar birden fazla alana birden temas etmektedir. Örneğin abluka, genellikle savaş gemileri kullanarak liman veya ticaret yollarını zorla kapatmak şeklinde uygulandığı için askeri yaptırımların ve savaşların bir parçası olarak karşımıza çıkarken, finansal yaptırımlar içerisinde değerlendirilebilecek kara liste uygulaması ambargoyla birlikte uygulanabilmektedir. BM'nin uyguladığı ambargo kararlarında ambargo uygulanan ülkelere yönelik verilen teknik (daha çok askeri) desteğin durdurulması şeklindeki uygulamalar finansal yaptırımlar içerisinde değerlendirilebilir.

Finansal yaptırımlarda ise karşımıza daha çok verilen kredi ve borçların, mali yardımların durdurulması gibi uygulamalar çıkmaktadır. Ancak belki de en önemli finansal yaptırım şekli gerçek veya tüzel kişilerin mal varlıklarının dondurulması şeklindedir. Buna pek çok örnek verilebilir. Örneğin RF'nin Ukrayna'ya yönelik askeri müdahalesinin ardından Rus oligarkları denilen kişilere yönelik birçok ülke yaptırımlar uygulamıştır (Sandford, 2022).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNCEL UYGULAMALAR VE TARTIŞMALAR

Yakın tarihte giderek ağırlık kazanan gümrük yaptırımları günümüzde de önemli bir enstrüman olarak önemini korumaktadır. Daha önce yaşanan pek çok olaydan çıkarılan derslerle yaptırımların biçimleri değişmiş ve akıllı yaptırım kavramı literatüre girmiştir. Günümüzde yaşanan bazı güncel olaylar üzerinde yaptırımlar analiz edilecek olursa ağırlıklı olarak MFN statüsünün kaldırılmasının kullanıldığı görülmektedir.

3.1. Hindistan'ın Komşu Ükelere Uyguladığı Yaptırımlar

3.1.1. Hindistan'ın Pakistan'a Uyguladığı Tarife Artırımları

Hindistan da Pakistan da 1947 yılında imzalanan GATT'ın kurucu 23 kurucu üyesindedir (WTO, 2022). Hindistan'ın Pakistan'a MFN Statüsünü vermesi 1996 yılında gerçekleşmiş, ancak Pakistan Hindistan'a bu statüyü vermek yönünde 2012 yılında ilerleme kaydetse de (Taneja, 2018:1; Sontanam, 2019) bu statüyü Hindistan'a vermemiştir (Qamar, 2005:53). Bağımsızlıklarından bu yana başlangıçta birbirine komşu iki ülkenin birbirlerinin en önemli ticaret partneri olmasına rağmen aralarındaki güven eksiği nedeniyle ticari ilişkileri zamanla görece düşük seviyede seyretmiştir (Ayyubi ve Aslam, 2017:33).

3.1.1.1. Arka plan

Hindistan ile Pakistan arasındaki çatışmanın izi oldukça gerilere götürülebilir. İngilizlerin bölünmeyi yönetmekteki başarısızlığı başta olmak üzere, liderlerin çeşitli hataları, tarihi düşmanlıklar, Keşmir bölgesi üzerindeki iddialar bir çok yönden bu çatışmayı beslemiştir (Cohen, 2002:198).

1947 yılında İngilizlerin iki yüz yıldan sonra sömürgelerini terk etmesinden sonra ortaya çıkan Hindistan ve Pakistan'dan Pakistan daha çok Müslüman nüfusun yaşadığı bölgede kurulurken Hindistan da Hindu nüfusun yaşadığı yerde kurulmuştur. Aralarındaki sınırı ise İndus Nehri oluşturacaktır. Mahatma Gandhi'nin bu bölünmenin sakıncalarını uyarmasına rağmen bölünme gerçekleşmiştir ancak İngilizlerin hangi devletin tarafını seçecekleri konusunu prenlere bırakması birkaç

bölgede ciddi sakıncalar doğurmuştur. Zira, Hyderabad'ın büyük çoğunluğu Hindu olmasına rağmen prensi Müslüman, Jammu ve Kaşmir'in ise büyük çoğunluğu Müslüman olmasına rağmen nüfusu Hindu idi (Duiker ve Spielvogel, 2010:993). Devamında oldukça ciddi soykırımlar yaşandı, neredeyse 14 milyon insan göç etti, iki ulusun kuruluşu da trajediyle oldu (Roberts ve Westad, 2013:981).

İki ülkenin arasında 1947-1948, 1965, 1971 ve 1999 yıllarında dört savaş gerçekleşmiştir. Hindistan-Pakistan arasındaki savaşlar düşük ölçekli, sınırlı süreli olmuştur (Ganguly, 1995:167-178).⁴

3.1.1.2. 2019 Pulwama Terör Saldırısı

14 Şubat 1999 tarihinde, Hindistan'da Kaşmir'de Pulwama şehrinde 16 adet Merkezi Rezerv Polis Kuvveti (CRPF) aracının oluşturduğu konvoyu bomba yüklü bir araç tarafından yapılan terör saldırısında 40 personel hayatını kaybetmiştir (Siyech, 2019:6).

Jaish-e Mohammed isimli bir örgüt saldırıyı üstlenmiş, saldırının hemen ardından Hindistan'ın söz konusu örgüte ait olduğunu iddia ettiği Pakistan'daki çeşitli noktaları bombalamasıyla durum neredeyse konvansiyonel savaş görünümüne dönmüştür (Pandya, 2019:65; Ünlü, 2019).

26 Şubat'ta Hindistan Pakistan içerisindeki söz konusu örgüte ait bir kampa hava saldırısı düzenlemiş ve pek çok sayıda teröristi öldürdüğünü duyurmuş, hemen ardından Pakistan da Kaşmir içerisine hava saldırısı gerçekleştirmiş, devamında da karşılıklı füze saldırıları sürmüştür (Yusuf, 2019:6). Saldırıdan kısa bir süre sonra Hindistan yetkilileri saldırıdan sorumlu olanların yüksek bir bedel ödeyeceğini ifade etmiş ve Hindistan, Pakistan'ın "En Çok Kayrılan Ulus" (MFN) statüsünü iptal etmiştir (Çelik, 2020:209). Devamında Hindistan, Pakistan menşeli bütün eşyalara yönelik gümrük tarifelerini %200'e yükseltmiştir (Government of India, 2019). Bunu yaparken de Armonize Sistem'in Akit taraflarca özel amaçlarla kullanılmak üzere boş bırakılan 98. Faslını kullanmıştır:

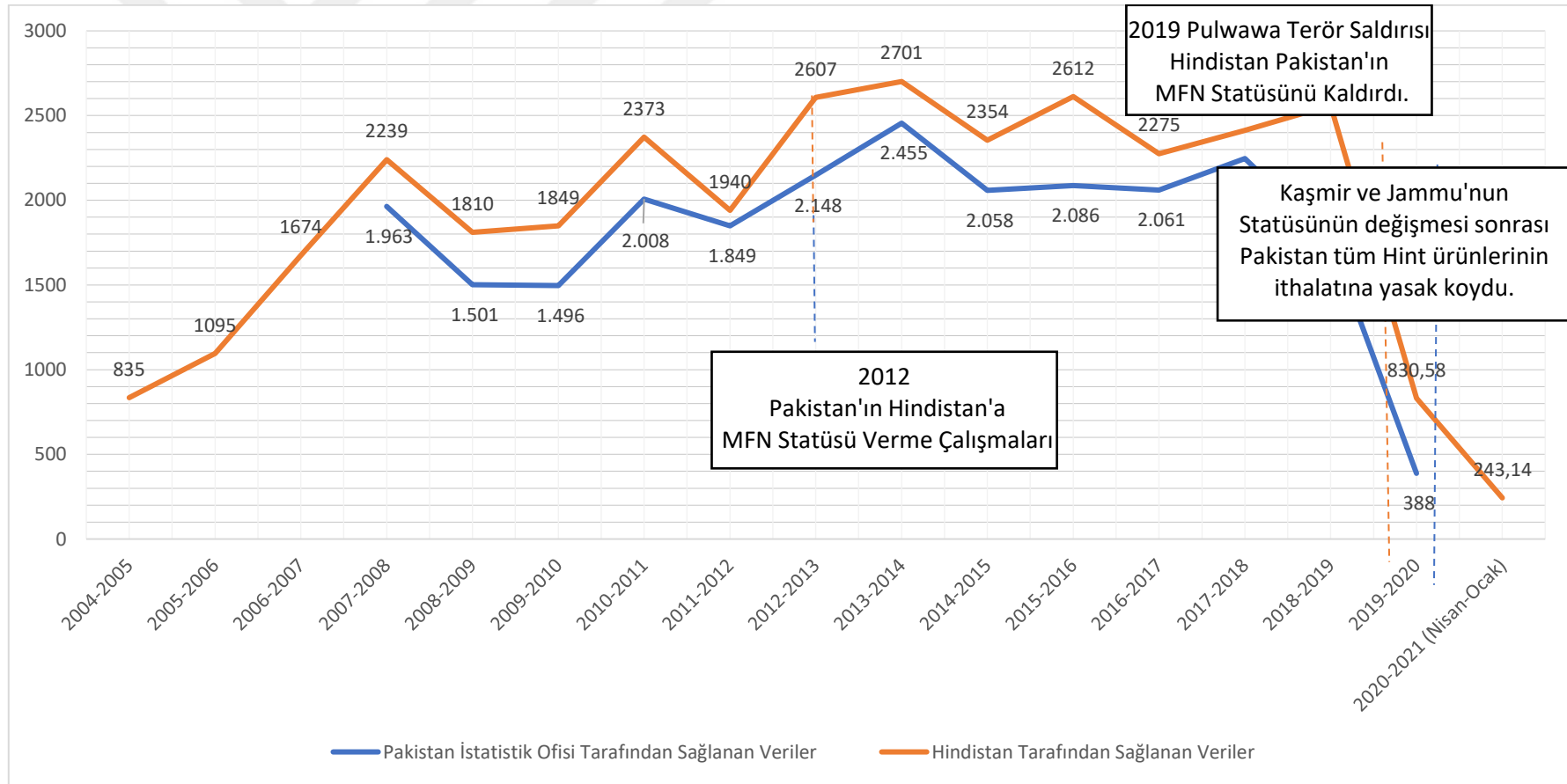
---

⁴ Ganguly bu çalışmayı yazdığında henüz 1999 yılındaki çatışma gerçekleşmemiştir. Ancak yazarı doğrulayacak şekilde 1999 yılında yaşanan Kargil Savaşında da kayıplar ülke nüfuslarına oranla düşük kalmıştır.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
“9806 00 00”	Pakistan’dan ihraç edilmiş veya Pakistan menşeli tüm ürünler. (Government of India, 2019)	-	%200	-

Tablo 8 Hindistan'ın Pakistan'a Uyguladığı Tarife Artırımı

Ayrıca Jammu ve Kaşmir’in 1947’de imzaladıkları katılma anlaşmasının 370. Maddesi uyarınca kazandıkları özerk statü 5 Ağustos 2019 tarihinde Hindistan tarafından iptal edilmiş ve bu iki eyaletin özel statüleri kaldırılmıştır (Rather, Wani ve Suhrawardy, 2020:508) Bunun üzerine 9 Ağustos 2019 tarihinde Pakistan, Hindistan menşeli her türlü ürünün ithalatını yasaklamıştır (Government of Pakistan, 2019).

Grafik 5 Yıllara Göre Hindistan Pakistan Toplam Ticareti (Milyon. \$)

Grafik Bilgi Kaynakları: Pakistan İstatistik Ofisi Mail ile talep edilen istatistik bilgileri.

Hindistan İstatistik Ofisi <https://tradestat.commerce.gov.in> (Erişim Tarihi:10.11.2021)

3.1.1.3. Yaptırımların Sonuçları

Her ne kadar yalnızca Hindistan, Pakistan'a MFN MFN statüsünü vermiş olsa da, Pulwama Saldırısından önce de iki ülkenin ticaretinin yüksek derecede olduğu söylenemez. Örneğin -yaptırımlardan önce 2017-2018 döneminde Hindistan'ın Pakistan'a olan ihracatı 1,924,28 milyon dolar iken, Hindistan'ın tüm ihracatı 303,526,16 milyon dolar idi. Dolayısıyla Pakistan'a olan ihracatı Hindistan'ın toplam ihracatının yalnızca %0,63'ünü teşkil etmekteydi. Yine Hindistan'ın Pakistan'dan ithalatı aynı dönemde 488,56 milyon dolar iken o dönemde Hindistan'ın toplam ithalatı 465,580.99 olup Pakistan'dan yaptığı ithalat toplam ithalatının yalnızca %0,10'una tekabül etmekteydi (Government of India, 2021).

Pakistan verileri incelendiğinde de durumun pek iç açıcı olduğu söylenemez. 2017-2018 döneminde Pakistan'ın toplam ithalatı 60,795,00 milyon dolar olup, 1,889,25 milyon doları Hindistan'dan ithal edilenlerdir. Bu da toplam ithalatının yalnızca %3,1'ine tekabül etmektedir. Yine aynı dönemde Pakistan'ın toplam ihracatı 23,212,00 milyon dolar iken yalnızca 357,30 milyon doları Hindistan'a yönelik ihracatıdır. Bu da toplam ihracatının %1,5'ine tekabül etmektedir (Pakistan Bureau of Statistics, 2021).

Hindistan, MFN statüsü vermiş iken Pakistan menşeli eşyalara eğer tarımsal iseler %32,8, tarımsal ürün değilse %10,7 tarife uygularken (Suneja, 2019), Pulwama olayı sonrası uyguladığı yaptırımda tüm ürünlerin tarifelerini sabit bir değere, %200'e çıkarmıştır. Bu yaptırımların neticesinde iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2019-2020 döneminde Pakistan'a göre 388 milyon dolara, Hindistan'a göre 830,58 milyon dolara düşmüştür. Daha önceki yıllarda 2007-2019 arasındaki toplam ticaret hacmi yıl bazında ortalaması Pakistan'a göre 1.969,39 milyon dolar, Hindistan'a göre 2311,18 milyon dolar iken yaptırımlar nedeniyle iki ülke arasındaki ticarete %80 ila %64 arasında bir düşüş gerçekleştiği değerlendirilmektedir. İki ülke aralarındaki ticareti birbirinden farklı raporlamaktadır.

Ancak dünyayı oldukça sert bir şekilde etkileyen Covid-19 pandemisinin de etkisiyle Pakistan ekonomisi 2021 yılına gelindiğinde oldukça zarar görmüş, Pakistan tarafında Hindistan ile olan ticaretin yeniden canlanmasına yönelik talepler gündeme

gelmiştir (Janjua, 2021). 24 Şubat 2021 tarihinde iki ülkenin aralarında ateşkes imzalamasının da getirdiği iyimser hava neticesinde 30 Mart 2021 tarihinde alınan kararla Pakistan tarafında yaptırımlar esnetilmiş ve Hindistan'dan yapılan pamuk ve şeker ürünlerinin ithalatına izin verilmiştir (Government of Pakistan, 2021).

3.1.2. Hindistan'ın Çin'e Uyguladığı Tarife Artırımları

Hindistan'ın çeşitli Çin menşeli çeşitli eşyalara yüksek tarife uygulayacağını ilan etmesi, Çin ile arasında 2020 yılında yaşanan sınır çatışmasının ardından gelmektedir (Srivastava, 2020).

Tarihleri boyunca Himalaya Dağları ile ayrılan ve bu nedenle de iletişimleri sınırlı kalan bu iki toplum barış içinde yaşadı. Gerek Budizm, gerekse de Hinduizm Hindistan'da ortaya çıkıp Çin'e yayıldı (Hei-Lee, 2011:545)

Çin 2019 yılında 23,523,358 milyon dolar GSMH'si ile dünya ekonomileri içinde en büyük ekonomi, Hindistan ise 9,560,220 milyon dolar GSMH'si ile dünyanın en zengin üçüncü ekonomisi haline geldi (World Bank, 2021). 2019 yılında Çin 1,397,715,000 nüfusuyla dünyanın en büyük nüfusa sahip ülkesi, Hindistan ise 1,366,417,750 nüfusuyla dünyanın en büyük ikinci ülkesidir (World Bank, 2021).

Çin ile Hindistan arasındaki çatışmanın tarihi 1950'lere kadar götürülebilir (Paul, 2008:3). 1899 yılında İngilizler tarafından bölgede gelecekteki yaşanması muhtemel çatışmaları önlemek maksadıyla MacDonal Çizgisi çizilmişse de Çin ve Tibet Hindistan'a yönelik sınır ihlallerine devam etmiştir. 1913 yılında Simla'da İngilizlerin Hint Sekreteri McMahan liderliğinde yeni bir konferans daha düzenlenmiştir. Müzakereler altı ay sürmüştür (Talukdar, 2015:272). Müzakereler sonucunda kabul edilen ve McMahan Çizgisi olarak tarihe geçen çizginin doğu kısmı, Hindistan, Çin ve Butan arasında yer alan üç kavşaktan batıdan, doğuda ise Brahmaputra Nehri'ne, ağırlık olarak Himalayaların tepesi boyunca uzanan bir çizgidir. Bu bölüm Hindistan'ın Arunaçal Pradeş Eyaleti'dir ve yaklaşık 90.000 km²'lik bir alanı kapsayan bu bölümde bir milyondan fazla insan yaşamaktadır (Zhang ve Li, 2013:2). Günümüzde Hindistan yönetimi altında olmasına karşın Çin bunu tanımamakta, burayı Güney Tibet olarak adlandırmakta ve burada hak iddia etmektedir (Congressional Research, 2021:3). Her ne kadar taraflar arasında gerilim sebebi olsa da bu bölge ekonomik bir öneme sahip bir bölge değildir (Sander, 2007:405).

Çinliler her iki ülke arasındaki sınır çatışmalarından İngiliz koloni mirasını sorumlu tutmakta ve iyi çizilmeyen bir sınır nedeniyle bu çatışmaların yaşandığını iddia etmektedirler. Çin'e göre İngilizler yayılcı çıkarları doğrultusunda bu sınırları

çizmişlerdir. Ancak çelişkili bir şekilde, 1950’li yıllara kadar bu sınırı hiç sorgulamamışlardır (Jain, 2017:32-33).

Batıda ise Keşmir’in Ladakh bölgesinde yer alan Aksay Çin adındaki bölge, yine Çin egemenliği altında bulunmakta olup, Hindistan da bu bölgede hak iddia etmektedir (Hoffmann, 1987:37). Bu bölgenin Çin egemenliğine geçmesi iki ülke arasında yaşanan 1962 savaşının sonucudur (Dutta, 2020). Ayrıca 1963’teki bir anlaşmada Pakistan da bir kısım Keşmir toprağını Çin’e vermiştir (Hei-Lee, 2011:545).

Günümüzde iki ülke arasındaki sınır uzunluğu 3.488 km’dir (Bhonsale, 2018:1). Türkiye’nin tüm kara sınırlarının uzunluğunun 2.499 km olduğu göz önüne alındığında iki ülke arasında oldukça büyük bir sınır komşuluğu bulunmaktadır.

1962 yılında birbirleriyle yaptıkları savaşın ise birkaç belli başlı sebebinden söz edilebilir. Bunlardan en önemlisi iki devlet arasındaki sınır uyuşmazlığıdır. Çin 1950 yılında Aksai Chin içinden geçen bir yol inşa etmiş, ancak Hindistan bu yolun farkına 1958 yılında varmıştır (Chakravorty, 2017:289). Çin McMahon hattını tanımadığını ilan etmiş, aynı dönemde 1959 yılında Tibet isyanı nedeniyle Dalai Lama’nın Hindistan’a kaçması da bu çatışmaların sebeplerinden olmuştur. Nitekim Dalai Lama diasporadayken bir hükümet kurmuş bu da Çin’i son derece rahatsız etmiştir. Hatta bundan ötürü ilerleyen dönemlerde Hindistan-Pakistan arasındaki gerilimlerde Çin Pakistan’ın tarafını tutmuştur (Hei-Lee, 2011:545).

Savaştan önce, 1960 yılında Çin doğuda McMahon çizgisinin gerisine çekilmeyi, batıda ise Aksai Chin’in Çin’e bırakılmasını teklif ettiyse de Hindistan bunu kabul etmemiştir (Sander, 2007:406). Çin Aksai Chin bölgesi’ni Tibet isyanını bastırırken kullanmıştır (Sander, 2007:406). Yine Çin Xinjang ve Tibet arasında bir köprü, geçiş hattı olarak kullanmaya başladığı Aksai Chin’i kendi toprakları içerisinde gösteren haritalar yayınlamıştır. Dalai Lama’nın Hindistan’da bulunmasına müteakip Çin-Hindistan arasındaki sınır bölgelerinde küçük çapta çatışmalar yaşanmaya başlamıştır (Gupta ve Lüthi, 2017:33). Sınır çatışmalarının şiddetlenmesinin ardından Nehru askeri birlikler göndermiş ve Çin’den uyuşmazlığa konu bölgeyi terk etmesini istemiştir (Roberts ve Westad, 2013:1053). Nitekim Nehru McMahon hattının sınır

olarak kabul edilmesinde direnmekteydi. Çin ise Simla Konvansiyonu'na imza atan Tibet'in o tarihlerde bağımsız olmadığını iddia etmekte ve bu nedenle anlaşmaya attığı imzayı sorgulamakta olsa da sözkonusu konvansiyonda Çin'e ait temsilci de bulunmaktaydı (Sander, 2007:406).

Doğuda Assam Vadisi yakınlarında Hintlileri hızlı bir şekilde iten Çin Ordusu Hint Ordusunda büyük bir şaşkınlık uyandırırken dikkatleri doğuya çeken Çin, beklenmedik bir şekilde batıda Karakurum üzerinden ilerlemiştir. Daha sonra da batıdaki kazanımlarından geri çekilmemişlerdir (Kulke ve Rothermund, 2004:355).

21 Kasım 1962 tarihinde Çin tek taraflı olarak çatışmayı durdurmuştur (Sander, 2007). Hindistan ile Çin arasındaki 1962 savaşı Hindistan ve Hindistan başbakanı Nehru için son derece onur kırıcı bir şekilde sonuçlanmıştır (Butt, 2006:163). Bu yenilginin sonucunda Hindistan'ın 1383 Çin'in ise 722 askeri hayatını kaybetmiştir (Wortzel, 2003:343). Hindistan Aksai Chin bölgesini (38.000km²) kaybetmiştir (Hei-Lee, 2011:545). İki ülke arasındaki sınır 2003 yılında de facto olarak kabul edilmiştir (Butt, 2006:163).

3.1.2.1. 2020 Yılındaki Sınır Çatışmaları

Gerçek kontrol edilen bölge (GKE-Line of Actual Control) ile iddia edilen sınırlar arasındaki farklılık 1962 savaşından bu yana gerilimlere sebep olmaya devam etmiştir. Batıda Aksai Chin bölgesi, orta kısımda Sikkim doğuda ise Arunachal Pradesh bölgeleri uyuşmazlık konusu olup iki ülke arasındaki haritalarda bu bölgeler farklı çizilmektedir. Yukarıda anlatıldığı üzere batıda yer alan Aksai Chin bölgesi 1962 savaşında Çin egemenliğine geçmiş, orta kısımda yer alan Sikkim bölgesinde 1975 yılında yapılan referandum ile Hindistan eyaleti haline gelse de Çin burayı bağımsız bir devlet olarak görmekte, doğuda ise Arunachal Pradesh bölgesi 1914 McMahon çizgisi ile belirlenmiş olup, 1962'de Çin McMahon çizgisinin gerisinde kalmayı kabul etse de bu bölgede hak iddia etmektedir (Green, 2020:2).

İki ülke arasında 1996 yılında varılan mutabakatın aksine 2020 yılında Çin tarafının sınırda silahlanması gerilimin sebeplerinden birisi olmuştur. Her iki ülke de birbirini mevcut durumu ihlal etmekle suçlamaktadır (Pandey, 2020:3). Haziran

2020'ye gelindiğinde iki taraf da askeri kayıplar vermiştir. Kimi kaynaklara göre Çin tarafının 43, Hint tarafının ise 20 askeri ölmüştür (Dwivedi, 2020).

3.1.2.2. Hindistan'ın Gümrük Yaptırımları

2021 şubat ayına gelindiğinde Hindistan birçok eşyada gümrük vergilerini yükseltme kararı almıştır. Bu eşyalar özellikle elektronik eşyalar olup Hindistan bunun yerel üretimi geliştirmek amacıyla olduğunu ifade etmiştir (Reuters, 2021). Ancak Hindistan'ın Çin'den en büyük ithalat kalemini elektronik eşyalar oluşturmaktadır (Nair ve Pandey, 2020). Hindistan'ın daha önceki bölümde Pakistan'a uyguladığını bahsettiğimiz gümrük vergileri gibi, genel olarak gümrük vergilerini yükseltmesi Dünya Ticaret Örgütü'nün de uyarılarına neden olmuşsa da (Mishra, 2021) Hindistan gümrük vergilerini araç olarak kullanmaya devam etmektedir.

Hindistan'ın 2 Şubat 2021'den itibaren yürürlüğe girecek olan vergi paketinde özellikle elektronik ağırlıklı 1.250 farklı eşyada tarife artırımları yer almaktadır (Chand, 2021). Hindistan'ın Çin'den ithal ettiği eşyaların %90'dan fazlasının elektronik eşya olması, ayrıca 2020 Haziran ayında, çatışmalara müteakip kamuoyunda "Boycot Çin" seslerinin yankılanması dikkat çekicidir (The Economic Times Retail, 2020). Hindistan bu vergi artırımlarının kendi kendine yeterlilik ve yerli üretimi teşvik etmek için olduğunu ifade etmektedir. Ancak 2020 yılında çatışmalara müteakip, Hindistan Çin'e yönelik tarife artırımları yapmayı planladığını zaten ifade etmiştir (Srivastava, 2020).

Çin ile yaşadığı problemlere rağmen, Çin, Hindistan'ın en büyük ticari partnerlerinden birisidir. Hindistan 2019/2020 döneminde 313,361.04 milyon dolar olan ihracatının 16,612.75 milyon dolarını Çin'e yapmıştır. Bu yönüyle Hindistan'ın en büyük üçüncü ihracat partneridir.

Ülke:	Hindistan'ın İhracatı: (Mil. Usd)	Hindistan'ın Toplam İhracatı İçindeki Payı:
Amerika Birleşik Devletleri	53,088.77	% 16,94
Birleşik Arap Emirlikleri: (UAE)	28,853.59	%9,20
Çin Halk Cumhuriyeti	16,612.75	%5,3

Tablo 9 2019-2020 Döneminde Hindistan'ın En büyük Üç İhracat Partneri (Hindistan İstatistik Ofisi, 2021)

Aynı dönemde Hindistan'ın toplam ithalatı 474,709.28 milyon dolar olup, bunun 65,260.75 milyon doları'nı Çin'den yapmıştır.

Ülke:	Hindistan'ın İthalatı (Mil. Usd)	Hindistan'ın Toplam İthalatı İçindeki Payı:
Çin Halk Cumhuriyeti:	65,260.75	%13,74
Amerika Birleşik Devletleri:	35,819.87	%7,54
Birleşik Arap Emirlikleri (UAE)	30,256.65	%6,37

Tablo 10 2019-2020 Döneminde Hindistan'ın En Büyük Üç İthalat Partneri (Hindistan İstatistik Ofisi, 2021)

Tablodan da görüleceği üzere Hindistan'ın en büyük ithalat partneri Çin Halk Cumhuriyeti olup Hindistan'ın toplam ithalatının %13,74'ü Çin'den yapılmaktadır. Bu durum Hindistan ve Çin arasındaki tarihi çatışmalara rağmen oldukça dikkat çekicidir.

Kimi yazarlar, Çin'in Hindistan'dan ithal ettiği bazı eşyalara ilişkin uyguladığı anti-damping uygulamasını uzatmasını "cezalandırıcı tarife /punitive tariff" olarak tanımlamış ve 2020 yılında yaşanan çatışmalara bağlamıştır (Patranobis, 2020). Ancak yaptırımların daha çok Hindistan tarafından geldiği değerlendirilmektedir. The Wire'da çıkan bir makalede sözkonusu sınır çatışmalarından sonra Hindistan'ın Çin'e olan ekonomik bağımlılığını azaltma çabalarına ilaveten Hindistan'ın başlıca uyguladığı yaptırımlar şöyle listelenmiştir:

- Bazı Çin firmalarının yazılımlarının yasaklanması
- Doğrudan yabancı yatırımlara yönelik bazı kısıtlamalar
- Çin firmalarının 5G uygulamalarının engellenmesi (Wire, 2021)

3.1.2.3. Sonuçlar

İki ülke arasındaki ticaretteki değişimlerden 2019 yılında ortaya çıkan Covid19 pandemisinin de etkisi nedeniyle, sınır çatışmalarının etkisini ayırt etmek güçleşmektedir.

Hindistan'ın Çin'den İthalatı	
2020 Yılı Şubat-Nisan Dönemi (Mil. Usd)	2021 Yılı Şubat-Nisan Dönemi (Mil. Usd)
62379,49	58361,78

Tablo 11 2020-2021 Yılı Hindistan'ın Çin'den İthalatında Değişim (Hindistan İstatistik Ofisi, 2021)

Ancak veriler incelendiğinde Hindistan'ın 2020 yılı aynı dönem toplam ithalatının 443.238,36 milyon dolar iken 2021 yılı aynı dönemdeki toplam ithalatının 344.959,70 olduğu ve toplamda %22'lik bir düşüşün gerçekleştiği görülmektedir (Hindistan İstatistik Ofisi, 2021). Çin'den yaptığı ithalatlardaki düşüş ise %6,44 seviyesinde kalmış, toplam ithalatındaki düşüşten daha az olduğu görülmektedir.

Mayoru Baba Himalaya'lardaki çatışmadan sonra yaşanan ticari düşüşün 2020 yılında %20 seviyesinde olduğunu iddia etmektedir (Baba, 2021). Ancak Mayoru Baba'nın ifade ettiği düşüşün yaşandığı dönemde Hindistan'ın diğer bütün ticaret partnerleriyle olan ithalatında gerileme olduğu göze çarpmaktadır. Bu düşüşün ne kadarının çatışma ile ilgili olduğunun anlaşılması zorlaşmaktadır.

Hindistan'ın Pakistan'a yönelik yaptırımlarının katılığı (MFN Statüsünün İptali gibi) ile Çin'e yönelik yaptırımları arasındaki farklılık bu çalışmanın temel kavramlarından birisi olan asimetriye örnek olarak gösterilebilir. Pakistan'ın aksine Çin, Hindistan için büyük bir ticaret ortağıdır.

3.2. Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya Müdahalesi Sonucu Rusya Federasyonu'na Uygulanan Yaptırımlar

RF 2019 yılında 407 milyar dolar ihracat ve 238 milyar dolar ithalat profiline sahip, dünya ticaretinde önemli bir yere sahip bir ülkedir (OEC, 2022). Ancak 2014 yılında Kırım'ı da ilhak etmesi gibi önemli olayların yaşandığı Ukrayna'ya askeri müdahaleleri sonucunda özellikle 2022 yılının ilk çeyreğinde RF'ye yönelik olarak önemli gümrük yaptırımları uygulanmıştır.

3.2.1.1. Arka plan

Tarihi boyunca yalnızca kırk yıldan daha kısa bir süreliğine bağımsız kalabilen Kırım, Hunlar'dan Hazarlara, Bizans İmparatorluğu'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na sayısız devletin ilgi alanında olmuş bir bölgedir. İlk defa 1783 yılında Ruslar

tarafından ilhak edilen Kırım, 1954 yılında Sovyetler Birliği içerisinde Ukrayna'ya bağlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılışının ardından Ukrayna'da kalan Kırım, dağılmanın hemen ardından RF tarafından talep edilse de otonom kalmaya devam etmiştir (Bebler, 2015:37-39). Ancak 1992 yılında Kırım kendi bağımsızlığını iddia etse de Ukrayna 1954 yılında Kırım'ın Ukrayna'ya bağlandığını gerekçe göstererek bu durumu kabul etmemiştir (Wood, 2015:7).

2013 yılında dönemin Ukrayna Devlet Başkanı Victor Yanukoviç'in AB ile yapılması planlanan ortaklık anlaşmasını imzalamayacağını ifade etmesiyle patlak veren Ukrayna içindeki kriz, geniş çaplı gösteriler ve ardından da Yanukoviç'in devrilmesi ve Batı yanlılarının iktidara geçmesiyle sonuçlanmıştır (Kofman, 2017:1).

Bu süreçte Kırım'da 26 Şubat 2014 tarihinde Simferopol'da RF taraftarı eylemlerle başlayan olayların neticesinde, yapılan referandumla Kırım RF'na bağlanmıştır (Matzek, 2016:3). 16 Mart'ta düzenlenen bu referandum Tatarlar gibi pek çok kesim tarafından boykot edilmiş 27 Mart'ta BM Genel Kurulu tarafından da (R69/262) yasa dışı ilan edilmiştir (Paul, 2014:39).

Ukrayna'nın kendi içinde Batı yanlısı ve Rus yanlısı şeklindeki iki farklı fikir yapısı, özellikle doğu bölgelerinde Rus yanlısı nüfusun yaşaması ve batı kesimindeki nüfusun da Avrupa yanlısı olması yaşanan sosyal çatışmanın da kaynağıdır (Marxsen, 2014:369). Nitekim Batı kesimindeki nüfusun nispeten Avusturya ve Polonya kökeninden izler barındırması, Rusça'nın Batı kesiminde yaygın olmaması, yine Türki kökenli Tatarlar gibi unsurların bulunması Ukrayna'nın çok etnikli yapısından kaynaklanmaktadır. Bu durumda Ukrayna bir nevi Batı ve RF arasında kalmış bir ülkedir (Clarke, 2019:9-10).

Kırım'ın ardından Ukrayna'nın doğusunda yer alan iki itilafli bölge de çatışmaların içerisine sürüklenmiştir. Bu bölgeler Donetsk ve Luhanks olup (Donbas olarak da bilinir), yüksek sayıda Rusça konuşan nüfusa sahiptir. Kırım'da yaşanan olaylara benzer bir şekilde buralarda da RF yanlısı eylemciler çeşitli binaları ve önemli noktaları işgal etmiş, bazı şehirleri kontrol altına almıştır. Nisan 2014 yılında ayrılıkçılar Donetsk ve Luhanks Halk Cumhuriyetini kurmuşlardır. Ardından

uluslararası arenada kabul görmeyen referandumlar düzenlemişlerdir (Fischer, 2019:8-9).

RF'nin Kırım'ı ilhakının ardından Rus yetkililere yönelik seyahat kısıtlamaları ve mal varlığı dondurmaları gibi çeşitli ekonomik yaptırımlar başlamıştır (A. Paul, 2015:2). Ancak bu yaptırımların daha geniş bir hal alması ilerleyen olaylardan sonra gerçekleşecektir.

2021'in ekim ayında RF'nin Ukrayna sınırına geniş çapta askeri yığınak yaptığının uydu görüntülerinden anlaşılması neticesinde pek çok ülke RF'nin Ukrayna'ya yönelik askeri bir harekette bulunacağına dair uyarılarda bulunmuştur (Global Conflict Tracker, 2022). RF tarafından Ukrayna'ya yönelik 23 Şubat 2022'de RF Başkanı Putin'in "özel askeri operasyon" ("*special military operation*") olarak duyurduğu askeri müdahale başlamıştır (Kirby ve Guver, 2022). RF bu hareket için "*Ukrayna'nın askersizleştirilmesi, Nazilerden arındırılması*" gibi çeşitli gerekçeler öne sürmektedir (Kirby, 2022).

3.2.1.2. Rusya Federasyonu'na Yönelik Uygulanan Yaptırımlar

RF'nin Ukrayna'ya yönelik askeri hareketinin başlamasının hemen ardından dünyanın çeşitli ülkeleri tarafından RF ve onun müttefiki Belarus'a karşı pek çok ekonomik yaptırım uygulanmıştır. Bu yaptırımlar kısaca listelenecek olursa;

- Çeşitli lüks eşyaların ve araçların RF'ye ihracının yasaklanması (Başta Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği)
- RF'den ithal edilen bazı eşyalara yönelik vergi artırımını (Başta Birleşik Krallık)
- Çift kullanımlı eşyalar başta olmak üzere çeşitli eşyaların ihracının yasaklanması (Başta Birleşik Krallık, Avrupa Birliği, Japonya, ABD vd.)
- RF'nin MFN statüsünün kaldırılması kararı alınması (Başta G7 Ülkeleri)
- RF'den çeşitli eşyaların ithalinin yasaklanması (Avrupa Birliği vd.)
- Bazı Rus oligarklarının ve RF rejimine mensup bazı kişilerin mal varlıklarına el konulması (Japonya, Avrupa Birliği, ABD, Kanada vd.)
- Rus uçaklarına uçuş yasakları

- Rus gemilerinin limanlara giriş yasağı
- Bankacılık sistemine yönelik yasaklar (BBC, 2022)

Bu çalışmada söz konusu yaptırımlardan özellikle RF'nin MFN statüsünün kaldırılması üzerinde durulacaktır.

3.2.1.2.1. Rusya Federasyonu'nun MFN Statüsünün Kaldırılması

Daha önce, DTÖ kapsamı GATT anlaşması gereği, ülkelerin tüm üye ülkelere MFN statüsü tanınması gerektiğine değinilmişti. RF de 22 Ağustos 2012'de DTÖ'ye üye olmuştur (WTO, 2022). Bu bağlamda DTÖ'nün “*ayrımçılık yapma yasağı*” ve “*MFN statüsü*” ilkeleri gereğince RF'ye tüm üye devletlerin MFN statüsü tanınması gerekmektedir. Ülkeler DTÖ üyesi olmayan ülkelere diledikleri gibi tarife yaptırımları veya tarife dışı önlemler getirebilirken DTÖ üyesi ülkelerin birbirine bu türden gümrük yaptırımları uygulayabilmesi çeşitli istisnalarla sınırlandırılmıştır. Yukarıda vurgulandığı üzere Hindistan, Pakistan'ın MFN Statüsünü Pulwama Terör Saldırısına müteakip kaldırmıştır (Reuters, 2022).

ABD'nin de dahil olduğu G7 ülkeleri, Ukrayna'ya askeri müdahalesine karşılık RF'nin MFN statüsünü kaldırma kararı aldıklarını duyurmuşlardır (Tappe, 2022). Günümüzde bu karardan önce ABD'nin bu statüyü uygulamadığı yalnızca iki ülke mevcut olup bunlar Kuzey Kore ve Küba idi (Walsh, 2022).

MFN Statüsünün kaldırılması sonucunda, uygulayan taraf ülkenin tüm DTÖ üyeleri için ortak olarak belirlediği gümrük tarifesi dışında bir tarife uygulamasına olanak tanınmaktadır. Bu durum Japonya için örnek verilecek olursa, yengeçlere uygulanan gümrük tarifesi %4 iken MFN statüsünden çıkarsa eğer RF için bu gümrük tarifesi %6 olacaktır (Takahara, 2022). Kanada için ise RF menşeli tüm eşyalara %35 vergi uygulanması anlamına gelmektedir (Reuters, 2022).

Bütün bu yaptırımların DTÖ anlaşmaları içerisindeki dayanağı ise yukarıda da vurgulanan güvenlik istisnasıdır (*Madde 21*). Buna göre ülkeler kendi güvenlikleri için DTÖ anlaşmalarını uygulamama hakkına sahiptirler. İronik bir şekilde 2019 yılında RF de bu istisnayı Ukrayna'ya karşı uyguladığı ekonomik yaptırımlarda kullanmıştır (Hankla, 2022).

3.2.1.3. Yaptırımların Sonuçları

RF'nin en büyük ticaret partneri hem ithalatta hem de ihracatta Çin'dir. Çin'in Rus ticaretindeki payı, ihracatında %13,43, ithalatında ise %21,91dir (World Bank, 2022). Çin yaptırımlara karşı olduğunu dile getirmiştir (Khaliq, 2022). Bu nedenle en büyük ticari partnerinin RF'ye karşı yaptırımlara katılmaması RF'ye yönelik yaptırımlara en büyük engeli oluşturmuştur. RF'nin ihracatında %10,5 ile en büyük ikinci paya sahip olan Hollanda'nın RF'ye yönelik yaptırımları desteklediği bilinmekle birlikte, AB ile ortak yaptırımları paylaşacağını belirtmiştir (Government of Netherlands, 2022). Avrupa Birliği'nin uyguladığı yaptırım paketinde ise RF'ye yönelik MFN statüsünün kaldırılacağı vurgulanmıştır (Consilium Europa, 2022). Hollanda başta olmak üzere diğer AB üyesi ülkelerin halihazırda MFN statüsünü kaldırıp kaldırmayacağı belirsizliğini korumaktadır. Bu nedenle RF'nin diğer ticaret partnerleri olan Almanya (%6,57 ihracat) gibi AB üyesi ülkeler için de MFN statüsünün kaldırılıp kaldırılmayacağı bilinmemektedir.

Birleşik Krallık hem RF hem de Belarus'un MFN statüsünü kaldıracağını duyurduğu 15 Mart 2022 tarihli açıklamasında bazı başka kısıtlamaları da dile getirmiştir (Government of Netherlands, 2022). Ayrıca Birleşik Krallık RF'nin en büyük 6. ihracat partneri olup RF'den ithalatı 22,3 milyar dolardır (World Stop Exports, 2022).

RF'nin MFN statüsünü kaldıran ve ileride kaldıracağını veya kaldırabileceğini duyuran ülkeler bir araya getirilirse,

Ülke:	RF'den İthalatı (Milyar Dolar)
Avrupa Birliği	174,35 (2020) (EC Europa, 2022)
Birleşik Krallık	22,3 (2021)
Amerika Birleşik Devletleri	17,7 (2021)
Japonya (Takahara, 2022)	10,7 (2021)
Kanada (Burns, Cacic ve Kaminsky, 2022)	0,319 (2020) (Trading Economics, 2022)
Toplam:	225,369

Tablo 12 RF'nin MFN Statüsünü Kaldıracağını Belirten Ülkeler (World Stop Exports, 2022)

RF'nin toplam ihracatı 2018 yılında 510,35 milyar dolarken, 2020 yılında 378,64 milyar dolara düşmüştür (Macrotrends, 2022). MFN Statüsünü kaldıran, kaldıracağını veya kaldırabileceğini beyan eden ülkelerin 2020-2021 yıllarındaki Rus ihracatındaki payı tahmini olarak 225,369 milyar dolardır (Bkz. Tablo 8). Bu da RF'nin toplam ihracatı içerisindeki paylarının %59 (Maks.) ile %44 (Min.) arası olduğu anlamına gelmektedir.

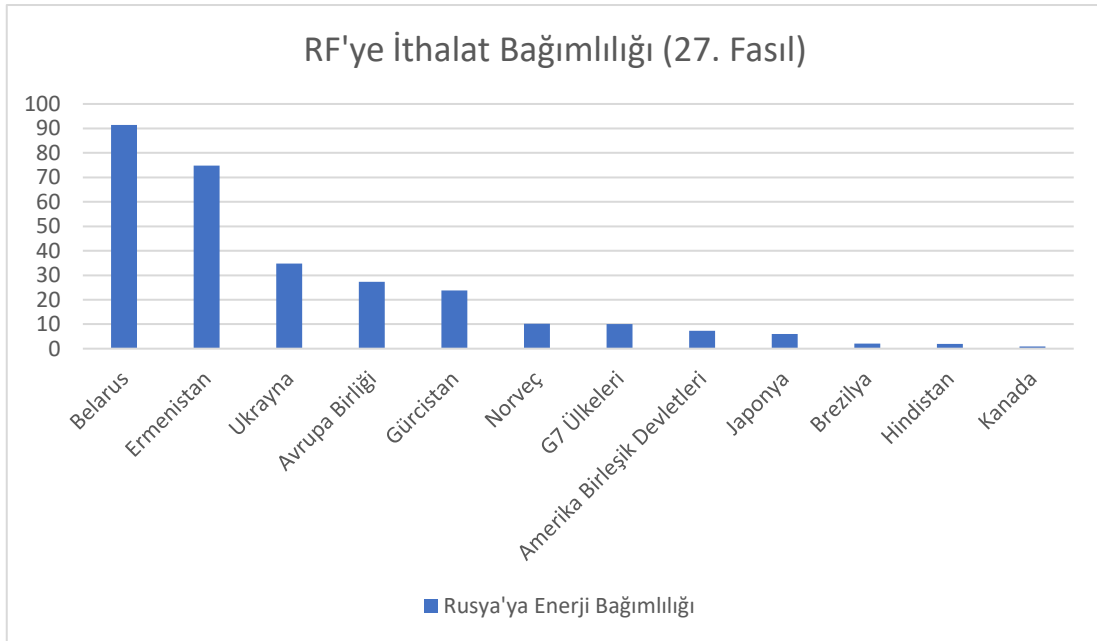
RF'nin dış ticaretindeki çeşitliliğin ve kendisine yaptırım uygulamayacağını belirten büyük ihracat partnerlerinin bulunması MFN yaptırımlarının kapsama alanını en fazla %59 ile sınırlamaktadır. Başka ithalat yasaklarının da uygulanacağı belirtilse de özel olarak MFN statüsünün kaldırılmasının bir ithalat yasaklaması olmaması, yalnızca tarifeleri yükselterek ithalatı etkilemesinin, enerji gibi yüksek talebi olan kaynaklar üzerinde nasıl etki edeceği belirsizdir. Enerji ithalatı RF'ye bağımlı olan ülkelerin enerji ithalatındaki vergileri MFN statüsünü kaldırmak suretiyle artırımlarının kendi iç pazarlarındaki enerji fiyatlarına da yansıtacağı göz önüne alındığında bu yaptırımın iki tarafı keskin bıçak şeklindeki doğasını ortaya çıkaracağı açıktır.

RF'ye yönelik olarak enerji ithalatındaki bağımlılığı azaltma yönünde bir farkındalık uyanmıştır. Bu bakımdan Avrupa Birliği RF'ye enerji bağımlılığını azaltma konusunda çalışmaktadır (Szucs, 2022). 2019 yılında Avrupa Birliği'nin ham petrol ithalatının %26,9'u, doğal gaz ithalatının %41,1'i katı yakıt ithalatının %46,7'si RF'den yapılmıştır. Bazı üye ülkelerde RF'ye bağımlılık %90'lara kadar ulaşabilmektedir (EC Avrupa, 2022). Aşağıda bunun detaylarının yer aldığı bir tablo yer almaktadır.

RF'ye yönelik olarak alınan yaptırım kararlarını zorlaştıran bu durum, diğer belli başlı ülkeler için de geçerlidir. Petrol, doğalgaz gibi eşyalar armonize sistemde 27. Fasılda yer almaktadır. Bazı ülkelerin 27. fasılda Rusya ile yaptıkları belirli başlı ticaret verileri 2020 için aşağıdaki gibidir.

Ülke:	27. Fası Rusya'dan İthalatı (Milyar Dolar)	27. Fası İthalatı (Milyar Dolar)	Toplam (Milyar Dolar)	Rusya'nın Payı (Bağımlılık Yüzdesi)
Japonya	6,387	105,482		% 6,05
Kanada	0,169	20,067		% 0,84
EU-28	68,229	250,078		% 27,28
Amerika Birleşik Devletleri	9,463	130,118		% 7,27
Brezilya	0,346	16,737		% 2,06
Hindistan	2,045	104,358		% 1,95
G7 Ülkeleri	44,535	441,827		% 10,07
Norveç	0,359	3,527		% 10,17
Ukrayna	2,586	7,422		% 34,84
Belarus	6,108	6,684		% 91,382
Gürcistan	0,227	0,954		% 23,79
Ermenistan	0,538	0,719		% 74,82

Tablo 13 27. Fasıda Yapılan İthalatların 2020 Yılındaki RF'ye Bağımlılığı (Ülke Bazında) (UN Comtrade, 2022)

Grafik 6 Rusya'ya Çeşitli Ülke ve Ülke Gruplarının Enerji Bağımlılıkları (2020)

3.3. Etkililik ve Yan Etki (Colleteral Effect) Tartışmaları

Çalışmada irdelenen örneklerde yaptırım uygulayan devletler ya istenen sonuçlara ulaşamamış ya da istenenden tersi sonuçlarla karşılaşmışlardır. Miyagawa'nın, 1933 ile 1990 arasındaki yaptırımları listelediği ve başarılı olup olmadığını değerlendirdiği listesindeki veriler toplandığında irdelediği 25 ekonomik yaptırımın ve ekonomik yardımların durdurulmasını saydığı 6 yaptırımın olduğu görülecektir.

Nitelikli Başarılı:	6	%19
Başarılı:	5	%16
Kısmen Başarılı:	4	%12
Başarısız:	13	%41
Belirsiz veya Devam Ediyor:	3	%9

Tablo 14 Miyagawa'ya Göre 1933-1990 Arası Ekonomik Yaptırımların Başarı Tablosu (Miyagawa, 1992)

Bu durumda başarı oranı %47 olup başarısızlıktan fazla bir oran ortaya koymaktadır (Miyagawa, 1992:10-11). Ancak Miyagawa 1990 yılındaki Irak'ın Kuveyt'i işgalinden sonra uygulamaya konan yaptırımların durumunu "hala devam ediyor" olarak tanımlasa da, yukarıda da vurgulandığı gibi Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi Çöl Fırtınası Harekâtı neticesinde olduğu için bu yaptırımları da başarısız olarak sapsak bile başarı oranı etkilenmemektedir.

Singleton ve Griswold, ABD'nin tek taraflı olarak halihazırda ekonomik yaptırım uyguladığı 75 ülkeye yönelik potansiyel ihracat, pazar, teknoloji gibi yönlerden yaşadığı ekonomik kaybın 15 ila 20 milyar dolar arasında olduğunu tahmin etmektedirler (Singleton ve Griwold, 1999:13). Bu yönüyle değerlendirildiğinde ekonomik yaptırımlar yaptırım uygulanan ülkeye olduğu gibi yaptırım uygulayan ülke açısından da bir mali külfet yaratmaktadır.

Yukarıda örneği verilen Japonya'ya uygulanan yaptırımlarda Japonya yayılmacı davranışlarından ötürü cezalandırılmak üzere demir çelik kaynaklarından mahrum bırakılmış, ancak bunun sonucunda Japonya'nın yayılmacılığı engellenmediği gibi Japonya bu süreci daha da hızlandırmak adına önünde engel

olarak gördüğü Pearl Harbor limanına saldırmıştı. Bu durum yaptırımların iki tarafı keskin bir kılıç olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Yaptırımlar aynı zamanda kaçakçılığın ve yozlaşmanın da önünü açmaktadırlar. Resmi yollardan engellenen ticaret, kaçakçılığı daha cazip ve daha karlı hale getirmektedir. Suç ağlarının bu şekilde güçlenmesi ülkenin politik gücünün zayıflamasını ve yolsuzluğun artmasını da beraberinde getirmektedir (Drezner, 2018:260).

3.4. Akıllı Yaptırım Kavramı

Bu kavramın kökeni BM yaptırımlarına gider. BM, kurulduğu yıldan 1990 yılına kadar çok taraflı yaptırımları ancak iki defa kullanmıştır. Bunlardan birisi Güney Rodezya'ya ticaret ambargosu şeklinde 1966 yılında, diğeri ise 1977 yılında Güney Afrika'ya apertheid rejiminden ötürü silah ambargosu şeklindeydi (Tostensen ve Bull, 2002:373) Ancak 90'lı yıllardan sonra BM yaptırımlarında çok ciddi bir artış yaşandı. Bazı örnekler aşağıdaki tabloda görülebilir:

Tarih ve Karar	Yaptırım Türü:	Yaptırım Uygulanan Ülke
1992/Res. 748	Sivil havacılık, silah ambargosu	Libya
1992/Res. 751	Silah, mühimmat ambargosu	Somali
1992/Res. 757	Ambargo	Yugoslavya
1992/Res. 788	Silah ambargosu	Liberya
1997/Res. 1132	Petrol ve silah ambargosu	Sierra Leone
2006/Res. 1718	Askeri ve lüks ürünlerin yasaklanması, finansal varlıkların dondurulması	Güney Kore
2011/Res. 1970	Silah ambargosu	Libya

Tablo 15 Çeşitli BM Yaptırım Kararlarından Örnekler

Tablodan da anlaşılacağı üzere yaptırımların daha çok belirli alanları hedef aldığı ve çeşitli siyasal krizlere müteakip tatbik edildiği görülmektedir. 1990-1991 yılları arasında Irak'a uygulanan ekonomik yaptırımlar barışçıl bir yöntem olması

bakımından barışçıl çevrelerce olumlu karşılanmıştır (Gordon, 2011:315). Ancak BM Gıda ve Tarım Organizasyonu (FAO)'nun 1991 yılında yaptığı araştırmada çocuk ölümleri açısından yaptırımların öncesine kıyasla yaptırımlar sırasında çok ciddi bir artış yaşandığının tespit edilmesi kamuoyunda ciddi bir endişe uyandırmıştır. Araştırmanın tarafsızlığı sonradan tartışmaya açılrsa da o dönem açısından yaptırımlar sorguya açılmıştır (Dyson ve Cetorelli, 2017:2)

Bu yaptırımın temel sakıncası Irak'ın en büyük ihraç kalemi olan petrol ürünlerini durdurması, bunun da Irak'ın ekonomik olarak oldukça ciddi bir çöküşe gitmesidir. Kaldı ki devamında yaşanan Körfez Savaşı nedeniyle yapılan bombardıman da eklendiğinde Irak'ın ekonomisi tamamen yerle bir olmuş bu da sivilleri oldukça sert bir şekilde etkilemiştir (Gordon, 2011:315). Irak'ın ordusunu güçlendirmesine engel olacak bir mali kayba neden olmak gibi başarılı olduğu yönler olsa da (Lopez ve Cordright, 1997:91), Irak yaptırımı sonucu itibariyle başarısız bir yaptırım olarak görülmektedir.

1990-91 yılları arasındaki Irak yaptırımları, 1992-1994 Yugoslavya yaptırımları ve 1994 yılındaki Haiti yaptırımlarının üçü de yöneticileri kararlarından döndürmemiş, ancak siviller üzerinde ikincil etkiye ("*colleteral damage*") neden olmuş yaptırımlardır. BM Güvenlik Konseyi bu nedenle yaptırım anlayışında değişikliğe gitmiş ve hedef gözetilen yaptırım ("*Targeted Sanction*") şeklinde yeni bir konseptte geçmiştir (Honda, 2017:27).

"*Targeted Sanction*" yani hedef gözetilen yaptırım olarak nitelendirilebilecek bu yeni konsept yaptırımında, kapsamlı bir yaptırım nedeniyle oluşabilecek ikincil zararları önlemek amacıyla, rejim hedeflenmekte ve rejimin üzerinde maliyet yaratmak istenmektedir. Bunun için de silah ambargoları gibi spesifik alanları hedefleyen ambargolar; seyahat yasakları, finansal varlıkların dondurulması gibi çeşitli yan unsurlarla desteklenmektedir (Drezner, 2003:107).

Bu yaptırım teorisi, kötü politikalardan sorumlu elitlerin hedef alınmasını öngörmekte olup bu sayede savunmasız kitleri yaptırımın olası sakıncalarından korumayı arzulamaktadır (Lopez ve Cortright, 1997:328).

SONUÇ

Çalışmada öncelikle Uİ teorileri kapsamında önce ekonomik yaptırımlar, ardından da gümrük yaptırımları irdelenmiştir. Başlıca bazı teorilerin bu yaptırımlara hususu da ayrıca ele alınmıştır. Çalışmada daha sonra ekonomik yaptırımların genel çerçevesi çizilmiştir. Burada ekonomik yaptırımların ağırlıklı olarak ambargo, boykot, abluka, finansal varlıkların dondurulması-kara liste, gümrük tarifelerinin yükseltilmesi gibi çeşitleri olduğu anlatılmıştır. Bunlardan ambargo, ithalat-ihracat yasaklamaları kısıtlamaları, tarife artırımları ve tarife dışı önlemlerin ekonomik yaptırımların gümrükle ilgili kısmı olduğu ifade edilmiştir. Gümrük yaptırımları deyiminden, ambargo, ithalat-ihracat kısıtlamaları/yasaklamaları, tarife dışı önlemler, tarife artırımları gibi yaptırımlar anlaşılmaktadır. Bunların rutin gümrük uygulamalarından farkı siyasi sebeplerle ve karşı tarafı bir davranışa zorlama amacıyla uygulanmış olmalarıdır.

Gümrük yaptırımlarından siyasi amaçla uygulananlarda belirli başlı benzerlikler olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan kısaca bahsetmek gerekirse, eğer bir yaptırımın amacı karşı ülkeyi veya ülkeleri siyasi olarak zor durumda bırakmak, karşı tarafı bir gelirden mahrum bırakmak veya karşı tarafın halkını yönetime karşı bir duruma getirmekse bu durumda yaptırım uygulayan ülkede gelir artışı olup olmaması yaptırımın niteliğini değiştirmemektedir. Yani eğer yaptırım uygulanan ülkeye bir zarar verilmek isteniyorsa, yaptırım uygulayan ülkenin de gelir elde etmiş olması veya kaybetmiş olması yaptırımın siyasi enstrüman olarak önemini değiştirmemektedir. Ancak genellikle ikili ticari hacme zarar verdiği görüldüğünden yaptırım uygulayan ülkenin de uygulanan ülkenin de belirli bir ekonomik kayba uğrayacağı değerlendirilmektedir.

Bir diğer benzerlik ise yaptırımın esasında askeri müdahaleden önce veya askeri müdahale ile birlikte, daha barışçıl bir müdahale yöntemi olarak görüldüğüdür. Bu nedenle BM'nin ilk etapta ülkeleri ekonomik yaptırıma davet etmesi dikkate değer bir husustur. Ancak sonuçları bakımından sivil halk üzerinde yıkıcı etkilerinin olabileceği fark edilmiş ve bundan ötürü akıllı yaptırım kavramı ortaya çıkmıştır.

Yaptırımlardaki bir diğer benzerlik, genellikle büyük ülkelerin kendilerinden görece güçsüz veya küçük ülkelere, tek taraflı bağımlılığı yüksek ülkelere uyguladığı yönündedir. Bu bakımdan küçük ülkelerin büyük ülkelere karşı yaptırım uyguladığı örnekler mütekabiliyet göz önünde bulundurulmaz ise literatürde pek rastlanılmamıştır. Bunun da yaptırım uygulanması açısından ülkeler arasındaki bağımlılığın bir taraf lehine yüksek olması gerektiği görülmektedir. Mütekabiliyet esasına göre kendisine yaptırım uygulayan ülkeye karşı yaptırım uygulayan ülkeler de bulunmaktadır. Ancak bu durum tek taraflı bağımlılığın yüksek olduğu ülkelerin yaptırıma daha yakın oldukları gerçeğini değiştirmemektedir.

RF'nin Ukrayna'ya yönelik askeri müdahalesi ardından dünya ülkelerinin bir kısmının RF'ye yönelik yaptırımlar uyguladığı, bunlardan birinin de MFN Statüsünün iptal edilmesi olduğu ifade edilmiştir. Ancak bu yaptırımların RF ihracatı içerisindeki payının ihracatın yarısından az fazlasını ancak kapsaması, ayrıca en büyük ihracat partnerlerinden bazılarının bu yaptırımlara katılmaması yaptırımların işlevselliğini büyük oranda etkilemiştir.

Bu çalışmada ayrıca gümrük yaptırımlarının yumuşak güç mü yoksa sert güç mü olduğu da tartışılmıştır. Ulaşılan sonuçta, cazibe yaratma unsurunun eksikliğinden ötürü gümrük yaptırımlarının bir sert güç olduğu sonucuna varılmıştır. Bu değerlendirme literatürde başka yazarlarca da dile getirilmiştir. Zira yaptırımların sivil halk üzerinde yıkıcı etkilerinin olabildiği örnekler bulunmaktadır. Ekonomik yaptırımların genel olarak sivil halkı etkilemesi, temel ihtiyaç malzemelerinin de ithalat/ihracat yasaklarına takılması nedeniyle sivil üretimin zarara uğraması yalnızca yöneticileri etkileyecek akıllı yaptırım kavramını gündeme getirmiştir. RF'ye uygulanan yaptırımlarda özellikle "oligark" adı verilen Rus zenginlerinin hedef alınması da buna benzer bir uygulamadır.

Gümrük tarifelerinin ekonomik bir beklentiyle değil, siyasi bir saikle artırıldığı Hindistan-Pakistan çatışması incelenmiştir. Bu çalışmada, Hindistan ve Pakistan'ın birbirine karşılıklı olarak MFN Statüsünü iptal etme, tarife artırımları, belirli eşyaların ithalatlarına yönelik yasaklar şeklinde yaptırımlar uyguladığı görülmüştür. Bunların sebebi ise 2019 yılında yaşanan Pulwama terör saldırısı ve devamında Hindistan'ın Jammu ve Kaşmir'in statüsünü değiştirmesidir. Bu uygulamaları yürürlüğe

koyabilmek için GATT'ın 21. Maddesi olan Güvenlik İstisnası'ndan yararlanıldığı anlaşılmıştır. Böylece gümrük vergilerinin siyasi bir yaptırım enstrümanı olarak kullanıldığı ortaya konmuştur. Nitekim GATT'ın ortaya çıkışında güvenliğin bir istisna olarak düzenlenmiş olması, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesinin her koşulda ve her şeye rağmen bir temel amaç olmadığı, belirli istisnaların uygulanmasının meşruiyet zemini olduğu görülmektedir. Ancak bu istisnanın bir savunucu (Defansif) olduğu değerlendirilmekte olup karşı ülkeye zarar vermek amacıyla siyasi amaçlarla bir yaptırım uygulanmasının GATT ile bağdaşmadığı düşünülmektedir. Ancak bunun bu çalışmadaki örneği olan Hindistan-Pakistan vakasında Hindistan'ın kendisine terör saldırıları uygulanmasını gerekçe göstermesinin savunucu bir uygulama çabası olarak GATT ile uyumlaştırma niyetinin bir sonucudur.

Bu çalışmada yine yaptırımların çeşitlerinden ve mekanizmalarından bahsedilmiş olup, Japonya, Irak ve İran örnekleri üzerinden yaptırımların sebepleri, uygulanma şekilleri ve sonuçları tartışılmıştır. Çalışmanın sonucunda gümrük bazı ekonomik yaptırımların esasında ithalat, ihracat yasakları, kısıtlamaları veya bunlarda uygulanan vergi artırımları şeklinde olduğu görülmektedir. Ancak bunların uluslararası politikada istenen sonuçları vermede askeri güç kadar başarılı olmadığı hatta bazı durumlarda istenmeyen sonuçlarla karşılandığı da görülmektedir.

Yukarıda verilen örnekler incelendiğinde yaptırım çeşitlerinden en çok uygulananın ambargo olduğu görülmektedir. Ancak ambargoların her zaman hedef ülkeler üzerinde siyasi olarak etkili olduğu ve karşı ülkeyi istenilen mahiyette davranışa yönelttiğine yönelik bir bulgu elde edilememiştir.

Ambargonun genellikle BM mevzuatı kapsamında uygulandığı irdelenmiştir. Belirli bir ülkenin belirli bir ülkeye yönelik uygulayacağı ithalat yasaklamalarının DTÖ anlaşması ile çelişmesi nedeniyle DTÖ anlaşmasının "Güvenlik İstisnası" hükümlerine sıkça başvurulduğu görülmüştür. Bu nedenle ülkeler genellikle kendi güvenliklerine tehdit gördükleri durumlarda bu maddeyi işletse de RF'ye yönelik olan yaptırımlarda çatışmanın tarafı olmayan, hatta çatışmaya komşu bile olmayan ülkelerin de bu istisna maddelerini işlettiği görülebilmektedir.

Çalışmada bir tarafın ekonomik korumacılık saikiyle hareket ettiği, ancak karşı tarafın mütekabiliyet esasıyla buna cevap verdiği bir yaptırım irdelenmiştir. Tavuk Tarife Savaşı olarak bilinen olayda ayrıca ABD'nin Almanya Federal Cumhuriyeti'ne karşı uyguladığı gümrük tarife artırımlarının hedefte olmayan üçüncü bir ülke olan Japonya'yı etkilediği de yaptırımların sonuçlarına yönelik farklı bir durumu örneklendirmektedir.

ABD'nin Küba'ya uyguladığı ithalat yasaklarının ise Küba ekonomisi üzerinde etkisinin %12 civarında kalmasının sebebinin Soğuk Savaş'ta ABD'nin karşı kutbunda yer alan ülkelerin bu ambargoyu etkisiz hale getirmek için gösterdiği gayret olması, ithalat ve ihracat politikalarının uluslararası ilişkiler içerisinde bir çekişme ve mücadele alanı olabildiğini göstermektedir. Bu da yaptırımların sınırlı bir düzeyde kaldığı ve bütün ülkelere mutabakat sağlanmadığı bir durumda etkisiz kaldığını gösterir.

Özet olarak genellikle ekonomik yaptırım çerçevesi içerisinde daha dar bir alan olarak gözardı edilen gümrük yaptırımları irdelenmiştir. Ekonomik yaptırımların içerisinde finansal yaptırımlar ve kara liste gibi kişilere/şirketlere uygulanan yaptırımlar gibi çok geniş uygulamaları bir arada bulunduran kapsamlı bir kavram olması nedeniyle bunları gümrük yaptırımları olarak daraltma ihtiyacı duyulmuştur. Çalışmada gümrük yaptırımlarını ithalat ve ihracat üzerinde yer alan yaptırımlar ve ticaretin fiilen engellenmesi ele alınmıştır. Bunlar “gümrük yaptırımları” olarak sınıflandırılmış ve açıklanmıştır.

Tezde GATT Güvenlik İstisnası işletilerek veya BM mevzuatı uyarınca tatbik edilen gümrük yaptırımlarının ticaret politikası önlemleri içerisinde bir ekonomik faaliyet olarak değerlendirilemeyeceği kanaati oluşmuştur. Nitekim stratejik ticaretin engellenmesi gibi belirli başlı siyasi hedefleri olan (karşı tarafı silahsızlandırma gibi) yaptırımların bir ekonomi politikası olmaktan çok bir dış politika olduğu değerlendirilmektedir. Ekonomi politikalarının ülkelerin genellikle ekonomik fayda etmek amacıyla, iç piyasayı veya dış ticareti geliştirmek amacıyla aldıkları kararlar olması bakımından, kimi zaman iç piyasayı ve dış ticareti olumsuz etkileyen yaptırımların bu kapsamda değerlendirilemeyeceği açıktır. Birçok yaptırımda yaptırım uygulayan taraflar da ekonomik kayba uğramaktadır. Bunun da siyasi bir “fayda”

uğruna yapılmış olması bu türden yaptırımların uluslararası ilişkiler alanında tartışılması gerektiğini göstermektedir.

21. yüzyılda Uİ literatürüne yeni çatışma biçimleri girmiştir. Nükleer silahlanmanın yarattığı nükleer tehdit gibi, ekonomik olarak güçlenen ülkelerin dünya ekonomisinde diğer ülkeleri kendilerine özellikle stratejik ticarete bağımlı hale getirmesi gibi ‐ticari tehdit‐ de Uİ tartışmalarına girmektedir. Ticaret savaşları adı verilen ve ülkelerin dünya ticaretinden pay kapma yarışına sahne olan bu türden ilişkiler literatürde giderek daha çok yer kaplamakta olup, bu çalışmayla gümrük yaptırımları mekanizmaları açıklanarak literatüre katkı sağlamak hedeflenmiştir.

İlerleyen gelecekte, belki de Avrupa Birliği gibi daha ileri ekonomik entegrasyon türlerinin dünya geneline yayılması, yalnızca GATT ile sınırlanan tarife düzenlemelerinin daha fazla mevzuat ile düzenleme altına alınması gümrük yaptırımlarının uygulanmasını daha da zorlaştırabilecektir. Ancak görünen o ki, ülkeler, realist teorinin başat kavramı olan güvenliklerini korumak amacıyla her türden anlaşmaya tarife artırımını yapmayı, ithalat yasakları yapmayı haklı çıkarabilecek güvenlik istisnaları yerleştirme kaygısını taşımaya devam edeceklerdir. Nitekim ülkelerin kendi ekonomik çıkarlarından, karşı ülkeye zarar verme pahasına kolayca vaz geçebildikleri ‐güvenlik‐ kaygısı, ülkelerin belki de en önemli saiki olarak hala önemini korumaktadır.

EK-1 Hindistan-Pakistan Ticaret Rakamları

Hindistan Hükümeti'nin Verileri: (Mil. Dolar)			
	Pakistan'ın Hindistan'a İhracatı:	Hindistan'ın Pakistan'a İhracatı:	Toplam Ticaret Hacmi:
2004	288	547	835
2005	293	802	1095
2006	324	1350	1674
2007	288	1951	2239
2008	370	1440	1810
2009	276	1573	1849
2010	333	2040	2373
2011	398	1542	1940
2012	542	2065	2607
2013	427	2274	2701
2014	497	1857	2354
2015	441	2171	2612
2016	454	1821	2275

Pakistan İstatistik Ofisi Tarafından Sağlanan Veriler (1000 Dolar)			
Yıl:	Pakistan'ın Hindistan'a İhracatı:	Hindistan'ın Pakistan'a İhracatı:	Toplam Ticaret Hacmi:
2007	254.291	1.708.683	1.962.974
2008	310.201	1.190.736	1.500.937
2009	268.354	1.227.569	1.495.923
2010	264.348	1.743.202	2.007.551
2011	339.513	1.509.911	1.849.423
2012	333.021	1.814.684	2.147.705
2013	408.477	2.046.885	2.455.363
2014	358.308	1.699.705	2.058.013
2015	303.768	1.782.627	2.086.395
2016	359.133	1.701.771	2.060.903
2017	357.302	1.889.225	2.246.526
2018	256.131	1.504.850	1.760.982
2019	8.063	379.940	388.002

KAYNAKÇA

- Acar, Mustafa, "Liberalizmin İktisadi Modeli Serbest Piyasa Ekonomisi", **Eski Yeni**, Sayı:15, Sonbahar 2019, ss.18-26.
- Akbaş, Zafer, Adem Baş, "İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları", **History Studies, International Journal of History**, Vol. 5, Issue 2, A Tribute to Prof. Dr. Halil Inalcık, March 2013, ss.21-24.
- Akkaya, Şahin, "Dış Ticaret Vergilerinin Kamu Gelirleri İçindeki Yeri ve Gelişimi", **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**; Sayı 36 (1994): Cumhuriyet'in Yetmişinci Yılı Özel Sayısı, 2020, ss.267-294.
- Akkutay, Berat Lale, "Birleşmiş Milletler Andlaşması Çerçevesinde Ekonomik Yaptırımların Hukuki Niteliği ve Yargısal Denetimi", **TBB Dergisi**, 2014 (111), ss.411-446.
- Aksoy, Sevilay Z., "Rejim Teorileri", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 12, Sayı 46, 2015, ss. 57-77.
- Al-Own, Gasem M.S, Maysa Bydoon, " Evolution of Asset-Freezing through the UN Security Council", **Journal of Arts & Humanities**, Volume 06, Issue 04, 2017, ss. 53-59.
- Alagöz, Mehmet, Onur Ceylan, "Dünya Ticaretinde Tarife Dışı Engeller: 2008 Krizi Sonrası Yaşanan Gelişmeler", **Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Ekim 2015, Yıl:15, Sayı.30, ss.59-85.
- Alexandrescu, Mihai, "David Mitrany: From Federalism to Functionalism", **Transylvanian Review** · March 2007, ss. 20-31.
- Allen, Susan Hannah, David J. Lektzian, "Economic Sanctions: A Blunt Instrument?" **Journal of Peace Research**, 50 (1), 2012, ss.121-135.
- Alnasrawi, Abbas, "Iraq: Economic Sanctions and Consequences", 1990-2000, **Third World Quarterly**, Vol. 22, No. 2 (Apr., 2001) ss.205-218.
- Alpagu, Hasan, "International Taxation and the Role of Customs Union Between Turkey and EU", **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, 2015, Cilt: X, Sayı:II, ss.133-142.
- Ananth, Sriram , "The Politics of Palestinian BDS Movement," **Socialism and Democracy**, 2013, Vol. 27, No. 3 ss. 129-143.
- Andressen, Curtis, **A Short History of Japan**, Allen&Unvin, 2002.
- Anthony, Ian, Export of Dual Use Chemicals to Syria: **An Assesment of European Union Export Controls, Non-Proliferation and Disarmament Papers**, No: 35, January 2014.
- Arı, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 7. Baskı, Bursa, 2008.
- Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş, Diplomasi**, MKM Yayıncılık, Bursa, 2008.

- Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, Genişletilmiş 16. Baskı, 2007.
- Art, Robert J., Kelly M. Greenhill, “Coercion: An Analytical Overview”, içinde: **Coercion: The Power to Hurt in International Politics**, ed. Kelly M. Greenhill, Peter Krause Oxford University Press, New York, 2018, ss.3-32.
- Ataman, Muhittin, “Uluslararası Ekonomi Politik: Güç Siyasetinin Ötesi,” içinde: **Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus-Devlet’ten Küreselleşmeye**, ed. Zeynep Dağı, Alfa Yayınları, İstanbul, Şubat 2007, ss.446-508.
- Ay, Ahmet, Sinem Yapar, “Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye” **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2005, ss.57-80.
- Ayyubi, Muhammad Salahuddin, Qais Aslam, “Pakistan’s Trade with India – Disaggregated Prospects”, **Forman Journal of Economic Studies** Vol. 13, 2017 (January–December) ss. 33-54.
- Azerbaijan and World Trade Organisation, “Basic Principles Of The WTO, Exceptions And Transparency” <https://wto.az/en/wto/basic-principles-of-the-wto-exceptions-and-transparency/#:~:text=There%20are%20two%20exceptions%20to,the%20rest%20of%20WTO%20membership> Erişim Tarihi: 23.04.2022.
- Baba, Mayoru, “India's imports from China drop 20% as border tensions simmer,” **Nikkei Asia**, 13.01.2021 <https://asia.nikkei.com/Economy/Trade/India-s-imports-from-China-drop-20-as-border-tensions-simmer> (Erişim Tarihi:16.05.2021).
- Baharççek, Abdülkadir, C. Emek İnan, “Dış Politika’nın Belirlenmesinde Ulusal Güvenlik Algısının Rolü”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, İlkbahar 2003, Cilt:4 Sayı:1, ss.101-120.
- Baldwin, David A., **Economic Statecraft, New Edition**, Princeton University Press, New Jersey, 2020.
- Balta, Evren, **Küresel Siyasete Giriş**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.
- Basu, Rumki, **International Politics: Concepts, Theories and Issues**, Sage Publications India, 2012.
- Baumgarten, Ronald J. Orga Cadet, Michael S. Snarr, “United States and Others to Revoke Most-Favored-Nation Status from Russia”, 14 March 2022, <https://www.bakerlaw.com/United-States-and-Others-to-Revoke-Most-Favored-Nation-Status-from-Russia> Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Bayramov, Agha “Constructive competition or destructive conflict in the Caspian Sea region?”, **University of Groningen**. <https://doi.org/10.33612/diss.118587933>
- BBC; “Gaza crisis: Toll of operations in Gaza” <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-28439404> Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- BBC, “Gaza conflict 2014: 'War crimes by both sides' – UN” <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-33223365> Erişim Tarihi: 24.03.2022.

- BBC, "What sanctions are being imposed on Russia over Ukraine invasion?" <https://www.bbc.com/news/world-europe-60125659>, 24.03.2022, Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Bebler, Anton, "Crimea and the Russian-Ukrainian Conflict", **Roman Journal of European Affairs**, Vol. 15, No:1, March 2015 s.35-54.
- Beqiraj, Julinda, Munhee Jung, "Economic Sanctions Against Russia and their Compatibility with WTO Law: Questions and Answers" **British Institute of International Law and Comperative Law**, 06.04.2022, <https://www.biicl.org/blog/39/economic-sanctions-against-russia-and-their-compatibility-with-wto-law-questions-and-answers?cookisset=1&ts=1650732644> Erişim Tarihi: 23.04.2022.
- Berridge, G. R., Alan James, **A Dictionary of Diplomacy**, Second Edition, Palgrave Macmillian, 2003.
- Betalli, Marco, "Peleponnessos Savaşı", içinde: **Antik Yunan**, Ed. Umberto Eco, Alfa Basım Yayın, İstanbul, 2017, ss.129-136.
- Bhonsale, Mihir, "Understanding Sino-Indian Border Issues: An Analysis of Incidents Reported in the Indian Media", **Observer Research Foundation**, ISBN : 978-93-87407-74-9, ORF Occasional Paper, February 2018.
- Birdişli, Fikret, "Birleşmiş Milletler (BM)'in Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 3 / 11, 2016, ss. 172-182.
- Birdişli, Fikret, "İran'ın Nükleer Teknoloji Politikası ve Türkiye için Yaratacağı Sonuçlar", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Yıl:8, Sayı:15, 2012 ss.33-53.
- Blanchard, Jean-Marc F., Norrin M. Ripsman, "A Political Theory of Economic Statecraft" **Foreign Policy Analysis**, October 2008, Vol. 4, No. 4 (October 2008), ss. 371-398.
- Boardman, John, Jasper Griffin, Oswyn Murray, **The Oxford History of Greece and the Hellenistic World**, Oxford University Press, 1991.
- Bown, Chad P., Douglas A. Irwin, "The GATT's Starting Point: Tariff Levels Circa 1947", Working Paper 21782, **National Bureau Of Economic Research**, Cambridge, MA, December 2015.
- Brown, Chris, Kirsten Ainley, **Understanding International Relations**, Palgrave Macmillian, 3th Edition, 2005.
- Brown, Chris, Kirsten Ainley, **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Sümer Kitabevi, Kasım 2013.
- Broek, Melissa van den, Monique Hazelhorst, Wouter de Zanger "Asset Freezing: Smart Sanction or Criminal Charge?", **Merkourios** 2010 – Volume 27/Issue 72, Article, URN: NBN:NL:UI:10-1-100924 ISSN: 0927-460X ss. 18-27.
- Brunt, P. A. "The Megarian Decree", **The American Journal of Philology** Vol. 72, No. 3 (1951), ss. 269-282.

- Brzoska, Michael, “Measuring the Effectiveness of Arms Embargoes”, **Peace Economics, Peace Science and Public Policy**, Volume 14, Issue 2, 2008 ss.1-32.
- Bulum, Ahmet Ziyaeddin, Filiz Ersöz, Taner Ersöz, Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Üyesi Ülkelerin Uluslararası Ticaret Hacimleri Üzerine Bir Çalışma, **Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi**, Cilt:2(2), ss. 153-165.
- Burchill, Scott, “Liberalizm”, içinde; **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, ed. Scott Burchill vd.. Küre Yayınları, İstanbul 2015 ss.85-120.
- Burchill, Scott, **The National Interest in International Relations Theory**, Palgrave Macmillian, 2005.
- Burchill, Scott vd. **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Küre Yayınları, İstanbul 2015.
- Burns, Paul D., Brian Cacic, Jesse Kaminsky, “Canada Withdraws Most Favoured Nation Status from Russia and Belarus”, **Sanction News**, 04.03.2022, <https://sanctionsnews.bakermckenzie.com/canada-withdraws-most-favoured-nation-status-from-russia-and-belarus/> (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- Butt, John J., **The Greenwood Dictionary of World History**, Greenwood Publishing Group, 2006.
- Bran Directory, Soft Power Index, <https://brandirectory.com/softpower/>
- Cameron, Iain, “European Union Anti-Terrorist Blacklisting”, **Human Rights Law Review** - Volume 3, Number 2 – 2003.
- Carbaugh, Robert J., **International Economics**, 13th Edition, South-Western Cengage Learning, 2011.
- Caruso, Raul, “The Impact of International Economic Sanctions on Trade An Empirical Analysis”, **International Trade**, University Library of Munich, Germany, 2003, ss.1-29.
- CFR Conflict Tracker, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine> (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- Chakravorty, PK, “Sino-Indian War of 1962”, **Indian Historical Review** 44(2) ss. 285–312.
- Chan, Stephen, Peter Mandaville, Roland Bleiker, **The Zen of International Relations, IR Theory from East to West**, Palgrave Macmillian, Hampshire, 2001.
- Chand, Nandika, “Atmanirbhar proves costly for electronics goods sector with tariff hikes,” 10 February 2021, **Plunge Daily**, <https://mybigplunge.com/politics/atmanirbhar-bharat-self-reliance/atmanirbhar-proves-costly-electronics-goods-sector-tariff-hikes/> Erişim Tarihi: 16.05.2021.
- Chandhoke, Neera, **The Politics of U.N. Sanctions**, Gitanjali Publishing House, New Delhi.

- Chernoff, Allan, “Boycott BP movement” CNN, https://money.cnn.com/2010/05/26/news/companies/boycott_BP/index.htm Erişim Tarihi: 22.04.2022.
- Chernoff, Fred, **Theory and Metatheory in International Relations, Concept and Contenting Accounts**, Palgrave Macmillian, Hampshire, 2007.
- Chong, Alan, **Foreign Policy in Global Information Space**, Palgrave Macmillian, New York, 2007.
- Clarke, Jesse, “Crisis in Crimea: A Case Study in Geopolitics”, **Independent Study Project (ISP) Collection**. 3090. https://digitalcollections.sit.edu/isp_collection/3090 , 2019.
- Cohen, Stephen Philip, **India: Emerging Power**, Brookings Institution Press, Washington D.C., 2002.
- Cole, W. A., “Trends in Eighteenth-Century Smuggling”, **The Economic History Review**, New Series, Vol. 10, No. 3 (1958), Published by: Wiley on behalf of the Economic History Society, ss.395-410.
- Collard-Wexer, Simon, “Integration Under Anarchy: Neorealism and European Union,” **European Journal of International Relations**, 12(3), doi:10.1177/1354066106067349 ss. 397-432.
- Comtrade, Accounts and Papers, Twenty Eight Volumes, Vol. XLIV, 1846.
- Congressional Research Service, Conflict at the China-India Frontier, 17.06.2020: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IN/IN11425> Erişim Tarihi: 15.05.2021.
- Consilium Europa, <https://www.consilium.europa.eu/nl/press/press-releases/2022/03/15/russia-s-military-aggression-against-ukraine-fourth-eu-package-of-sectoral-and-individual-measures/> (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- Constable, Simon, “Why Sanctions on Russia Won’t Work”, **Time**, 23.02.2022 <https://time.com/6150607/why-sanctions-on-russia-wont-work/> (Erişim Tarihi: 21.04.2022).
- Cordesman, Anthony H., Ahmed S. Hashim, **Iraq: Sanctions and Beyond**, Westview Press, Colorado 1997.
- Courty Economics, <https://countryeconomy.com/gdp?year=2006> Erişim Tarihi: 23.04.2022.
- Crammond, Edgar, “The Economic Relation of the British and German Empires”, **Journal of the Royal Statistical Society**, Vol. 77, No. 8 (Jul., 1914), ss. 777-824.
- Croix, G.E. M. De ste, **The Origins of the Peloponnesian Wars**, Duckworth, 1972.
- Crucini, Mario J., James Kahn,” Tariffs and the Great Depression revisited,” Working Paper, **Staff Report**, No. 172, Federal Reserve Bank of New York, New York, NY.

- Cusimano, Joseph J., “Analysis of Iran-Iraq Bilateral Border Treaties, Case Western Reserve **Journal of International Law**, Vol. 24. Issue 1, 1992, ss.89-113.
- Çakmak, Ebru, “İhracat Kontrolleri Kapsamında Firmalar İçin Ticaret Riskleri,” https://www.vergidegundem.com//documents/10156/4774486/Eylul_makale1.pdf/33a2f76a-9cbd-4a09-ad3e-1354be32a7fc Erişim Tarihi: 11.09.2021
- Çavuş, Tuba, “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** 2 / 2 (Haziran 2012): ss. 23-37.
- Çelik, Hatice, “Transformation of Indian Politics after the Pulwama Attack”, **Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi**, Yıl 2020, Cilt: 3, Sayı:2, ss. 205-219.
- Çeştepe, Hamza, Tamer Güven, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Dahili Gümrük Vergisi İstisnaları”, **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2016, Cilt:16, Yıl:16, Sayı: 2, 16: ss. 1-20.
- Çetinkaya, Doğan, **1908 Osmanlı Boykotu: Bir Toplumsal Hareketin Analizi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Deardoff, Alan V., **Terms of Trade Glossary**, World Scientific Publication, Toh Tuck Link, 2006.
- Delimatsis, Panos, Thomas Cottier, Article XIV, bis GATT: Security Exceptions, 2018 https://www.researchgate.net/publication/228121387_Article_XIV_bis_GATS_Security_Exceptions Erişim Tarihi: 23.04.2022.
- Department CF State, “The Place of Foreign Trade in the Japanese Economy, **Intelligence Research Report**, OCL 2815, Vol. I, Part. II, October 3, 1946, https://books.google.com.tr/books?id=-SfTz0JodNgC&dq=japan+oil+import+1941+barrels&hl=tr&source=gbs_navlinks_s Erişim Tarihi: 24.04.2022.
- Dilek, Şerif, “Uluslararası İlişkilerde Yaptırım Kavramı”, içinde: **İran Yaptırımları**, ed. Kemal İnâat, Burhanettin Duran, SETA Kitapları, İstanbul, Ağustos 2019.
- Donnelly, Jack, “Realizm”, içinde: **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, ed. Scott Burchill vd. Küre Yayınları, 6. Baskı, 2019, ss.53-84.
- Donnelly, Jack, **Realism and International Relations**, Cambridge University Press, Cape Town, 2004.
- Dost, Süleyman, “Milletlerarası Hukukta Mütakabiliyet İlkesi”, **S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi** C.5, S.2, Yıl 2015, ss:1-37.
- Doxey, Margaret P., **International Sanctions in Contemporary Perspective**, Palgrave Macmillan, New York 1987.
- Drezner, Daniel W., **Economic Sanctions in Theory and Practice, How Smart Are They?** İçinde: Coercion: The Power to Hurt in International Politics, ed. Kelly M. Greenhill, Peter Krause, Oxford University Press, New York, 2018.
- Drezner, Daniel W., How Smart are Smart Sanctions? **International Studies Review** (2003) 5, ss. 107–110.

- Duiker, William J., Jackson J. Spielvogel, **World History**, 6.th Edition, Wadsworth Cengage Learning, Canada, 2010.
- Dunn Jr. Robert M., John H. Mutti, **International Economics**, 6th Edition, New York, 2004.
- Dutta, Prabhaskar K, “How China Captured Aksai Chin”, **India Today**: <https://www.indiatoday.in/india/story/how-china-captured-aksai-chin-1691562-2020-06-22#:~:text=China%20occupied%20Aksai%20Chin%20claiming,an%20illegal%20occupation%20of%20China>. Erişim Tarihi: 15.05.2021
- Dwivedi, Aman, “Highlights: 20 Indian Soldiers Killed; 43 Chinese Casualties In Ladakh”, **NDTV**, 17.06.2020 <https://www.ndtv.com/india-news/india-china-updates-army-officer-2-soldiers-killed-in-violent-face-off-with-china-in-ladakh-2247070> (Erişim Tarihi: 16.05.2021)
- Dyson, Tim, Valeria Cetorelli, “Changing views on child mortality and economic sanctions in Iraq: a history of lies, damned lies, and statistics”, **London School of Economics Research Online**, DOI: 10.1136/bmjgh-2017-000311, 2017.
- Eatwell, John (ed), Murray Milgate (ed), Peter Newman (ed) **The New Palgrave Dictionary of Economics**, Third Edition, Palgrave Macmillan, 2018.
- EC Europa, <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia/#:~:text=In%202020%2C%20the%20EU%20was,amounted%20to%20%E2%82%AC257.5%20billion>. (Erişim Tarihi: 19.03.2022) Dolar/Euro paritesi 1,1 alınmıştır.
- Echevarría Oscar A., “Cuba and the International Sugar Market”, **Cuba in Transition**, ASCE 1995, ss.363-373.
- Eco, Umberto (ed.), **Antik Yunan**, Alfa Basım Yayın, İstanbul, 2017.
- Ekinci, Arzu Celalifer, **İran Nükleer Krizi**, USAK Yayınları, Ankara, Ocak 2009.
- Elitaş, Bilge Leyli, Ayberk Şeker, “Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Önlemlerin Rolü: Türkiye Tekstil Sektörü Üzerine Bir Araştırma,” **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Nisan 2017, ss.51-74.
- Epps, Ken, **International Arms Embargoes**, Project Ploughshares Working Papers, 2002.
- Erdogan-O’Connor, Simge, “International Education as Soft Power”, **NACDI**, <https://culturaldiplomacyinitiative.com/2021/06/01/international-education-as-soft-power-2/> Erişim Tarihi: 24.03.2022
- Erselcuk, Muzaffer, “Iron and Steel Industry in Japan”, **Economic Geography**, Vol. 23, No. 2 (Apr., 1947), ss.105-159.
- Ersoy, Eyüp, “Realizm”, içinde: **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı,ed. Ramazan Gözen. İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, ss.159-186.
- Evans, Graham, Jeffrey Newnham, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Bilimevi Basın Yayın, Ocak 2007.

- Eyler, Robert, **Economic Sanctions: International Policy and Political Economy at Work**, Palgrave Macmillian Pub., New York, 2007.
- Feenstra, Robert C., **Advanced International Trade, Theory and Evidence**, Princeton University Press, Princeton, 2004.
- Filipenko, Anton, Olena Bazhenova, Roman Stakanov, “Economic Sanctions: Theory, Policy, Mechanisms” **Baltic Journal of Economic Studies**, Vol. 6, No: 2, 2020, ss.69-80.
- Fischer, Sabine, “The Donbas Conflict: Opposing Interests and Narratives, Difficult Peace Process”, **Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs**, SWP Research Paper 5 April 2019, Berlin.
- Fletcher, Tom, “Soft Power is About Attraction Rather Than Coercion”, The National News, 27.10.2019 <https://www.thenationalnews.com/opinion/comment/soft-power-is-about-attraction-rather-than-coercion-1.929442> Erişim Tarihi: 11.05.2021.
- Ford, Jane, **A Social Theory of WTO**, Palgrave Macmillian, Hampshire 2003,
- Førland, Tor Egil, “‘Economic Warfare’ and ‘Strategic Goods’: A Conceptual Framework for Analyzing COCOM”, **Journal of Peace Research**, Vol. 28, No. 2 (May, 1991), ss.191-204.
- Frankel, Joseph, **National Interest**, Palgrave Macmillian, 1970.
- Fraunces, Michael G. “The International Law of Blockade: New Guiding Principles in Contemporary State Practice”, **The Yale Law Journal**, Vol. 101, 1992 ss. 893-918.
- Frostad, Magne, “Naval Blockade”, **Arctic Review on Law and Politics** Vol. 9, 2018, ss.195-225.
- Fukase, Emiko, Will Martin, “The Effect of the United State’s Granting Most Favored Nation Status to Vietnam”, The World Bank Development Research Group November Trade 1999, **Policy Research Paper**.
- Funakoshi, Minami, Hugh Lawson and Kannaki Deka, “Tracking sanctions against Russia” 18 March 2022, <https://graphics.reuters.com/UKRAINE-CRISIS/SANCTIONS/byvrjenzmve/> Erişim Tarihi: 19.03.2022.
- Galtung, J. (1967). “On the Effects of International Economic Sanctions, With Examples from the Case of Rhodesia.” **World Politics**, 19(03), doi:10.2307/2009785 ss. 378–416.
- Ganguly, Sumit, “Wars Without End: The Indo-Pakistani Conflict”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Sep., 1995, Vol. 541, Small Wars (Sep., 1995) ss.167-178.
- Gardner Jr., William J. “Divergent Strategies: A Legal History of the WTO’s National Security Exception in the Context of a Globalized Economy 1983-2019”, **University of Miami International and Comparative Law Review**, Volume 28, Issue 1, Fall 2020, Article 9, ss.181-208.

- Gilpin, Robert, **The Political Economy of International Relations**, Princeton University Press, Princeton, 1987.
- Günther, Sven, “Taxation in the Greco-Roman World: The Roman Principate”, **Oxford Handbooks Online**, April 2016, 10.1093/oxfordhb/9780199935390.013.38
<https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199935390.001.0001/oxfordhb-9780199935390-e-38#oxfordhb-9780199935390-e-38-bibItem-41> (Erişim Tarihi: 16.05.2021).
- Goldschmidt Jr. Arthur, Lawrance Davidson, **Kısa Ortadoğu Tarihi**, Doruk Yayınları, İstanbul 2008.
- Goldstein, Joshua S., Jon C. Pevehouse, **Uluslararası İlişkiler**, BB101 Yayınları, Ağustos 2017.
- Gompert, David C., Hans Binnendijk, Bonny Lin, **Blinders, Blunders, and Wars**, RAND Corporation. (2014).
- Google Trends,
<https://trends.google.com/trends/explore?date=all&q=boycott%20israel> Google Trend verileri Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Goode, Walter, **Dictionary of Trade Policy Terms**, Sixth Edition, Cambridge University Press, 2020.
- Gordon, Jay, Smart Sanctions Revisited, **Ethics & International Affairs**, 25, no:3, 2011 ss. 315-335.
- Gowa, Joanne, Edward D. Mansfield, “Power Politics and International Trade”, **American Political Science Review**, June 1993, 87, No: 2 ss.408-420.
- Gowa, Joanne, Soo Yeon Kim, “An Exclusive Country Club: The Effects of GATT on Trade”, 1950-1994, **World Politics** Vol. 57, No. 4 (Jul., 2005), ss. 453-478.
- Government of India, **Ministry of Trade**,
<https://tradedat.commerce.gov.in/eidb/icnt.asp> Erişim Tarihi: 09.05.2021.
- Government of the Netherland, “Control policy for strategic goods and services”
<https://www.government.nl/topics/export-controls-of-strategic-goods/export-control-policy-for-strategic-goods#:~:text='Strategic%20goods'%20refers%20to%20both,missiles%20or%20conventional%20military%20goods.> Erişim Tarihi: 06.03.2022
<https://www.government.nl/topics/russia-and-ukraine/the-netherlands-position> (Erişim Tarihi: 19.03.2022)
- Government of UK, <https://www.gov.uk/government/news/uk-announces-new-economic-sanctions-against-russia> 15.03.2022 Erişim Tarihi: 19.03.2022.
- Gönlübol, Mehmet, **Uluslararası Politika, İlkeler, Kavramlar, Kurumlar**, Siyasal Kitabevi, 5. Baskı, Ankara 2000.
- Gözen, Ramazan (ed.), **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul, 2019.

- Gray, Colin S., “**Hard Power and Soft Power: The Utility of Military Force as an Instrument of Policy in the 21st Century**”, Strategic Studies Institute, April 2011, xi.
- Green, Will, “Conflict on the Sino-Indian Border: Background for Congress”, **U.S.-China Economic and Security Review Commission**, July 2, 2020, https://www.uscc.gov/sites/default/files/2020-07/Conflict_on_Sino-Indian_Border.pdf (Erişim Tarihi: 16.05.2021).
- Greenhill, Kelly M., Peter Krause, **Coercion: The Power to Hurt in International Politics**, Oxford University Press, New York, 2018.
- Gupta, Amit R. Das, Lorenz M. Lüthi, **The Sino Indian War of 1962: New Perspectives**, Routledge Press, New York, 2017.
- Gupta, Mukesh, “India says it accidentally fired missile into Pakistan”, **CNBC**, 11.03.2022, <https://www.cnb.com/2022/03/11/india-says-it-accidentally-fired-missile-into-pakistan.html> Erişim Tarihi: 21.04.2022
- Hankla, Charles, “Russia’s no longer a ‘most-favored nation’: 5 questions about the coveted trading status answered”, 17 March 2022 **The Conversation**, <https://theconversation.com/russias-no-longer-a-most-favored-nation-5-questions-about-the-coveted-trading-status-answered-179185>, Erişim Tarihi: 19.03.2022
- Hart, Basil Liddell, **İkinci Dünya Savaşı Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- Hafner-Burton, Emilie M. “A Social Science of Human Rights”, **Journal of Peace Research**, 2014, Vol. 51(2), ss.273-286.
- Hayakawa, Kazunobu, Jota Ishikawa, Nori Tarui, “What goes around comes around: Export enhancing effects of import-tariff reductions”, **Journal of International Economics** Volume 126, September 2020, 103362
- Hayek, Friedrich August von, “Liberalizm”, **Liberal Düşünce**, Cilt:14, Sayı:55, Yaz 2009, s.197-224.
- Hufbauer, Gary Clyde, Jeffrey J. Schott, Kimberly Ann Elliott, Barbara Oegg, **Economic Sanctions Reconsidered**, Peterson Institute, 2009.
- Hei-Lee, Joseph Tse, “China India Conflict”, içinde: **World History Encyclopedia**, ed. Alfred J. Andrea ABC-Clio, vol. 20, 2011, ss.545-546.
- Hellmann, Gunter, Reinhard Wolf, “Neorealism, Neoliberal Institutionalism, and the Future of NATO”, **Security Studies**, 3:1, DOI: 10.1080/09636419309347537 ss.3-43.
- Henshall, Kenneth G., **A History of Japan, From Stone Age to Superpower**, St. Martin Press, New York, 1999.
- Hill, Neil, Joanne Fallowfield, Susan Price, Duncan Wilson, “Military nutrition: maintaining health and rebuilding injured tissue” **Phil. Trans. R. Soc. B** (2011) 366.

- Himmel, Mirko, “Emerging Dual-Use Technologies in the Life Sciences: Challenges and Policy Recommendations on Export Control”, **Non-Proliferation and Disarmament Papers**, No: 64, September 2019.
- Hindistan İstatistik Ofisi, <https://tradestat.commerce.gov.in/eidb/ecnt.asp> (Erişim Tarihi: 16.05.2021).
- Hitchcock, Jennifer, “Social Media Rhetoric of the Transnational Palestinian-led Boycott, Divestment, and Sanctions Movement”, **Social Media + Society**, 2(1), 2016.
- Hobsbawm, Eric, **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırıliklar Çağı**, Sarmal Yayınları, İstanbul, 2003.
- Hoffmann, Stevan A., “Ambiguity and India’s Claims to the Aksai Chin”, **Central Asian Survey**, Vol. 6. No. 3. ss. 37-60.
- Honda, Miki, “UN Targeted Sanctions and Human Rights, Emerging Legal Challenges and Political Concerns”-, **Waseda Studies in Social Science**, Vol. 17, No.2 (Mar. 2017), ss.25-41.
- Hook, Steven W., John Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2014.
- Huffman, James L., **Japan in World History**, Oxford University Press, 2010.
- IDSAs, “What is Functionalist Approach in International Relations”, **IDSAs**, <https://idsa.in/idsanews/what-is-functionalist-approach-in-international-relations> Erişim Tarihi: 21.03.2022.
- Ikenon, Dan, Ending the “Chicken War”: The Case of Abolishing the 25 percent Truck Taiff, CATO Institute: Center for Trade Policy Studies, **Trade Briefing Paper**, No:17 June: 18, 2003.
- INTERPOL, Cross-sector coordination is essential for sustainable action against migrant smuggling., **INTERPOL**, <https://www.interpol.int/Crimes/People-smuggling/Partnerships-against-smuggling> Erişim Tarihi: 06.03.2022.
- Irwin, Douglas A., “The GATT in Historical Perspective”, **The American Economic Review**, Vol. 85, No. 2, Papers and Proceedings of the Hundredth and Seventh Annual Meeting of the American Economic Association Washington, DC, January 6-8, 1995 (May, 1995), ss. 323-328.
- Irwin, Douglas A. ve Petros C. Mavroidis, Alan O. Sykes, **The Genesis of GATT**, Cambridge University Press, 2008.
- İnat, Kemal (ed.), Burhanettin Duran, **İran Yatırımları**, SETA Kitapları, İstanbul, Ağustos, 2019.
- İplikçioğlu, Bülent, **Helen ve Roma Tarihinin Ana Hatları**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007.
- Jain, B. M., **China’s Soft Power Diplomacy in South Asia: Myth or Reality?** Lexington Books, London, 2017.

- Jaipuriar, Anish, and Sayantika Ganguly, “The ‘Essential Security Exceptions’ Under GATT: Curbing The Subjectivity” **MONDAQ**, 11 December 2020, <https://www.mondaq.com/india/international-trade-investment/1015372/the-essential-security-exceptions39-under-gatt-curbing-the-subjectivity> Erişim Tarihi:23.04.2022.
- James, Harold, **The End of Globalization**, Harvard University Press, 2002.
- Janjua, Haroon, “Pakistan faces dilemma over trade ties with India”, **DW**, <https://www.dw.com/en/india-pakistan-kashmir-tensions-trade/a-57102900> Erişim Tarihi: 09.05.2021.
- Jones, Vivian C., **Iraq’s Trade with the World: Data and Analysis**, Congressional Research Service, March 25, 2005.
- Kalaycı, Cemalettin, “Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye’nin Dış Ticaretine Etkileri: Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi Uygulaması”, **Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi**, 3 (2) 2017, ss.133-147.
- Karakaş, Nuri, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’nin Krom Satışı ve Müttefik Politikaları”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XXV, Sayı:2 Aralık 2010, ss.447-482.
- Kartika, Dwintha Maya, “The Absence of Currency-related Trade Policies in the World Trade Organization (WTO) and Its Future Inclusion”, 2015, at <https://mpr.aub.uni-muenchen.de/72114/> **MPRA Paper** No. 72114.
- Kaya, Talat, “DTÖ Anlaşmalarındaki Yükümlülüklerden Kaçınmaya Olanak Sağlayan İstisna Hükümleri”, **Hacettepe HFD**, 7(2) 2017.
- Keohane, Robert, O. Joseph Jr. Nye, “Güç ve Karşılıklı Bağımlılığı Yeniden Ele Almak”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 12, Sayı 46, 2015, ss.79-104.
- Kennedy, Lessley, “7 Contentious Trade Wars in US History”, **History Stories**, Sept. 21, 2018, <https://www.history.com/news/7-trade-wars-boston-tea-party-smoot-hawley> (Erişim Tarihi:25.05.2020)
- Kenton, Will, “Economic Integration”, **Investopedia**, 04.04.2022, <https://www.investopedia.com/terms/e/economic-integration.asp> Erişim Tarihi: 23.04.2022.
- Khadduri, Majid , Edmund Ghareeb, **War in the Gulf 1990-91, The Iraq-Kuwait Conflict and It’s Implications**, Oxford University Press, 2001.
- Khaliq, Riyaz ul, “China reiterates its opposition to sanctions on Russia”, 28.02.2022 **Anadolu Ajans**, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/china-reiterates-its-opposition-to-sanctions-on-russia/2518081> (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- Khan, Saira, **Iran and Nuclear Weapons, Protracted conflict and proliferation**, Routledge New York, 2009.
- Kirby, Jen ve Jonathan Guyer, “The increasingly complicated Russia-Ukraine crisis, explained”, <https://www.vox.com/22917719/russia-ukraine-invasion-border-crisis-nato-explained>, **VOX**, Erişim Tarihi: 19.03.2022.

- Kirby, Paul, "What does Putin want and will Russia end its war?" **BBC**, 24.03.2022 <https://www.bbc.com/news/world-europe-56720589> (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- Klabbers, Jan, "The Emergence of Functionalism in International Institutional Law: Colonial Inspirations" **The European Journal of International Law** Vol. 25 no. 3 ss.645-675.
- Kofman Michael, vd. "Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine" Santa Monica, CA: **RAND Corporation**, 2017.
- Köse, Osman, "Osmanlı-Amerikan İlişkilerinde Bir Kriz: Hacı David Vapur Kumpanyası Boykotu (1911)", **Bellekten**, Cilt: LXVIII, Ağustos 2004, Sayı: 252, ss.461-482.
- Krause, Richard Lee, "**The Iron and Steel Industry in Wartime Japan**", 1931-1945, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 1968, Oklahoma.
- Krugman, Paul R., Maurice Obstfeld, **International Economics**, 8th Edition, Pearson Education, Inc., 2003.
- Kuloğlu, Armağan, "İran'ın Nükleer Teknoloji Çıkması, Gelişmeler ve Türkiye", **Ortadoğu Analiz Dergisi**, Temmuz-Ağustos 2010, Cilt:2, Sayı: 19-20, ss.59-67.
- Kulke, Herman, Dietmar Rothermund, **A History of India**, Fourth Edition, Routledge Press, 2004.
- Kullab, Samya, "In north Iraq, Chinese language school projects soft power" **ABC News**, <https://abcnews.go.com/Business/wireStory/north-iraq-chinese-language-school-projects-soft-power-82526887> Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Kulsoom, Sara, "Economic Determinants of India's Public Diplomacy Towards South Asia", içinde: **Public Diplomacy and the Politics of Uncertainty**, editors: Paweł Surowiec, Ilan Manor, Palgrave Macmillian Press, Switzerland AG, 2021, ss. 255-271.
- Küpeli, Mustafa Şeyhmuz, "Dış Politika Aracı Olarak Yaptırımlar", **Türkiye Orta Doğu Çalışmaları Dergisi**, Cilt:3, Sayı: 1, 2016, ss.97-135.
- Kürkçüoğlu, Ömer, "Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi** 35 (1980), ss. 309-335.
- Lacy, Dean, Emerson M. S. Niu, "A Theory of Economic Sanctions and Issue Linkage: The Roles of Preferences, Information, and Threats", **The Journal of Politics**, Vol. 66, No: 1, February 2004, ss.25-42.
- Lamb, Peter, Fiora Robertson-Snape, **Historical Dictionary of International Relations**, Rowman & Littlefield, London, 2017.
- Lazenby, J.F., **The Peloponnesian War: A Military Study**, Routledge, 2004.
- League of Nations, <https://wayback.archive-it.org/6321/20160901222852/http://digital.library.northwestern.edu/league/le0280ah.pdf> Erişim Tarihi: 24.04.2022.

- Lindsay, James M., "Trade Sanctions as Policy Instruments: A Re-Examination", **International Studies Quarterly**, Vol. 30, No. 2 (Jun., 1986), ss.. 153-173.
- Litman, Simon, "The Effects of the World War on Trade", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 127, Markets of the United States (Sep., 1926), ss. 23-29.
- Lohnstein, Marc, **The Netherlands East Indies Campaign 1941-1942 Japan's Quest for Oil**, Osprey Publishing, 2021.
- Long, Jerry M., **Saddam's War of Words, Politics, Religion and the Iraqi Invasion of Kuwait**, University of Texas Press, Austin, 2004.
- Long, George, "A Dictionary of Greek and Roman Antiquities", John Murray, London, 1875.
https://penelope.uchicago.edu/Thayer/e/roman/texts/secondary/smigra*/portorium.html Erişim Tarihi: 11.09.2021.
- Lopez, George A., David Cordright, "Containing Iraq: Sanctions Worked", **Foreign Affairs**, Jul. - Aug., 2004, Vol. 83, No. 4 (Jul. - Aug., 2004), ss. 90-103.
- Lopez, George A., David Cortright, "Financial Sanctions: The Key to a "Smart" Sanctions Strategy", **Die Friedens-Warte**, 1997, Vol. 72, No. 4, Thema: "Intelligente" Sanktionen (1997), ss. 327-336.
- Lowrey, Annie, "Can Sanctions Stop Russia?", **The Atlantic**, 10.03.2022
<https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2022/03/russia-sanctions-economic-policy-effects/627009/> (Erişim Tarihi: 21.04.2022).
- MacEwan Arthur, **Revolution and Economic Development in Cuba**, The Macmillan Press Ltd, 1981.
- Macrotrends, Israel's Export's, Macrotrends, 1970-2022
<https://www.macrotrends.net/countries/ISR/israel/exports> Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Maio, Michele di, Giorgio Fabbri, "Consumer Boycott, Household Heterogeneity, and Child Labor **J Popul Econ** (2013) 26: DOI 10.1 007/s00 1 48-01 2-041 9-7 ss. 1609-1630.
- Maital, Shlomo , "Dissecting BDS", **The Jerusalem Report** April 7, 2014 ss. 34-36.
- Mance, Angelia L., Charles F. Gritzner, **Iraq**, Chelsea House Publishers, Philadelphia, 2003.
- Manan, Munafrizal, "Foreign Policy and National Interest: Realism and Its Critiques", **Global & Strategis**, 2015, Th. 9, No. 2, s.175-189.
- Markwica, Robin, **Emotional Choices: How the Logic Affect Shapes of Coercive Diplomacy**, Oxford University Press, Oxford, 2018.
- Martin, Thomas R., **Eski Yunan**, Say Yayınları, İstanbul 2012.
- Marxsen, Christian, "The Crimea Crisis An International Law Perspective", **ZaöRV** 74 (2014), s.367-391.

- Matthews, J. F., "The Tax Law of Palmyra: Evidence for Economic History in a City of The Roman East", **The Journal of Roman Studies**, Vol. 74 (1984), ss. 157-180.
- Matzek, Jan, "Annexation of Crimea by the Russian Federation" **Policy Paper**, Jan. 2016, Institut Pro Politiku a Spolecnost.
- May, David, "War by Other Means, A History of Anti-Israel Boycotts, From the Arab League to BDS", **FDD Press**, January 2020, ss.1-25.
- McGlinchey, Stephen, Rosie Walters & Christian Scheinpflug, **International Relations Theory**, E-International Relations Publishing, 2017.
- Maechling, Jr. Charles, "Pearl Harbor 1941: The First Energy War", **The Foreign Service Journal**, August 1979, ss.11-13.
- Medin, Burak, Serhan Koyuncu, "Bir Yumuşak Güç Aracı Olarak Sinema: Hollywood Örneği", **International Journal of Social Sciences and Education Research IJSER**, Vol:3 (3), 2017. ss.836-844.
- Meiser, Jeffrey W. "Liberalism", içinde: **International Relations Theory**, : ed. Stephen McGlinchey, Rosie Walters & Christian Scheinpflug, E-International Relations Publishing, 2017.
- Melander, Ingrid ve Sabine Siebold "EU split on Russia oil sanctions, mulls other steps" **Reuters**, 22 March 2022 <https://www.reuters.com/world/europe/eu-mull-russian-oil-embargo-with-biden-set-join-talks-2022-03-21/> (Erişim Tarihi: 24.03.2022).
- Meta, Ileana-Gentilia, "National Interest, Terminology And Directions Of Approach" **International Conference Knowledge-Based Organization** Vol. XXVI No: 1, 2020.
- Meyer, Milton W., **A Concise History of Japan**, Fourth Edition, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2009.
- Miller, Raymond C., **International Political Economy Contrasting World Views**, Routledge Press, New York, 2008.
- Mingst, Karen A., Ivan M. Arreguin-Toft, **Essentials of International Relations**, 7th Edition, W. W. Norton & Company, Canada, 2017.
- Mishra, Asit Ranhan, "WTO urges India to reduce tariffs," **Livemint**, 02.01.2021, <https://www.livemint.com/news/india/india-frequently-using-trade-policy-measures-to-encourage-local-production-wto-11610006956392.html> (Erişim Tarihi: 16.05.2021).
- Miyagawa, Makio, **Do Economic Sanctions Work?**, Palgrave Macmillan, London, 1992.
- Monshipouri, Mahmood ve Theodore Prompichai, "Digital Activism in Perspective: Palestinian Resistance via Social Media", **International Studies Journal (ISJ)** / Vol. 14 / No. 4 / Spring 2018 s.37-57.
- Mor, Surrender, "US-China Trade War: Learning By Doing", içinde: **Culture of Learning and Experimentation for Well-Being**, Bloomsbury Prime, 2018.

- Mor, Surrender,(ed), **Culture of Learning and Experimentation for Well-Being**, Bloomsbury Prime, 2018.
- Morin, Jean-Frederic, Jonathan Paquin, **Foreign Policy Analysis: A Toolbox**, Palgrave Macmillian, 2018.
- Nair, Remya, “Neelam Pandey, India ‘critically dependent’ on China in imports across 86 tariff lines,” GoM report says, 9 December 2020”, **The Print**, <https://theprint.in/economy/india-critically-dependent-on-china-in-imports-across-86-tariff-lines-gom-report-says/563511/> (Erişim Tarihi: 16.05.2021)
- Nelson, Christopher, “Machine learning for detection of trade in strategic goods: an approach to support future customs enforcement and outreach”, **World Customs Journal**, Volume 14, Number 2, 2020, ss. 120.
- Nicholson, Michael, **International Relations: A Concise Introduction**, Macmillan Press, Hampshire, 1998.
- Nielson, Daniel L., Michael J. Tierney, “Delegation to International Organizations: Agency Theory and World Bank Environmental Reform”, **International Organization**, Vol. 57, No. 2 (Spring, 2003), ss. 241-276.
- NTV, “Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Fransız mallarına boykot çağrısı”, 26.10.2020 **NTV** https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogandan-fransiz-mallarına-boykot-cagrisi,_aLRON9Au0qsV33VxDQV2g Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Nye, Joseph S., **Yumuşak Güç**, BB101 Yayınları, 2004.
- OECD, “Non Tariff Measures”, **OECD**; <https://www.oecd.org/trade/topics/non-tariff-measures/> Erişim Tarihi: 22.04.2022.
- Olesker Ronnie, **Israel’s Securization Dilemma**, Routledge Press, 2021.
- Padeanu, Adrian, “BMW Stops Making Cars In Russia And Halts Exports To The Country” **Motor1**, March 02, 2022, <https://www.motor1.com/news/570773/bmw-stops-car-production-russia/> Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Pandey, Utkarsh , “The India-China Border Question, An Analysis of International Law and State Practices”, **Observer Research Foundation, ORF Occasional Paper**, Paper 290, December 2020.
- Pandya, Abhinav, “The Future of Indo-Pak Relations after the Pulwama Attack”, **Perspectives on Terrorism** , April 2019, Vol. 13, No. 2 (April 2019), ss. 65-68.
- Patranobis, Sutirtho, “China extends anti-dumping tariff for 5 years on India-made optical fibre,” **Hindustan Times**, 13.08.2020, <https://www.hindustantimes.com/world-news/china-extends-anti-dumping-tariff-for-5-years-on-india-made-optical-fibre/story-w9YPufo6BXOMkk31qs4clL.html> (Erişim Tarihi: 16.05.2021)
- Paul, Amanda, “Crimea one year after Russian annexation”, **Policy Brief**, European Policy Centre, 24 March 2015.
- Paul, T.V., **The China-India Rivalry in the Globalization Era**, Georgetown University Press, 2008.

- Pakistan Bureau of Statistics,
https://www.pbs.gov.pk/sites/default/files//tables/rename-as-per-table-type/14.08_0.pdf (Erişim Tarihi:09.05.2021).
- Pessin, Andrew, Doron S. Ben-Atar, **Anti-Zionism on Campus**, Indiana University Press, 2018.
- Pevehouse, Jon W., Joshua S. Goldstein, **International Relations**, Brief 7th Edition, Pearson, Washington DC, 2017.
- Pevehouse, Jon W. Joshua S. Goldstein, Sandra Whitworth, **International Relations** 3th. Canadian Edition, Pearson, Toronto, 2013.
- Piermartini, Roberta, **The Role of Export Taxes in the Field of Primary Commodities**, WTO Publications, 2004.
- Pillai, Rajeswari, Rajagopalan, Arka Biswas, “Wassenaar Arrangement: The Case of India’s Membership”, **ORF**, February 2017, ss.1-14.
- Plano, Jack C., Roy Olton, **The International Relations DictOxford, 1988**dition, ABC-Clio, Oxford, 1988.
- Poeckl, Florian, “The Zollverein and the Formation of a Customs Union,” **Oxford Economic and Social History Working Papers**, 84, University of Oxford, Department of Economics, 2010.
- Pollock, K. M., “Iran and Iraq, Strange Successes Strange Failures”, içinde: **Military Coercion and US Foreign Policy**, eds. Melanie W. Sisson, James A. Siebens, Barry M. Blechman, Routledge Press, 2020, ss.82-109.
- Pomeranz, Lenina, “Economic Sanctions as Political Instrument in International Relations: The Case of the Russian Federation”, **Revista Tempo do Mundo**, Rtm, vol.3, n.1, Jan. 2017, ss.181-216.
- Popoviciu, Adrian-Claudiu, “David Mitrany and Functionalism: The Beginnings of Functionalism” **Revista Română de Geografie Politică** Year XII, no. 1, May 2010, ss. 162-172.
- Porter Catherine., “Brazilian Cotton Facing Japanese Import Ban”, **Far Eastern Survey**, Vol. 7, No. 1 (Jan. 5, 1938), ss.11-12.
- Porter, Catherine, “Philippines Offers Export Ban”, (1941). **Far Eastern Survey**, 10(7), doi:10.2307/3022046 ss. 82–83.
- Pritchard, Earl S., “The Origins of the Most Favored -Nation and the Open Door Policies in China”, **The Far Eastern Quarterly**, Vol. 1, No. 2 (Feb., 1942), s.161-172.
- Qamar, Abid, “Trade between India and Pakistan: Potential Items and the MFN Status”, **SBP-Research Bulletin**, Volume 1, Number 1, 2005, s.45-57.
- Race, Michael; Lucy Hooker “Which companies are pulling out of Russia?” **BBC**, 11 March 2022 <https://www.bbc.com/news/business-60571133> Erişim Tarihi: 24.03.2022.

- Rajagopalan, Rajeswari Pillai, Arka Biswas, “Wassenaar Arrangement: The Case of India’s Membership”, **ORF**, February 2017.
- Ranjan, Prabhaskar, “What Revoking Pakistan’s Most Favoured Nation Status Will Mean for Trade, the Economy”, **The Wire**, 20.02.2019 <https://thewire.in/trade/india-pakistan-mfn-economic-trade> Erişim Tarihi: 23.04.2022.
- Rather, Tariq Ahmed, Gull Mohd Wani, Basit Masood Suhrawardy, “Abrogation of Article 370 of the Constitution of India: Socio-Economic and Political Implications on Jammu and Kashmir,” **IJRAR** July 2020, Volume 7, Issue 3, ss.501-517.
- Ravikumar, Sandeep, “The GATT Security Exception: Systemic Safeguards Against Its Misuse” **Nujs Law Review**, 9 Nujs, Rev 321.
- Record, Jeffrey, “Japan’s Decision for War in 1941: Some Enduring Lessons”, **Strategic Studies Institute**, February 2009.
- Reuters: India's budget seen raising import duties by 5%-10% on dozens of items: Sources, <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/indias-budget-seen-raising-import-duties-by-5-10-on-dozens-of-items-sources/articleshow/80330916.cms?from=mdr> Erişim Tarihi: 16.05.2021.
- Reuters: Ukraine Crisis 3M, <https://www.reuters.com/article/ukraine-crisis-3midUKKBN2L62MU> Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Reuters: “Explained: What revoking Russia’s ‘most favoured nation’ status means” 12 March 2022, <https://indianexpress.com/article/explained/most-favoured-nation-status-explained-russia-7816501/> (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- Reuters: “Factbox: What revoking Russia's 'most favoured nation' status means” 11 March 2022, <https://www.reuters.com/world/what-revoking-russias-most-favoured-nation-status-means-2022-03-11/> Erişim Tarihi: 19.03.2022.
- Roberts, J. M., O. A. Westad, **The History of The World**, 6.th Edition, Oxford University Press, New York, 2013.
- Rosenboim, Or, “From the Private to the Public and Back Again: The International Thought of David Mitrany, 1940-1949” **Les Cahiers européens de Sciences Po**. n° 02/2013 Septembre 2013.
- Saluschev, Sergey, “Annexation ofCrimea: Causes, Analysis & Global Implications”, **Global Societies Journal**, Volume 2, 2014, ss.37-46.
- Sancak, Kadir, “Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kültür ve Türkiye’nin Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü”; **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, 2006:02 (04), ss.16-26.
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.
- Sandford, Daniel, “Russia oligarchs: The mega-rich men facing global sanctions “ 15 March 2022, **BBC** <https://www.bbc.com/news/uk-60593022> Erişim Tarihi: 24.03.2022.

- Satapathy, C. “Did India Give the World Its First Customs Tariff?” **Economic and Political Weekly**, Vol. 34, No. 8 (Feb. 20-26, 1999), ss 449-451.
- Sens, Allen, Peter Stoett, **Global Politics, Origins, Currents, Directions (2nd Edition)**, 2002, Nelson & Thompson Learning, Ontario.
- Seyidoğlu, Halil, **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayınları, Genişletilmiş 16. Baskı, İstanbul 2007.
- Seymen, Dilek, “Dış Ticaret-Çevre İlişkilerinin Dengelenmesi: Sürdürülebilir Ticaret, Teori ve Türkiye Değerlendirmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:7 Sayı:3, 2004, ss.99-127.
- Sharp, Paul, **Introducing International Relations**, Routledge Press, New York, 2018.
- Shaw, Timothy P. (ed), **Freezing Assets The USA and the Most Effective Economic Sanction**, St. Martin Press, Great Britain, 1993.
- Sheehan, Kim Bartel, Joonghwa Lee “What's Cruel About Cruelty Free: An Exploration of Consumers, Moral Heuristics, and Public” **Journal of Animal Ethics**, Vol. 4, No. 2 (Fall 2014), ss. 1-15.
- Shimko, Keith L., **International Relations**, 5th Edition, Cengage Learning, Boston 2016.
- Singleton, Solveig, Daniel T. Griswold, **Economic Casualties: How US Foreign Policy Undermines Trade, Growth and Liberty**, CATO Institute, Washington DC, 1999.
- Sisson, Melanie W., James A. Siebens, Barry B. Blechman, **Military Coercion and US Foreign Policy**, Routledge Press, 2020.
- Smethurst, Richard J., “Japan, the United States, and the Road to World War II in the Pacific”, **The Asia-Pacific Journal**, Vol.10, Issue 37, Nu.4, Sept.09, 2012, ss.1-13.
- Souza, Philip de, **Essential Histories: The Peloponnesian War 431–404 BC**, Routledge, Oxford 2002.
- Sontanam, Satya, “All you wanted to know about MFN status”, The Hindu Business Line, 2019 <https://www.thehindubusinessline.com/opinion/columns/slate/all-you-wanted-to-know-aboutep/article26501686.ece> (Erişim Tarihi: 15.11.2022)
- Sönmezoğlu, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Der Yayınları, İstanbul 2014.
- Sri Lanka Embassy, “The Generalized System of preferences (GSP)” <https://www.srilankaembassy.fr/en/page/108-generalized-system-of-preferences-gsp> Erişim Tarihi: 23.04.2022.
- Srivastava, Shruti, India Plans to Impose Strict Rules and Tariffs on Chinese Imports, 25.06.2020, Bloomberg, <https://www.bloombergquint.com/economy-finance/india-is-said-to-weigh-strict-rules-tariffs-on-chinese-imports> Erişim Tarihi: 14.05.2021.
- Staten, Clifford L., **The History of Cuba**, Palgrave Macmillan, New York, 2005.

- Subedi, Surya P. **Unilateral Sanctions in International Law**, Hart Publishing, Dublin, 2021.
- Surowiec, Pawel; Ilan Manor (eds), **Public Diplomacy and the Politics of Uncertainty**, Palgrave Macmillian Press, Switzerland AG, 2021.
- Siyech, Muhammad Sinan, "The Pulwama Attack: Significance, Implications and the Way Forward," **Counter Terrorist Trends and Analyses** , Vol. 11, No. 4 (April 2019), ss. 6-10.
- Sisson, Melanie W., James A. Siebens, Barry B. Blechman, "Coercion in a Competitive World", içinde: **Military Coercion and US Foreign Policy**, ed. Melanie W. Sisson, James A. Siebens, Barry B. Blechman Routledge Press, 2020, ss.1-15.
- Srivastava, Shruti, "India Plans to Impose Strict Rules and Tariffs on Chinese Imports", 25.06.2020, **Bloomberg**, <https://www.bloombergquint.com/economy-finance/india-is-said-to-weigh-strict-rules-tariffs-on-chinese-imports> Erişim Tarihi: 14.05.2021.
- Srvacheva, E. A., A.D. Muzarofa, "Costoms Duties in the Conditions of Economic Sanctions Towards Russia", **Ural**, 2019,; http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/71994/1/978-5-91256-441-3_2019_007.pdf (Erişim Tarihi: 02.06.2020).
- Stengel, Frank A., Rainer Baumann, "Subject: World Politics", Online Publication Date: Sep 2017 DOI: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.456.
- Suneja, Kirtika, "Pakistan's Most Favored Nation Status Scrapped", 16.02.2019, **The Economic Times**, <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/pakistans-most-favoured-nation-status-crapped/articleshow/68018002.cms?from=mdr> Erişim Tarihi: 09.05.2021.
- Stranges, Anthony N., "Synthetic fuel production in prewar and world war II Japan: A case study in technological failure" **Annals Of Science**, 50 (1993) ss.229-265.
- Sweaeringen, Will D., "Geopolitical Origins of the Iran-Iraq War", **Geographical Review**, October 1988, ss.405-416.
- Şahin, Muhammet, "Günümüz Ticaret Savaşlarında Gümrük Vergilerinin Yeri ve Önemi", **Mali Çözüm**, 29 (152), ss.91-114.
- Uğrasız, Bülent, "Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım, İdealizm ve Realizm", **Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5 Sayı:2 2003, ss.139-145.
- Takahara, Kanako, "Japan to revoke Russia's most favored nation trade status" Mart, 16, 2022, **Japan Times**, <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/03/16/national/russia-most-favored-nation-status-revoke/> Erişim Tarihi: 19.03.2022.
- Talukdar, Swakshyar Saurav, "Sino-Indian Border Relationship From 1914-1962", **International Journal of Humanities & Social Science Studies (IJHSS)** ISSN: 2349-6959 (Online), ISSN: 2349-6711 (Print) Volume-II, Issue-II,

September 2015, ss. 267-278 Scholar Publications, Karimganj, Assam, India, 788711.

Tappe, Anneken, “Here's what the 'most favored nation' status means — and why Russia still has it” **CNN Business**, March 12, 2022, <https://edition.cnn.com/2022/03/11/economy/biden-russia-most-favored-nation-status/index.html> (Erişim Tarihi: 19.03.2022).

TARIC, <https://ec.europa.eu/> Erişim Tarihi: 24.04.2022.

The Economic Times Retail, India can source electronic goods from markets other than major supplier China: WTC, 23 June 2020, <https://retail.economictimes.indiatimes.com/news/consumer-durables-and-information-technology/consumer-electronics/india-can-source-electronic-goods-from-markets-other-than-major-supplier-china-wtc/76522128> (Erişim Tarihi: 16.05.2021).

The Wire, Trade With China: 'India Still Engaged, But Looking at Domestic Manufacturing', 30.01.2021, <https://thewire.in/trade/sanjay-chadha-india-china-trade-relations-fta-import> (Erişim Tarihi: 16.05.2021).

Taneja, Nisha, Samridhi Bimal, Varsha Sivaram, “Emerging Trends in India-Pakistan Trade”, **Indian Council for Research on International Economic Relations**, August 2018, Working Paper.

Tarhanlı, Turgut, “Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk”. **Anayasa Yargısı**, 2003, 19 (1) https://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/ttarhanli.pdf (Erişim Tarihi:02.06.2020).

Tekin, Oğuz, **Eski Yunan Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

Tekin, Segâh, Merve Kanmaz, “İspanyol-Amerikan Savaşı (1898) ve Karayıpler”, **Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Ocak 2021 Cilt: 12 Sayı:1 ss.38-51.

Telci, İsmail Numan, “Ağırlaştırılmış Ekonomik Yaptırımlar: Trump İnan'dan Ne İstiyor?” **SETA Perspektif**, Sayı: 208, Ağustos 2018, ss. 1-5.

Tooze, Roger, “The Progress of International Functionalism”, **British Journal of International Studies** Vol. 3, No. 2 (Jul., 1977), ss. 210-217.

Toprak, Zafer, **Türkiye’de Milli İktisat 1908-1918**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019.

Tostensen, Arne, Beate Bull, “Are Smart Sanctions Feasible?” **World Politics** 54 (April 2002), ss. 373–403.

Trade, Corn, **Accounts and Papers**, Twenty Eight Volumes, Vol. XLIV, 1846.

Trade Map, 2020 Verileri https://www.trademap.org/Country_SelProduct.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c1511%7c%7c%7c4%7c1%7c1%7c2%7c1%7c%7c2%7c1%7c%7c1 Erişim Tarihi: 23.04.2022.

- Trading Economics, “World- Tariff Rate, Applied, Simple Mean, All Products”, <https://tradingeconomics.com/world/tariff-rate-applied-simple-mean-all-products-percent-wb-data.html> Erişim Tarihi: 23.04.2022.
- Tritle, Lawrence A., **A New History of the Peloponnesian War**, Wiley-Blackwell, 2010.
- Tuğtan, Mehmet Ali, “Güç, Anarşi ve Realizm”, içinde: **Küresel Siyasete Giriş** ed. Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, ss.111-128.
- Trading Economics, <https://tradingeconomics.com/russia/exports/canada> (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- UN STATS, MGT(62) 12, May. 1962, <https://unstats.un.org/unsd/trade/imts/Historical%20data%201900-1960.pdf> (Erişim Tarihi: 14.05.2021).
- United Nations **COM Trade Database** <https://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 23.04.2022.
- UNCTAD, **International Classification of Non-Tariff Measures**, United Nations, 2012.
- US. Customs and Border Protection, Countries ineligible for NTR / MFN duty rates, https://help.cbp.gov/s/article/Article-250?language=en_US (Erişim Tarihi: 02.05.2021).
- Ünlü, Hayati, “Pulvama’dan Balakot’a Hindistan-Pakistan gerilimi”, Anadolu Ajans, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/pulvama-dan-balakot-a-hindistan-pakistan-gerilimi/1409434> (Erişim Tarihi: 15.11.2022)
- VanGrasstek, Craig, **The History and Future of the World Trade Organization**, World Trade Organization Press, 2013.
- Walker, Herman, “Dispute Settlement: The Chicken War,” **The American Journal of International Law**, Vol. 58, No. 3 (Jul., 1964), ss.671-685.
- Walsh, Deirdre, “The House approves a bill to suspend trade relations with Russia and Belarus”, **NPR**, 17 March 2022, <https://www.npr.org/2022/03/17/1087362559/the-house-approves-a-bill-to-suspend-trade-relations-with-russia-and-belarus>, Erişim Tarihi: 19.03.2022.
- Ward, Aaron, **Most Favored Nation Status: China**, Honors Theses. 2020, Paper 148.
- Wirth, David A., “European Communities-Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products”, **The American Journal of International Law**, Vol. 96, No. 2 (Apr., 2002), ss.435-439.
- White, Ben, Bina Ahmad, **Phyllis Bennis, Shrinking Space &The BDS Movement**, Transnational Institute and the Institute for Policy Studies, Amsterdam, October 2018.
- White, Brian, “Foreign Policy Analysis and the New Europe”, içinde: **Contemporary European Foreign Policy**, Walter Carlsnaes (ed), Helene Sjursen (ed), Brian White (ed), , Sage Publishers, Gateshead, 2014.

- White House, “Remarks by President Biden on Russia’s Unprovoked and Unjustified Attack on Ukraine” 24.02.2022 <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/02/24/remarks-by-president-biden-on-russias-unprovoked-and-unjustified-attack-on-ukraine/> (Erişim Tarihi: 24.03.2022)
- Whyte, Alexander, “Neorealism and Neoliberal Institutionalism: Born of the Same Approach?”, **E-International Relations** ISSN 2053-8626.
- Widdowson, David; “The Changing Role of Customs: Evolution or Revolution?” **World Customs Journal**, Vol. 1. Number: 1 ss. 31-36.
- Williams, LS, “Nuclear Nonproliferation and Arms Control Primer Prepared for the Blue Ribbon Commission on America’s Nuclear Future”, May. 2011, Prepared for the U.S. Department of Energy under Contract DE-AC05-76RL01830, 2011.
- Wood, Elizabeth A “Roots of Russia's War in Ukraine”, içinde; “**Roots of Russia’s War in Ukraine**” editörler: Elizabeth A. Wood, William E. Pomeranz, E. Wayne Merry, Maxim Trudolyubov, Woodrow Wilson Center Press, 2015.
- World Stop Exports, <https://www.worldstopexports.com/russias-top-import-partners/> (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- World Bank, **World Development Report 1987**, Oxford University Press, Washington, 1987.
- World Bank, https://databank.worldbank.org/data/download/GDP_PPP.pdf Erişim Tarihi: 14.05.2021.
- World Bank, https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?name_desc=false Erişim Tarihi: 14.05.2021.
- World Bank, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/Year/2015/Summary> (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- World Bank, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUSSIA/Year/LTST/Summarytext> (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- Wortzel, Larry M. "Concentrating Forces and Audacious Action: PLA lessons from the Sino-Indian War" içinde: **The Lessons of History: The Chinese people's Liberation Army at 75**, Strategic Studies Institute, (July 2003), ed. Laurie Burkitt; Andrew Scobell; Larry M. Wortzel. (eds.), ss. 340–341, ISBN 978-1-58487-126-2.
- WTO; <https://www.wto.org/> (Erişim Tarihi: 10.11.2021).
- https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/russia_e.htm#:~:text=The%20Russian%20Federation%20has%20been,WTO%20since%2022%20August%202012. (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- WTO https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min96_e/chrono.htm#:~:text=On%201%20January%201948%2C%20GATT,Kingdom%20and%20the%20United%20States. (Erişim Tarihi: 10.11.2021).

- WTO “Qatar seeks WTO panel review of UAE measures on goods, services, IP rights”
23.10.2017,
https://www.wto.org/english/news_e/news17_e/dsb_23oct17_e.htm Erişim Tarihi: 23.04.2022.
- Vural, İstiklal Y., “Uruguay Turu Sonrasında Türkiye’de Tarife ve Tarife Dışı Engeller”, **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Haziran 2000, Sayı:4, ss.41-60.
- Yaycı, Cihat, “Irak’ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye’ye Etkileri”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt:15, Sayı:10, 2019, ss.331-352.
- Yazdani, Enayatollah, Amin Nozari, “The Effect of Western Sanctions on the Political Will and Economic Structure of Iran”, **The Open Access Journal of Resistive Economics (OAJRE)**, 2345-4954/ Volume 7, Number 47, May 2, 2015.
- Yereli, Burçin, “İslam Vergi Hukukunda Dış Ticaret Vergileri ve Osmanlı Devleti’nde Gümrük Vergileri Uygulaması”, **D. E. Ü. İ.İ.B. F Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: I, 1994, ss.79-104.
- Yılmaz, Muharrem, vd. “Armonize Sistem Neden, Nasıl ve Ne Zaman Güncellenir: Durum Çalışması: Biyodizel ve Gümrük Laboratuvarlarında Yapılan Analizler”, **Gümrük ve Ticaret Dergisi**, Sayı:10, Yıl:2017, ss.99-107.
- Yılmaz, Müslüm, “Dünya Ticaret Örgütü Hukuku Bakımından Uluslararası Ticarete Güvenlik İstisnası”, **GSÜHFD**, 2020; 1: ss.294-304.
- Yusuf, Moeed W. “The Pulwama Crisis”, **Arms Control Today**, MAY 2019, Vol. 49, No. 4 (MAY 2019), ss. 6-11.
- Zhang, Hongzhou, Mingjiang Li, “Sino-Indian Border Disputes”, **Analysis Journal**, Analysis No. 181, June 2013, ss.1-9.
- Zillman, Donald N., “Energy Trade and the National Security Exception to the GATT”, 12 J. **Energy & Nat. Resources** L. 117 (1994). Available at: <http://digitalcommons.maine.law.maine.edu/faculty-publications/26> s.120-121.
- Zuljan, Ralph “Allied and Axis GDP”, 2018.
<http://www.zuljan.info/articles/0302wwiigdp.html> Erişim Tarihi: 23.04.2022.

BM KARARLARI

S/RES/418 (1977)
S/RES/661 (1990)

MEVZUAT METİNLERİ

1072 Sayılı Rulet, Tilt, Langırt ve Benzeri Oyun Alet ve Makinaları Hakkında Kanun.

4458 Sayılı Gümrük Kanunu.

5052 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı Eki Karar.

6415 Sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun.

02.12.2003 tarih ve 25304 say. (2003/12) Çift Kullanımlı ve Hassas Maddelerin İhracatının Kontrolüne İlişkin Tebliğ. (İhracat Genel Müdürlüğü)

Gümrük Yönetmeliği (*Resmî Gazete Tarihi: 07.10.2009 Resmî Gazete Sayısı: 27369*).

2006 tarihli Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü Yönetmeliği (*Resmî Gazete Tarihi: 25.11.2006 Resmî Gazete Sayısı: 26357*).

İhracı Yasak ve Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ (İhracat 96/31).

Analytical Index of GATT, ARTICLE XX.

Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, 15 Ağustos 1945.

25 Şubat 1995 Tarihli 22213 sayılı: 95/6525 Milletlerarası Andlaşma.

United States International Trade Commission, ITC Publication, 974-989, 31 December 1978, Section IIA.

Government of India, Ministry of Finance, Department of Revenue, Notification No.05/2019-Customs, 16.02.2019.

Gov. India. Not. 05/2019.

Government of Pakistan, Ministry of Commerce&Textile, Order Nu:S.R.O. 927(I)/2019.

Government of Pakistan, Ministry of Commerce&Textile, Order Nu S.R.O. 928(I)/2019.

Government of Pakistan, Cabinet Secretariat, Decision No: F.1/10/2021-Com, 30.03.2021.

Commission Directive 2014/108/EU, Official Journal of the European Union, L 359/117, 16.12.2014.

Ozon Tabakasını İncelten Maddelerin İthaline İlişkin Tebliğ (İthalat Genel Müdürlüğü).